Stadsporträtt

Från Malmö Fornminnesförening 1909
Till Malmö Kulturhistoriska Förening 2009

Hamnen sedd utifrån. 1885. Foto: Carl Vilhelm Roikjer.

Fiskhandel inne på gården, Skomakaregatan 8. Foto: Victor Roikjer.

Innehåll

Göran Larsson
Förord 6
Stefan Ersgård
Visionerna räddade en bildskatt för 100 år sedan 8
Bokens fotografer 16
Fotograferna Carl Vilhelm och Victor Roikjer 17
Axel Danielsson
Sporten ur socialistisk synpunkt 81
Alice Lyttkens
Några minnen 83
Herta Wirén
Från fattig-Malmö till välfärdssamhället 85
Stefan Ersgård
»Amatörfotografen« 87
Fotograf Nils Lind Jönsson 88
Per Eliasson
Malmö sekelskifte – förväntan och realiteter 104
Fotograf Otto Ohm 113
Gustav Näsström
Vi bo i Ribershus 122
Fotograf Andreas Feininger 123
Ulla Hårde
Vad hände sedan? 129
Margit Vinberg
Hos Eric Sigfrid Persson i Ribershus 134
Fotograf Gunnar Lundh 137
Bo Widerberg
Utdrag ur Bo Widerbergs *Hösttermin* 152
Sven Hansson
Självförvållat i högsta grad 155
Fredrik Ekelund
Och snart är framtiden här igen 157
Fotograf Georg Oddner 161
Bertil Widerberg
»Huvudsaken att Rönneholm räddats« 176
Fotograf Max E. Ohlsson 180
Stefan Ersgård
»Rivningsfotograferna« 184
Fotograf Bo F. Mårtensson m.fl. 185
Andrzej Tichý
Nuet 201
Fotograf Åke Hedström 204
Fotograf Andreas Nilsson 209
Fotograf Jenny Lindhe 215
Fotograf Jenny Thornell 221
Fotograf Merja Díaz 227
Stefan Ersgård
Intervju med fyra fotografer 233
Föreningens styrelse genom åren 236

Föreningens ordförande Göran Larsson. Foto: Jenny Thornell.

Förord

Bildandet av Malmö Fornminnesförening 1909 skedde i en tid då staden befann sig i kraftig expansion. Från en liten fästnings- och köpstad hade Malmö utvecklats till en modern industristad där elektriska spårvagnar trafikerade gatorna och där bankpalats och stora hyreshus snabbt växte upp. Några år senare 1914 skulle staden manifestera denna era av framåtskridande genom anordnandet av den Baltiska utställningen. Det var en tid av framtidshopp men det fanns också andra sidor. Den demokratiska och sociala utvecklingen höll inte samma takt som den ekonomiska, och arbetarrörelsen skapade en kraftfull bas i Malmö.

Mot bakgrund av denna utveckling genomgick stadsbilden snabba förändringar. I den gamla stadskärnan offrades den småskaliga bebyggelsen med många hundraåriga rötter för den nya tidens imposanta byggnader. De personer som stod bakom Fornminnesföreningen uppfattade detta och insåg att det var hög tid att åtminstone dokumentera dessa snabbt försvinnande miljöer. Man tog därför det då relativt moderna mediet fotografin till hjälp, och till föreningens första åtgärder hörde att köpa in fotograferna far och son Carl Vilhelm och Victor Roikjers samling av Malmöbilder.

När vi nu 2009 kan blicka tillbaka på de hundra åren kan vi konstatera att industrisamhällets era som Malmö befann sig mitt i för hundra år sedan både kulminerat och till stora delar försvunnit. Malmö är nu mitt i utvecklingen mot ett samhälle som drivs av kunskaps- och idéproduktion. Denna stad skapar nu sin egen struktur i byggnader och stadsbild.

Det kändes därför naturligt att manifestera föreningens 100-årsjubileum genom en skildring av de hundra åren i ord och bild. Bokens titel *Stadsporträtt* anger att ambitionen inte är att skildra en stads historia utan att återge en bild av en stad tecknad utifrån olika temperament och utgångspunkter.

Jag vill gärna framföra föreningens varma tack till alla som så välvilligt ställt sitt kunnande och sin yrkesskicklighet till förfogande för denna bok. Ett särskilt tack går till bokens redaktör Stefan Ersgård vars entusiasm och engagemang i projektet varit ovärderlig.

Malmö Fornminnesförening, Elbogen Malmö Fornminnesförening, Malmö Kulturhistoriska Förening har under sin nu hundraåriga verksamhet haft som sitt syfte att främja forskning och kunskap om Malmö, men även att verka för en god kulturmiljövård vid omdaningen av staden. Som ett led i detta överlämnas denna vår jubileumsbok till dagens Malmöbor.

Göran Larsson
Ordförande

Malmö Fornminnesförenings förste ordförande, friherre Nils Djurklou (1864–1951), ses här spänna ögonen i sin hund. Han var år 1909 ryttmästare vid Kronprinsens Husarregemente i Malmö samt dessutom från 1905 till 1924 chef för Malmö Brandkår. Han var även vid sidan om sitt officersyrke verkställande direktör för Aktiebolaget Malmö ridhus och hyrkuskverk.

Djurklou tog initiativ till en historisk-topografisk utställning, som visades sommaren 1907 på Malmö Museum med stadsarkivarie Anders Ulrik Isberg som kommissarie. Nils Djurklou blev en gammal man och fick tillfälle att deltaga i Malmö Brandkårs 50-årsjubileum 1944. Foto: Axel Sjöberg.

Visionerna räddade en bildskatt för 100 år sedan

Malmös siluetter har genom decennierna hälsat sjöfararna. Men denna arkitektoniska grupp av skarpa konturer, som är stadens landmärken med S:t Petri kyrka, Posthuset (1906), Hamnkontoret (1910), har förändrats under de senaste 100 åren. Byggnader har försvunnit som grus och andra växt upp och bildat en ny era i skön symbios med de redan befintliga. Många gånger har denna siluett fångats av fotografer i olika tider och det är förvisso en älskad vy; ett välkomnande signum för Malmö.

Staden Malmö är väl dokumenterad från tidigt datum, när fotokonsten fortfarande var mycket ung. Det nya sättet att porträttera stad och människor nådde även kretsen av de herrar som bildade Malmö Fornminnesförening. De hade visioner och de visade ömhet för stadens kulturhistoria, som de var ivriga att försvara. Dessutom hade de blicken riktad mot framtiden.

Så kan den programförklaring karakteriseras som presenterades när Malmö Fornminnesförening konstituerades kl. 7 e. m. fredagen den 26 mars 1909 i en fullsatt källare i Jörgen Kocks hus.

Malmöborna kunde efter detta historiska möte läsa i pressen: »Föreningen, hvars verksamhet kommer att bli ett supplement till Malmö Museums arbete, har till uppgift att sprida kännedom om Malmö historia, att väcka intresse för bevarande af staden, ur historisk, topografisk, konstnärlig eller kulturell synpunkt värdefulla minnesmärken och egendomligheter, samt att verka för tillgodoseende af historiska och konstnärliga kraf vid stadens omdaning och utveckling.

I detta syfte ämnar föreningen samla bidrag till Malmö historia i vidsträcktaste mening samt i skrift och bild återgifva desamma, upplifva minnet af märkligare tilldragelser och personligheter, anordna föredrag och utställningar o.s.v..

Föreningens mening är att utgifva en årsskrift upptagande bl. a. för stadens utveckling viktiga ärenden under året; denna årsskrift skall utdelas kostnadsfritt till föreningens medlemmar och hedersledamöter.«

Det bör noteras att i den första ordinarie styrelsen ingick en kvinna, nämligen friherrinnan Anna Djurklou, hustru till föreningens ordförande, Nils Djurklou samt suppleanterna, fru Siri Petrén och fru Anna Stenberg.

En interimsstyrelse hade bildats redan den 18 november 1908 vid ett sammanträde på Hotell Savoy. I spetsen stod då den visionäre och handlingskraftige Nils Djurklou, ryttmästare och chef för Malmö brandkår. Tillsammans med *Skånska Aftonbladets* utgivare och redaktör, Hakon Wigert-Lundström var Djurklou en av initiativtagarna till föreningens bildande. Det bör nämnas att redaktör Wigert-Lundström inte ingick i den första styrelsen eftersom han lämnade *Skånska Aftonbladet* och Malmö år 1909.

Vid mötet medverkade även byggmästare Christian Lauritz Müller, stadsarkitekt Salomon Sörensen, disponent Fredrik Jungbeck, e. o. hovrättsnotarien Torsten Jungbeck, doktor Johan Cronquist, som var författarinnan Alice Lyttkens pappa, tandläkare Adolf Roth, löjtnanten och greven J. Hamilton, stadsarkivarie Anders Ulrik Isberg, journalisten Knut Ek, stadsingenjören och majoren Anders Nilsson samt rådman Fritz Wilhelm Hallberg.

Det var därmed kända och inflytelserika män som kom att utgöra kärnan i föreningen. Deras möte präglades av oro för hotet mot gammal bebyggelse i stadens kärna, och i en fornminnesförening såg man ett instrument för att skapa opinion mot rivningar, som väckte upprörda känslor då såväl som nu. Nils Djur-

klou var varmt intresserad av sin stads historia, men även nyfiken på framtiden. Det grodde även en idé om att fotografiskt dokumentera staden till glädje för kommande generationer. Denna jubileumsbok vittnar om denna betydelsefulla insats för 100 år sedan.

Styrelsen var emellertid föga tillfredsställd med malmöbornas stundom negativa inställning till sin stad vilket framgår av ett upprop, en frisk fläkt i den tidens debatt, som publicerades i *Skånska Dagbladet* i juni månad 1909: »Det är ett beklagligt, men icke desto mindre obestridligt faktum, att vi här i Malmö mera sällan påträffa en äkta, sund och till kommunalt samarbete sporrande lokalpatriotism än i många andra städer. Den klenmodiga fördomen, att Malmö är en ful stad, en tråkig stad för att icke nämna flera nedsättande egenskaper, väntar allt fortfarande på sitt bekämpande och nedgörande, och det är ganska sällsynt att påträffa en Malmöbo, som är stolt öfver sin stad. Detta är så mycket mera öfverraskande, som Malmö har en enastående lysande historia, rik på kraftfulla och initiativrika personligheter, och som samhället ännu i senaste tid visat sig ega en lifskraft och en utvecklingsförmåga, som söka sin like.

CARL VILHELM ROIKJER. 18 7/9 42—19 11/9 02

Mäktiga krafter ha länge varit i verksamhet för Malmö stads försköning, och den senaste tiden har bevittnat bildandet af en Malmö Fornminnesförening, hvars syfte i största allmänhet kan angifvas så, att den vill öppna Malmöbornas ögon och hjertan för deras egen stad, och hvars verksamhet derför kommer att utgöra ett supplement till Malmö Museums erkännansvärda arbete. Vi vilja söka väcka pietet och kärlek för vår stad, en kärlek, som skall manifestera sig i ett stolt och sjelfmedvetet arbete på samhällets vidare förkofran, efter de stora mönster, som möta oss i vår alltför litet uppmärksammade historia. Som all verksamhet med utsigt till framgång, riktar sig vårt arbete derför främst till ungdomen, och då vi härmed vända oss till stadens fotografer, så är det för att erhålla ett första handtag till ungdomens påverkan.

Vi afse härmed att till stadens fotografer rikta en vördsam anhållan, att de måtte ställa sin reproducerande verksamhet i stadens tjenst i så måtto, att de till stadens skolor måtte skänka Malmöfotografier, afbildningar af Malmö i nu- och forntid, af byggnader, minnesmärken och framstående personer, helst en serie till hvarje skola. Helt säkert kunna vi sedan af respektive lärarekårer vänta, att de skola göra sitt till för att i anslutning till dessa bilder hos ungdomen väcka kärlek till fädernestaden och inpränta den ingalunda ovigtiga sanningen, att här i Malmö, på just denna grund, der vi bygga och bo, hafva fostrats och ännu kunna fostras dugande män.

Om Malmö fotografer vilja behjerta denna vår vördsamma maning, skulle redan ett steg vara taget på vägen till vårt stora mål.«

Föreningen hoppades därmed att stadens fotografer skulle inspireras av uppropet så till den grad att de gav bort sina bilder. Det torde ha varit optimistiskt i överkant vilket säkert Nils Djurklou och hans styrelse insåg, men de fick upp ögonen för hovfotografen Carl Vilhelm Roikjers kvarlåtenskap som innehöll 1500 glasnegativ med motiv från Malmö. Roikjer hade avlidit redan 1902 och ateljén på Södergatan 18 gick i arv till sonen Victor. Denne planerade att sälja samlingen vilket Nils Djurklou ville förhindra och man gjorde därför en överenskommelse med sonen Roikjer om att förvärva samlingen för 1 000 kronor.

Den 9 juni 1910 beslöt en enhällig styrelse att köpa glasnegativen och i protokollet står följande att läsa: »Beträffande betalningsvillkoren godkändes att 500 kr skulle gäldas omedelbart efter leveransen och resten den 1 maj 1911. Åt dr Cronquist och Roth uppdrogos att kontrollera aflevereringen samt åt kassaförvaltaren att träffa preliminärt avtal med hr Roikjer.«

Detta var en ansenlig summa för en ung förening, som endast hade 470 kronor i kassan, vilket föranledde ett påpekande från revisorerna rektor Per Hjalmar Söderbaum och ryttmästare Patrik Hamilton. Friherre Djurklou hade dock ett starkt stöd i styrelsen och han motiverade inköpet med att det förelåg

Utflykterna har varit populära inslag i föreningens verksamhet. Så var det också lördagen den 16 september 1933, när resan gick till Månstorp, Petersborg och Katrinetorp. Här har deltagarna samlats på Stortorget före avfärden i den väntande bussen. I denna utflykt deltog två ordföranden, nämligen polismästare Yngve Schaar, som är den ståtlige mannen i mitten samt hans företrädare, friherre Nils Djurklou i ljus överrock och plommonstop. Även stadsarkivarie Leif Ljungberg, som 1933 för första gången utsågs till sekreterare, följde med och han står i hatt och golfbyxor längst till höger. Ljungberg var en effektiv sekreterare och angelägen om att informera allmänheten om föreningens aktiviteter. Därför publicerade han denna lördag i *Sydsvenskan* en större kulturhistorisk artikel om de tre utflyktsmålen. I en fotnot meddelade han dessutom att Malmö Forminnesförening ämnade genomföra sin resa samma dag. Foto: Leif Ljungbergs arkiv.

Stadsarkivarie Leif Ljungberg (1900–1973) och forskaren och konstnären Einar Bager (1887–1990) blev nära vänner vid Ljungbergs tillträde som stadsarkivarie år 1933. De var båda mycket aktiva i fornminnesföreningens verksamhet, och de samarbetade i olika sammanhang i många år.

År 1934 fick Malmö Fornminnesförening och Malmö Museum gemensamt tillstånd att genomföra en arkeologisk utgrävning på den gamla Svartbrödratomten i hörnet av Gråbrödersgatan och Västergatan. Här ses Bager med spaden tillsammans Ljungberg på platsen där Svartbrödraklostret en gång legat och där man hittade flera skelett vilket enligt Einar Bager tydde på att man påträffat en begravningsplats. Han redovisade resultatet av utgrävningen i en serie artiklar i *Sydsvenska Dagbladet* under våren och sommaren 1934. Foto: Leif Ljungbergs arkiv.

stor risk för att denna ovärderliga samling skulle skingras.

Tack vare de förutseende pionjärerna kan den nutida föreningen, Malmö Kulturhistoriska Förening, i jubileumsåret publicera ett stort antal unika bilder från Roikjers kamera. Hans bilder ingår i Malmö Museers imponerande samling, som innehåller verk av flera andra fotografer. Dessa medverkar även i denna publikation med bilder som belyser stadens miljöer från olika tidsepoker. Även skribenter med stark anknytning till Malmö medverkar.

I Malmö stadsarkiv förvaras föreningens arkiv liksom förre stadsarkivarie Leif Ljungbergs personliga arkiv.

Namnet Ljungberg har en välljudande klang i föreningens historia. Han kom till Malmö 1933 för att efterträda A.U. Isberg. Omgående knöts han till föreningen och blev samma år sekreterare efter Einar Bager. På denna post stannade han till 1968 och verkade för föreningens bästa under ordförandena polismästare Yngve Schaar och borgmästare Thomas Munck af Rosenschöld.

Tack vare Leif Ljungberg fick föreningen ett »hem« i stadsarkivet under Rådhusets källarvalv och vistet följde med vid flytten till Riksbankens tidigare fastighet på Östergatan. Ljungberg var forskarnas vän och rådgivare. Han var ett stöd för dem som sökte efter sina rötter i kyrkoböckerna lika mycket som han inspirerade akademisk forskning i Malmös historia. Tre representanter för den sistnämnda gruppen är lektor Hans Ersgård, lektor Olle Helander samt Ljungbergs efterträdare, den förre stadsarkivarien Lennart Tomner.

Ljungberg var en skicklig ämbetsman av den gamla skolan med ett väl utvecklat nätverk bland stadens beslutsfattare. Men han var också en person som verkade i den anda som Nils Djurklou och de andra pionjärerna hade dikterat 1909.

Leif Ljungberg värnade om föreningens bästa, inte minst pressade han portoutgifterna för distributionen av årsskriften, vilket jag, som skriver dessa rader, fick erfara.

Somrarna 1962 och 1963 hade jag glädjen att vikariera för arkivets vaktmästare Kjell-Åke Karlsson,

Stadsarkivarie Leif Ljungberg står här i forskarsalen i det gamla arkivet i Rådhusets källare. Stadsarkivet installerades här 1903, men flyttades 1961 till det tidigare riksbankshuset på Östergatan 32. Till vänster om Ljungberg sitter lektor Hans Ersgård och till höger ses lektor Olle Helander. Mannen vid skrivbordet är ej identifierad, intill honom står kanslibiträdet Signe Persson och därefter sitter arkivbiträdet Anna Hedström. Foto: Leif Ljungbergs arkiv.

Leif Ljungberg hade från sitt arbetsrum i Riksbankens gamla fastighet en strålande utsikt över Östergatan och den trånga Bruksgatan med lokalstationen i fonden. I den sedan länge rivna fastigheten till vänster var för övrigt *Skånska Aftonbladets* redaktion inrymd fram till nedläggningen 1949. Dörren mot forskarsalen stod för det mesta öppen och han hade därmed god uppsikt över vad som hände där. I salen tjänstgjorde mestadels vaktmästare Kjell-Åke Karlsson, men stadsarkivarien kom, när det så krävdes, gärna själv ut för att biträda sin personal med att lämna råd och anvisningar till besökarna. Bilarna står fortfarande parkerade på vänster sida och bilden togs några år före övergången till högertrafik 1967. Foto: Leif Ljungbergs arkiv.

som var en kunnig och mycket uppskattad person bland arkivets många användare. Leif Ljungberg beordrade mig – som vanligt i all vänlighet – att fylla portföljen med skrifter och uppsöka medlemmarna i deras hem. Men, det fanns ett viktigt men: den som inte hade erlagt sin medlemsavgift för året fick antingen betala vid dörren eller vara utan årsskrift. Så löd stadsarkivariens generalorder till den 19-årige vikarien och det uppstod vid några tillfällen animerade diskussioner med irriterade medlemmar. Men stadsarkivariens ord gick före all annan argumentering.

Följande sommar upprepades aktionen, men då enrollerade Ljungberg även vaktmästare Karlsson, som körde oss i sin Volkswagen till ett distrikt i Limhamn, parkerade i en korsning, och därifrån rusade föreningens sekreterare och jag i var sin riktning för att leverera skrifter. Efter fullgjort uppdrag bjöd stadsarkivarien sina exepeditionsmedlemmar på kaffe på Restaurang Strandens uteservering. Det var en minnesvärd sommarkväll vid Öresund i två vänners sällskap i det unga 1960-talet.

Under min korta tid på stadsarkivet mötte jag flera intressanta personer. Hit kom ofta Einar Bager, men även skriftställaren Helge Andersson som tillbringade mycken tid i forskarsalen. Jag lärde även känna en jurist i karriären, Kjell-Åke Modéer, som senare skulle markera en föryngring i föreningens historia.

Kjell-Åke Modéer efterträdde Ljungberg som sekreterare år 1969 och 1978 blev han ordförande efter Thomas Munck af Rosenschöld. I början av 1971 vände sig sekreteraren Modéer till styrelsen i en skrivelse som uppmanade till självrannsakan och förnyelse. Modéer skrev: »Gemensamt sitter vi i styrelsen för den förening, som har till uppgift att sprida kunskap om vår stads historia samt att slå vakt om stadens kulturhistoriska värden och intressen.

Med andra ord: Malmö Hembygdsförening. Malmö Kulturhistoriska Förening.

En förening, som i den aktuella kulturmiljödebatten borde ha en stor uppgift att fylla.

Hur sköter vi detta vårt uppdrag?

Internt håller vi något sammanträde om året, vi samlar föreningen till ett årsmöte, dit 10–15 % av föreningens ledamöter normalt infinner sig. Vid detta

Här ses en grupp välkända personer i Malmö Stadsarkivs gamla miljö utanför Rådhuset. Till vänster står forskaren och historikern Hans Ersgård, som i många år var en aktiv medlem och även ledamot av Malmö Fornminnesförenings styrelse. Därefter följer stadsarkivarie Leif Ljungberg, vaktmästare Kjell-Åke Karlsson, arkivarie Lennart Tomner och arkivbiträdet Anna Hedström. Foto: Leif Ljungbergs arkiv.

tillfälle lyssnar vi till ett föredrag, och föredragshållaren bjudes efter fullgjort värv på ett enkelt samkväm med föreningen. Vi arrangerar normalt två utfärder om året – med en stamtrupp av intresserade som deltagare. En genomgång av gamla verksamhetsberättelser talar sitt tydliga språk. 1970 års verksamhetsberättelse avviker icke i någon märkbar mån från sina föregångare. Så fungerar alltså Malmö Fornminnesförening i dag i traditionella former. Fem år till utan förnyelse och vi är totalgenererade!«

Det var ord i rättan tid, men det gick ändå inte så illa. Kjell-Åke Modéer förnyade under sin tid som ordförande föreningens arbetssätt och hans efterträdare Elsebeth Bager fortsatte att utveckla hans idéer. Hennes efterträdare Jan Hain, son till den mångårige kassören och viceordföranden John Hain, var ordförande vid Millennieskiftet och drev då igenom föreningens nuvarande namn.

Malmö Fornminnesförening (1909), Elbogen Malmö Fornminnesförening (1990) och Malmö Kulturhistoriska Förening (2001) hälsar läsaren välkommen till en historisk kavalkad i bild och text.

STEFAN ERSGÅRD

Bokens fotografer

Carl Vilhelm Roikjer (1842–1902) var en aktad medlem av den svenska fotografkåren och efter hans bortgång publicerade *Fotografisk Tidskrift* i maj månad bland annat dessa minnesord: »C. V. Roikjer var född i Kjöbenhavn och kom i unga år i bokhandeln, som han emellertid öfvergaf för att 1862 etablera sig som fotograf i Helsingör. Efter att hafva bott ett par år i Kjöbenhavn, flyttade R. 1870 till Sverige, där han hade atelier i Göteborg, Venersborg och Halmstad, tills han 1878 bosatte sig i Malmö. Här skapade han sig en god affär, flyttade 1886 till den präktiga lokal, där Roikjerska ateliern fortfarande är belägen, utnämndes 1888 till kungl. hoffotograf och öfverlämnade 1896 affären i sin sons händer för att bosätta sig på sin egendom i Limhamn.

Roikjer afled i Malmö den 31 mars i år. Det var ett sträfsamt lif, som härmed lyktades, en intelligent, redbar och ovanligt vänfast komrat, som gick bort. Bland sina kolleger i Danmark såväl som i Sverige hade han vetat förvärfva talrika vänner, och då Svenska Fotografernas Förbund stiftades var han själfskriven medlem af dess styrelse, som han tillhörde till 1898.«

Merja Díaz (f. 1957) utbildades vid Högskolan för Fotografi och Film i Göteborg 1990–1993 och är sedan 1999 1:e fotograf på Malmö Museer. Hon har arbetat som frilansfotograf med mat och arkitektur som arbetsområden.

Johan Eriksson (1898–1964) var fotograf i Malmö och delägare i Erwefoto på Stortorget 13. Eriksson övertog företaget som döptes till Ateljé Jærke foto.

Leon Fagercrantz (1866–1935) var fotograf i Malmö sedan 1903, när han övertog sin fars, målaren Måns Fagercrantz, ateljé på Norra Vallgatan 108. Han ägnade sig åt porträttfotografering samt att dokumentera stadsmiljöer.

Andreas Feininger (1906–1999) var en berömd amerikansk fotograf. Han flydde undan nazisterna och levde i Sverige 1933–1939. Feininger etablerade sig som arkitekturfotograf och samarbetade med kulturjournalisten Gustaf Näsström. Denne etablerade en kontakt med byggmästare Eric Sigfrid Persson, som år 1938 anlitade Feininger för att dokumentera Ribershus.

Åke Hedström (f. 1932) blev 1956 assistent hos fotograf Sten Didrik Bellander i Stockholm och började några år senare att arbeta för Georg Oddner. 1966 startade Hedström egen verksamhet i Malmö och specialiserade sig på reklamfotografi. Han har ställt ut sina verk vid flera tillfällen samt medverkat i ett flertal bokverk.

Ragnar Küller (1883–1941) var porträttfotograf, pressfotograf och sedan 1928, Kgl. Hovfotograf. Han övertog 1908 Lina Jonns ateljé på Östergatan och flyttade 1936 till Axel Sjöbergs tidigare ateljé på Hamngatan.

Nils Lind Jönsson (1874–1959). Se sidan 87

Jenny Lindhe (f. 1974) utbildades vid Högskolan för Fotografi och Film i Göteborg och är efter examen 2004 verksam som fotograf i Malmö. Jenny Lindhe har sedan hösten 2007 ett vikariat på Malmö Museer.

Gunnar Lundh (1898–1960) var son till fotografen Peter P. Lundh. 1949–1950 gjorde Gunnar Lundh på Malmö stads uppdrag en heltäckande dokumentation av staden. 1950 utgavs *Malmö – ett bildverk* och 1999 utgav Malmö Museer *Från Lustgården till Möllevångstorget* med text av Björn Ranelid.

Andreas Nilsson (f. 1974) är sedan våren 2002 fotograf på Malmö Museer. Andreas Nilsson utbildade sig i bildjournalistik vid Nordens Fotoskola på Biskops-Arnö 1998–2000.

Ingrid Nilsson (f. 1958) utbildades vid Nordens Fotoskola 1984–1987. Hon anställdes som fotograf vid Malmö Museer 1991 och blev enhetschef 2000.

Georg Oddner (1923–2007) studerade fotografi hos den amerikanske fotografen Richard Avedon. Oddner behärskade många genrer och var bland annat en berömd reklam- och modefotograf. Han var en av grundarna av gruppen »Tio Fotografer«. Malmö Museer utgav 2003 boken *Genomresa*.

Max E. Ohlsson (1902–1979). Se sidan 176.

Otto Ohm (1884–1960) kom från en anrik fotograffamilj i Malmö och han fick sin utbildning i faderns företag. Ohm var en pionjär inom svensk pressfotografering och var även en välkänd person i Malmö.

Victor Roikjer (1871–1933) efterträdde 1896 sin far Carl Vilhelm Roikjer, som hade utbildat sin son i yrket. Han fotograferade gärna miljöer i Malmö. Victor Roikjer var även aktiv i Svenska Fotografers Förbund och den förste ordföranden i Södra kretsen.

Sixten Sandgren (f. 1931) var i unga år dekoratör och assistent till reklamannen och konstnären Åke Arenhill. Sandgren etablerade sig senare som reklam- och reportagefotograf. Han anlitades ofta av veckotidningar som *Damernas Värld* och *Husmodern*.

Axel Sjöberg (1865–1936) inledde sin karriär i Malmö 1896, när han övertog Alvar Platens ateljé på Stortorget. Han flyttade senare till Hamngatan. Sjöberg var känd som porträttfotograf, men han fotograferade också miljöer i Malmö.

Jenny Thornell (1973) är fotograf på Malmö Museer sedan 1998 och har även arbetat på Landskrona Museum. Hon har studerat på Folkuniversitetets 2-åriga fotolinje och är filosofie kandidat i konstvetenskap.

Torghandel framför Frimurarelogens hus, Stortorget 13. 1907. Foto sidan 17–80: Carl Vilhelm och Victor Roikjer.

Skånska Aftonbladets valbilder, Stortorget. 12 september 1908.

Stortorget, västra sidan. 1890. Det ursprungliga apoteket Lejonet, innan det flyttades till motsatta sidan av torget.

Torghandel på Stortorget. 1897–98.

Fougstedts hus, Stortorget 6.

Lilla torg. Nyströmska villan vid Skomakaregatan.
»E. Nathans Rak & Friser – Stuga«. 1899.

Hedmanska gården, Lilla torg. 1886.

Saluhallen, Lilla torg.

Faxeska gården, Larochegatan – Lilla torg. 1900.

Hjulhamnsgatan. 1900.

Skomakaregatan, södra sidan, kv. Gyllenstjärna. 1900.

Flensburgska huset. Södergatan – Skomakaregatan.

Västra delen av Södergatan. 1884.

Södergatan 16. 1928.

Gustav Adolfs torg. Södergatan 21 – Gustav Adolfs torg 41.

Södergatan från norr. 1915 – 1918.

Adelgatan. Hotell Gamla Tunneln och Malmö Stads Bibliotek. 1913.

Sätteriet på *Sydsvenska Dagbladet Snällposten*, Östergatan 32.

Malmö Stråhattsfabrik. S:t. Gertrudsgatan – Östergatan 19.

Östergatan 24 – Mäster Nilsgatan 2. 1900.

Aspegrenska huset vid S:t. Petri och Mäster Nilsgatan 2. 1885.

Gårdsinteriör från von Conowska stiftelsen vid Själbodsgatan.

Gårdsinteriör, Kalendegatan 3. 1929.

Östergatan från Caroli kyrka mot väster. 1900.

Östergatan 19. 1911.

Östra Tullgatan. 1900.

Berg von Lindes hus. Östra Tullgatan – Stora Trädgårdsgatan. 1900.

Rörsjögatan 24 – Stora Nygatan 7.

Jerusalemsgatan 2 – Stora Kvarngatan.
På fasaden: »Billard Öl-hall«. 1900.

Lagerinteriör, grosshandlare Hagerman & Malmgren. Grönegatan 11.

Stryksalen respektive butiksinteriör från
P. Dahlströms Ångfärgeri- & Kemiska Konsttvättsanstalt, Östra Förstadsgatan 12.

Lundavägen 1 – Sallerupsvägen 2 – Östervärnsgatan 2. 1910.

Bad- och tvättrum på Mellersta Förstadsskolan. 1902.

Tekniska elementarskolan vid Kungsgatan, sedd från Föreningsgatan. 1899.

Kungsgatan – Amiralsgatan. 1900.

Torpgatan sedd från Föreningsgatan. 1901.

Södra Förstadsgatan – Slöjdgatan. 1920.

Eskil Metzéns Färgeri & Kemiska Tvättanstalt, strykrummet. Södra Förstadsgatan 26.

Gustav Wolkers vinfirma, Södra Förstadsgatan 1. 1904.

Bryggare Malmqvists gård, Södra Förstadsgatan 2. 1904.

Davidhallsbron. Fastigheten uppfördes 1908.

Engelbrektsgatan mot söder. Omkring 1910.

C & M Fougstedts Pälsvarufabrik. Råvarulager. Tegelgårdsgatan 43. 1903.

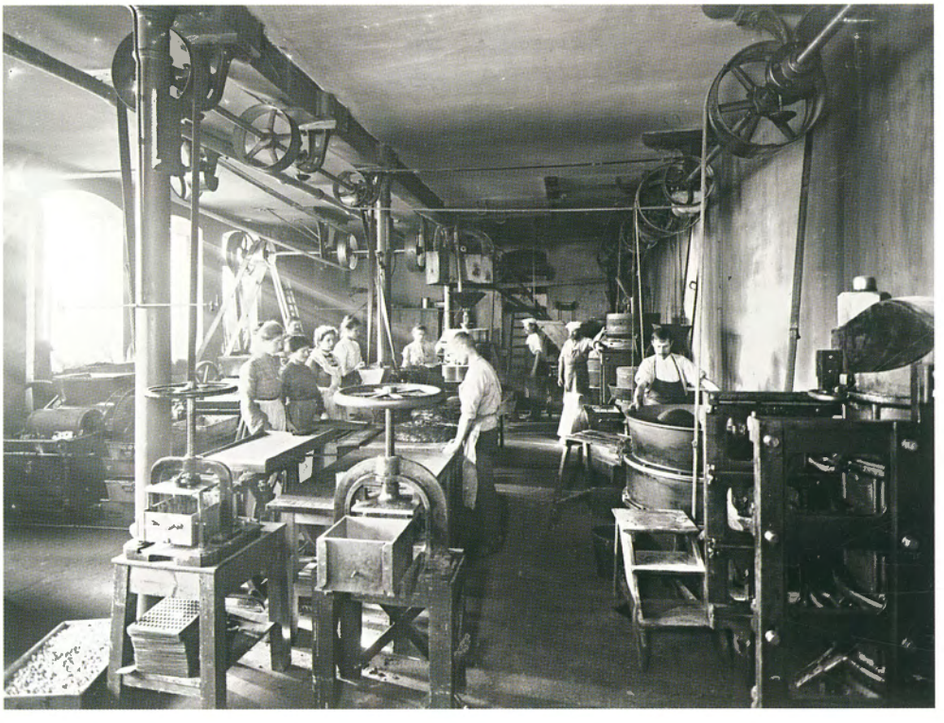

Chokladfabriken Bröderna Cloetta. Grynbodgatan 3. 1904.

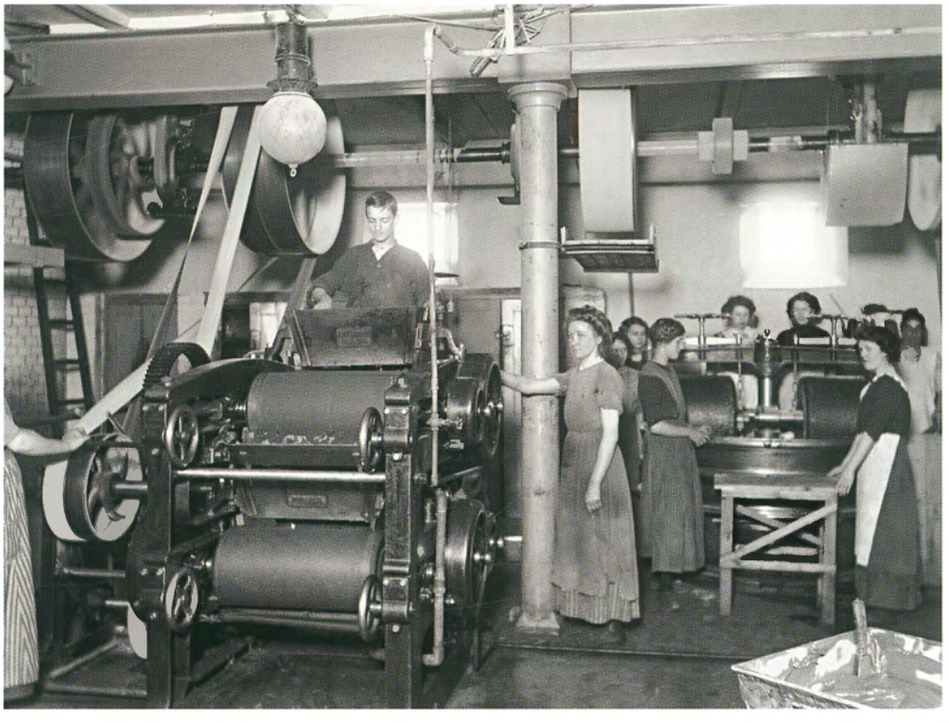

Hultmans Choklad & Konfektfabrik, Baltzarsgatan 41.

Claus Mortensens hus. Kalendegatan – Baltzarsgatan. 1907.

Näsbyholms mjölkförsäljningslokal, Kalendegatan 12.

Baltzarsgatan 19 – Snapperupsgatan 2. 1912.

Joh. Sjöströms försäljningskontor, Djäknegatan 17. 1904.

Västergatan – Långgårdsgatan. 1900.

Hotel Savoys kök, Norra Vallgatan 62.

Brand- och Livförsäkring AB. Norra Vallgatan, kv. 31 Mercurius. Omkring 1913.

Sillbåtar i Västra hamnkanalen. 1910.

Utsikt över hamnen från Norra Vallgatan.

Friiska tomten, Skeppsbron 13. 1908.

Malmö barnsjukhus. 1900.

Sjuksal på Malmö Allmänna Sjukhus. 1900.

Malmö barnsjukhus, västra lekrummet. 1917.

Malmö gamla kallbadhus, uppfört 1867.

Strandgatan i Limhamn. 1896. (Pojken i vita skjortan heter Axel Ståhl, sedermera Cementbolagets kassör.)

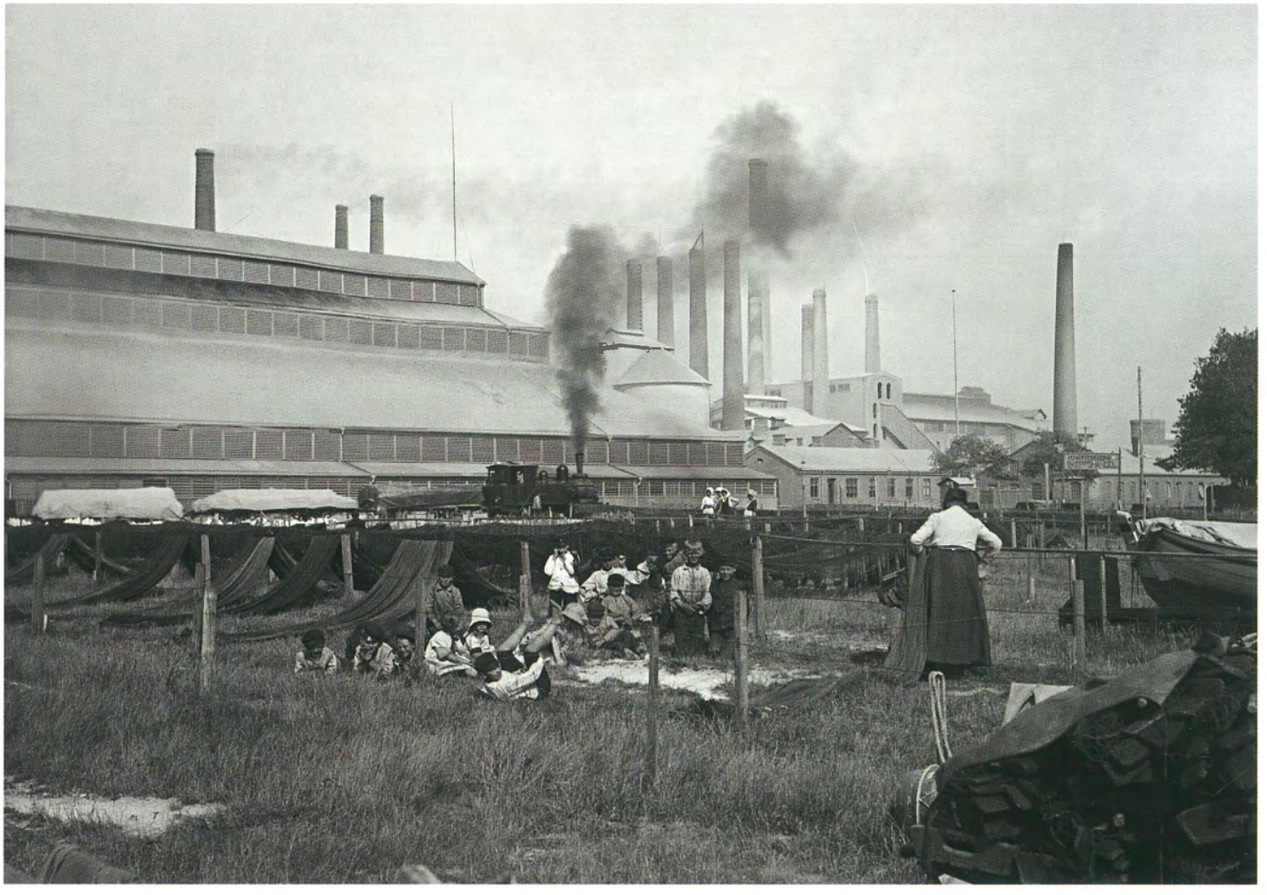

Cementfabriken, Limhamn.

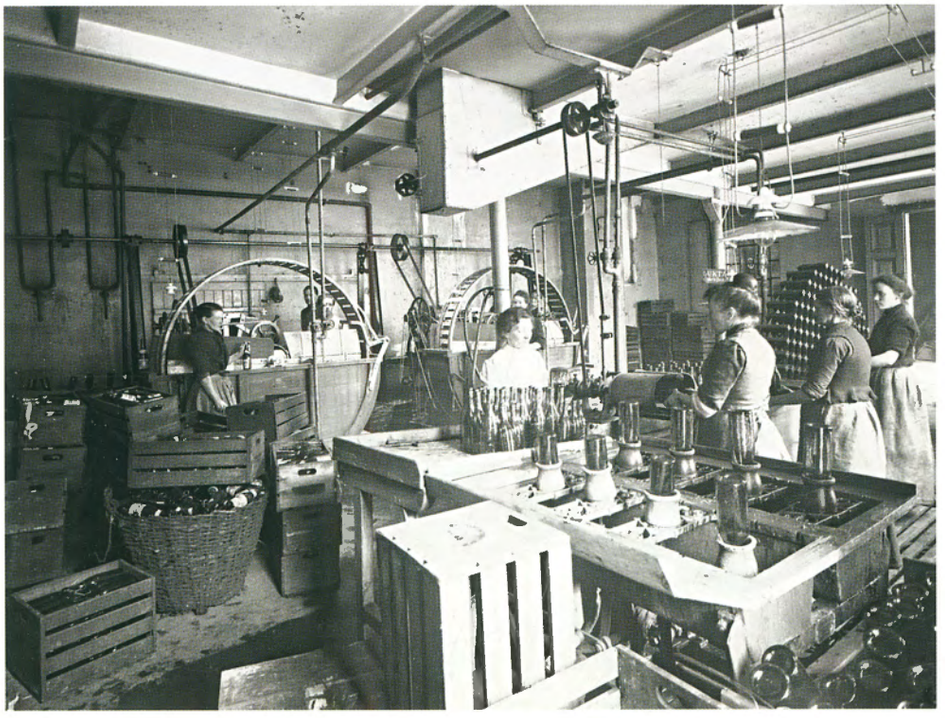

Malmö Bryggeri AB, Andrélundsvägen 1. 1883.

Mattsonska bryggeriet. Omkring 1880.

Skånska velocipedfabrikens kontor och fabrik hade adress N:o 42d, Petersburg, telefon 69 i Södra Förstaden. I adresskalendern gjorde ägaren O. Lindberg dessutom följande tillägg: »Fabrik för tillverkning af velocipeder; prisbelönade vid utställningen i Malmö 1896. Alla slag reparationer och mekaniska arbeten utföras fort och billigt.« Med utställningen avses här Nordiska Industri- och Slöjdutställningen i Malmö, 1896.

Sporten ur socialistisk synpunkt

Den 23 september 1890

Ute på Rörsjöslätten, där Malmö industriproletariat förr brukade samlas i tusental för att demonstrera mot det närvarande och ur de eldiga talen hämta näring åt hoppet om kommande bättre sociala tillstånd, reser sig ett högt träplank i fyrkant, där en helt annan publik förehar helt andra saker. Man ser där dagligen till det yttre normala människor jaga omkring på ett tvåhjuligt fortskaffningsmedel, som man numera allmänt möter i gator och gränder. Det är Malmö velocipedklubb, som här tränar sina vador till de stora velocipedlöpningarna, vilka just nu utgöra det populäraste nöjet för det tanklösa Malmö. När vi i söndags eftermiddag passerade förbi Rörsjön, sågo vi hela detta Malmö komma ut från avplankningen efter att ha mättat sina tomma själar med den njutning, som inställer sig vid åsynen av ett sällskap dammiga och flåsande velocipedryttare. Under det massan av åskådare av kapplöpningen bredde ut sig över gator och boulevarder, gingo vi för oss själva och tänkte några stygga tankar om både publiken och skådespelet, och det kan måhända roa våra läsare att höra vår mening i detta modärna ämne.

Vi skola akta oss för att tvista med vår sportälskande bourgeoisi om den *smak*, som utmärker en samhällsklass, vilken ägnar så mycken tid och så mycket allvar åt dylika nöjen, oaktat det skulle ha sitt särskilda intresse att draga jämförande paralleller mellan velocipedens period och t. ex. gladiatorsportens eller tjurfäktningens. Utan när vi här egna uppmärksamhet åt sådant som velocipedåkning och velocipedbeskådning, skola vi som vanligt envisas med att se saken ur *social* synpunkt.

En av våra anglosaxiskt omuppfostrade vänner gav oss nyligen en vink om den *politiska* betydelse, som sporten håller på att få i England och annorstädes. Särskilt Londons bourgeoisi, som snart icke kan lita varken på sin militär eller polis, måste bereda sig att *själv* ta upp kampen på gatan med arbetarklassen, om hon icke på förhand vill ge striden förlorad. Av alla världens folk finnes också intet, som tränar sina muskler mer än Englands *middle-class*, och i alla bourgeoisitidningar upptager *sporting chat* en god del av utrymmet. Utan tvivel är denna sportens politiska roll omedveten hos de flesta sportsmän, men oviktig är den därför icke, även om det varken förhindrar eller försenar revolutionen, att en del av herrar bourgeoisi på yttersta dagen möter med svällande vador och skänklar – ty mot arbetarhären förmå de icke stort.

Dock – slutet på det hela blir fysisk kamp, och detta måste i synnerhet stå klart för den yngre arbetargenerationen. Vi vilja icke rekommendera velocipedåkning, ty därmed skulle arbetaren göra sig löjlig. Proletären tränas bäst i *organisationens* skola. Musklerna får han utbildade i sitt arbete. Och det enda sättet att stärka honom i fysiskt hänseende är tillämpningen av arbetarrörelsens motto: *Kortare dag och högre lön*. Det må bli arbetarnas sport, och den sporten skall betyda mer för honom och revolutionen än artificiell muskelträning för bourgeoisin.

Sportens närmaste förklaringsgrund är arbetslösheten inom borgarklassen. Att grosshandlare X., som icke skapar för ett öres värde, slutligen faller på den idén att skaffa sig en tvåhjuling och bli sportsman, är icke underligt. Han måste göra något för att hämma fettbildningen och slippa undan magkatarren.

Rörsjöbanan för velocipeder invigdes den 24 augusti 1890. Foto: Leon Fagercrantz.

Visserligen vore det i anatomiskt avseende mycket ändamålsenligare, om han i stället avlöst sin gårdskarl i vedsågningen eller avskedade sin betjänt och borstade skorna själv eller utförde någon annan funktion av *unskilled labour*, han skulle då utbilda sin kropp mera harmoniskt och må vida bättre än av ridning på en bicykel. Men då arbetet inom denna klass vanärar individen liksom hos de gamle romarna, måste *sporten* tillgripas. Sporten är ett surrogat för arbetet och bedrives därför av de samhällsklasser, som icke arbeta.

Därför skall den sociala revolutionen beteckna slutet även på sportens tidevarv, denna dekadansperiod för mänskligheten. När varje individ, för att kunna leva, måste egna sig åt någon produktiv verksamhetsgren, så skall behovet av rodd och löpning för hälsovårdens skull försvinna, och när genom *arbetet* hela samhället uppfostrats till högre och renare smak skall den trånghövdade atleten upphöra att vara föremål för beundran och kappåkning på velociped icke längre finna åskådare. Och då det samhälleliga arbetet samtidigt befrias från den tyngd av förbannelse, som nu vilar över varje industrigren, då utplundringen försvinner och den fysiskt fördärvade karaktären hos arbetet undanrödjes genom rationell organisation och bekvämare metoder, så skall mänskligheten växa upp till ett starkt och härdat släkte utan att nödgas tillgripa artificiella medel, vilka väl kunna forcera utbildningen av vador och lårmuskler, men låta hjärnan förbenas av overksamhet.

Hämtat från Axel Danielssons (1863–1899) samling »Publicistisk verksamhet«, som ingår i Bengt Lidforss verk *Axel Danielsson Levnadsteckning Karaktäristik Urval av skrifter* (Framtidens Bokförlag, Malmö, 1908). Danielsson var tidningsman och socialdemokratisk politiker. 1885 medarbetare i *Socialdemokraten* i Stockholm. Flyttade till Malmö 1887 och grundade tidningen *Arbetet* samma år.

Några minnen

Till bilden av min barndom hör också min dryga två år äldre bror Ludvig, uppkallad efter sin gudfar, en av pappas äldsta vänner, Ludvig Kiellander, sedermera hovrättsråd.

När jag började i Stenkulas skola kom Ludvig in i Latinskolan. Undervisningen i de tre förberedande klasserna hade han fått privat, tillsammans med två andra pojkar och två flickor, barn till våra föräldrars vänner.

Mamma berättade senare att Ludvig blev mycket svartsjuk när jag kom till världen, vilket är ytterst vanligt hos äldre syskon. »Lägg den och ta mig«, lär han ideligen ha sagt.

Han lekte med sina pojkvänner, framförallt de tre bröderna Bauer, Gunnar, Harald och Allan, vars far var kirurg, gammal vän till pappa och överläkare på Malmö allmänna sjukhus. Där hade pojkarna tillgång till stora källarutrymmen och i dem byggde de upp två stater med tennsoldatsarméer, flottor och administration. Dessa stater låg ofta i krig med varandra eller i förhandlingar. De hade också egna frimärken och jag fick nådig tillåtelse att på symaskinen perforera frimärkskartorna. Men varje slags insyn förnekades mig.

Ludvig togs ömt om hand av mamma under det pappa sysslade med mig. Mamma hade god tid att skämma bort Ludvig, rent av att dalta med honom och hon framhöll honom ofta som ett föredöme för mig. På grund av sitt arbete hade pappa inte så mycket tid till övers för mig. För övrigt var det från pappas sida aldrig fråga om dalt utan om förståelse och förmåga att på rätt sätt aktivera ett barn. [---] Det skrämmande med den tid jag skildrar är att ett fåtal barn hade det bra och var inneslutna i en varm släktgemenskap, under det de flesta levde i otrygghet och den yttersta fattigdom.

Trots sina dryga femtiotusen invånare var Malmö i min barndom en småstad såtillvida att en liten grupp människor sinsemellan kände varandra och levde ett från andra grupper strängt avskilt liv.

Den intensiva klasskampen tog sig bland annat uttryck i slagsmål mellan folkskole- och läroverkspojkar. Min bror kom gång på gång hem med sönderrivna kläder. Dessa ibland blodiga bataljer utspelades inte mellan flickor. Det förekom däremot otäcka slagsmål mellan så kallade ligister och framförallt husarer. Kanske det är rättare att säga mellan militarister och antimilitarister.

Malmö var en utpräglad industristad med ett sannskyldigt proletariat som följd. Många både gifta och ogifta kvinnor arbetade i fabrik, andra arbetade med sömnad och dylikt i hemmet för en skamlös underbetalning. Många arbetarbarn fick ingen tillsyn alls. Deras lekplats var en smutsig bakgård eller rännstenen på gatan. Många fick ingen mat på hela dagen utan sprang vind för våg. De var undernärda, tuberkulosen florerade och inälvsparasiter var en vanlig företeelse.

Jag kan fortfarande höra fabriksvisslan från den så kallade Doffeln i närheten av oss. Tidigt på mornarna ljöd den i mörker, dimma och kyla, varpå snart klappret av trätofflor genljöd mot stenläggningen nedanför våra fönster. Fattigdom, superi och ett bottenlöst elände var arbetarnas vardag, som jag vid ganska unga

Gustav Adolfs torg, östra delen. Omkring 1910. Foto: Okänd.

år skulle ställas ansikte mot ansikte med – genom min far som ansåg att jag borde se den verkligheten i vitögat. [---] En morgon i juli 1908 vaknade vi av en våldsam smäll. Från mitt rum hörde jag mamma och pappa tala med varandra i sängkammaren. Det dröjde inte länge förrän det ringde på telefonen. Strax därpå hörde jag pappas upprörda röst, varpå han snabbt gav sig iväg. Jag gick in och frågade mamma och hon sa att det var en sprängolycka på Kockums varv och att pappa hade kallats dit. Han var nämligen varvsläkare.

Det tog timmar innan han kom hem, då vi fick veta vad som hänt. Några arbetare hade sprängt en lastångare, Amaltea, med engelska strejkbrytare, en man hade dödats och många förts till sjukhuset med allvarliga skador.

Jag vet inte vems parti pappa den gången tog, men under storstrejken var hans sympatier på de strejkandes sida, trots att han själv blev utsatt för stenkastning när han cyklade genom Slottsparken och även blev hotad på annat sätt. Inte *en* utan många gånger hörde jag honom säga: »Den dagen den svenska flaggan vajar vid sidan om den röda, går jag med i leden.« Det vittnar om hans tvekluvenhet, den ena halvan var djupt förankrad i borgerliga tänkesätt, han var patriot och försvarsvän, hans andra jag tog arbetarnas parti mot deras hårda villkor och orättvisorna i samhället.

Hämtat från Alice Lyttkens (1897–1991) memoarbok *Leva om sitt liv. Minnen från sekelskiftet till 1930* (Albert Boniers Förlag, 1980). Författaren var dotter till Antonie och Johan Cronquist. Han var en välkänd läkare och var med och byggde upp Flensburgska barnsjukhuset. Familjen Cronquist bodde vid Davidshallsbron. Bilden på Alice och Ludvig Cronquist har hämtats från Cronquists samling i Malmö Stadsarkiv.

Från fattig-Malmö till välfärdssamhället

Sju år gammal blev jag för första gången medveten om den plats i världen som var min hemstad. Det var den förste oktober 1906.

Vi hade för alltid lämnat en förslummad lägenhet och flyttat in i ett nybyggt hus med fri utsikt över något som såg ut som en åker av lervälling, i en ljus lägenhet med ett stort rum, ett präktigt kök med fönster åt många gårdar, ordentliga skåp, en stor fyrkantig järnvask, en glänsande svart spis med bakugn, en rymlig garderob med hyllor och en väl tilltagen tambur.

Jag kan ännu känna hur friskt och nytt allt luktade. Taken var kritvita och trägolven utan svarta springor. Mor stod framför kakelugnen med mässingsluckor i rummet och sa att vi måste köpa en femöres bleckask med putsmedlet Amor så vi kunde hålla luckorna blanka. Betyget som hon delade ut med sin klara röst på sjungande Hisingsmål har följt mig hela livet.

»Det märks att det är två kunniga hantverkare som varit byggmästare och att de har byggt det här huset för arbetarfamiljer.«

I dag kan jag kan vitsorda att de två byggherrarna gjorde revolution i det tysta utan åthävor.

Det var murare Jörgensen och snickare Vesterberg som en regnig dag när de inte kunde arbeta satt i trähyddan och åt sin torrskaffning och väntade på att det skulle bli torreväder så inte dagsförtjänsten regnade bort, kom på idén att bygga ett hus för barnfamiljer.

Bygget de höll på med var det stora hörnhuset vid det blivande torget med modernt inredda tre och tvårumslägenheter åt gatan. Och så små nätta enrummare i gårdslängan, utan garderob och ett enda skåp och en tambur som var en meter i fyrkant. Förtrytsamt talade de om hur fel de byggde. I gårdslängan skulle ju arbetarfamiljerna bo, det var där det behövdes ordentliga förvaringsutrymmen. När regnet var över, hade de två som bara hade var sitt barn, lite besparingar och möjlighet att låna pengar, bestämt att de skulle köpa en tomt intill hörnhuset och bygga ett hus med enrumslägenheter som de själv skulle vilja bo i. Leråkern skulle bli torg, Johanneskyrkan och Johannesskolan hade redan byggnadstillstånd för den snabbt växande arbetarförorten.

Lägenheterna var fulltecknade långt innan grunden var grävd. Min far tvekade i det längsta att skriva på kontraktet. Det blev ju större hyra än i slummen. Han visste hur det kunde bli en kall vinter om det var fyra grader över fryspunkten och murarna inte kunde mura. Som fackföreningsman visste han allt om strejker och arbetslöshet och var väl insatt i samhällsfrågor. Min mor hade redan bestämt sej.

Det var den allra första dagen i den nya lägenheten som mor stod vid fönstret, pekade ner på lervällingen och sa: Nu bor du vid Möllevångstorget 3 i Malmö.

Torget blev stenlagt med rågskorpor och trottoarer utlagda runt omkring husen. Lördagar och onsdagar var stora torgdagar med livlig handel. Det vimlade av folk från sjutiden på morronen. Lantbrukare och trädgårdsmästare kom med häst och vagn och fullt lass, men också småhandlare och småodlare kom med dragkärror och fullpackade korgar och bjöd ut sina produkter. Det var färggrant, festligt och lockande. Pigor och fina fruar från innerstan gjorde sina veckoinköp. Arbetararfamiljerna i smågatorna runt

Möllevångstorget omkring 1915.
Det lilla huset i förgrunden var en av stadens första offentliga toaletter.
Foto: Atelier Jonn (Ragnar Küller).

torget fick nöja sej med skådespelet och fortsätta att handla dyrt och dåligt på kredit hos hökarna.

Det kryllade av barn i den växande arbetarförorten. Johannesskolan togs i bruk och invigdes efter storstrejken. Och många fick lämna den gamla nerslitna Monbisjouskolan och börja på den nya fina skolan med bad och riktig gymnastiksal.

Storstrejken låg som ett tungt ruvande hot över stan, den sommaren år 1909. Jag var tioårig, medspelande i dramat. I enrumslägenheter hör barnen vad de vuxna diskuterar i nattens mörker och jag kände skräcken inför vad som kanske skulle kunna hända i form av upplopp och kravaller. När min far talade om strejkvapnet trodde jag att han gick omkring med skjutvapen. Halvsvälten och det degrandiga stenhårda brödet som vi hämtade i Folkets Park, tacksamma för varenda bit, var den bistra verkligheten. De hårdaste skalkarna blötlades och koktes till dricka-soppa. Hemsaltad limhamnssill och havregrynsgröt blev vår räddning.

Hämtat från Herta Wiréns (1899–1991) artikel *Från fattig-Malmö till välfärdssamhället. Det segregerade Malmö – upplevt med egna ögon.* Texten ingår i boken *Motsättning och samverkan*, som utgavs av Malmö Fornminnesförening och Malmö Förskönings- och Planteringsförening till Einar Bagers 100-årsdag den 19 april 1987. Herta Wirén var aktiv socialdemokrat och den första kvinnan i skolstyrelsen i Malmö. Hon debuterade som författare 76 år gammal.

»Amatörfotografen«

Nils Lind Jönsson (1874–1959) var vävare på Malmö Yllefabrik i över 50 år; en principfast socialdemokrat, trogen den fackliga rörelsen och kooperationen. Ungkarl, och kanske en person som levde tillbakadragen i sin enrummare på Mariagatan 4 i Västra Sorgenfri? Nej, tvärtom! Lind Jönsson var ofta omgiven av människor, som villigt poserade framför hans kamera. Denne textilarbetare var nämligen också en dokumenterande fotograf, som observerade sina arbetskamrater i deras olika miljöer – såväl helg som vardag.

Om han insåg vilken betydelse hans bilder skulle få för framtida antropologer och sociologer är osäkert. Men kameran var en ständig följeslagare när Nils Lind Jönsson på sina glasnegativ förevigade kamraternas dagliga slit i fabriken, och lika hängivet följde dem till veckoslutens korta och efterlängtade vila i trädgården, vid kolonistugan, i en skogsbacke eller på en strand.

På Yllefabrikens tak, högt ovan det unga 1900-talets centrala Malmö, tog han bilder av arbetarna under deras korta matpauser och han fotograferade dem vid sina maskiner i spinnsalarna.

Fotograf Lind Jönsson hade tålamod och sinne för detaljer; han skildrar en intimitet/vänskap mellan uppklädda människor, deras glädje över att vara tillsammans på fest i enkla vardagsrum med frukt och vin på bordet. Han hade förmågan att porträttera flera personer samtidigt på en och samma bild. Karaktärerna men framför allt tidsandan i 1900-talets tidiga decennier får en tydlig relief i hans bilder. Men Nils Lind Jönsson själv förekommer däremot inte ofta på bild förutom på några exponeringar som han själv tog.

ABF-mannen Nils Lind Jönsson kan förmedla allvaret från ett fackligt möte eller från en studiecirkels sammankomst. Alltid utstrålar bilderna beslutsam gemenskap om att nå förändringar, vilket var Lind Jönssons och hans vänners politiska mål. Nils Lind Jönsson var 13 år när Axel Danielsson grundade tidningen *Arbetet* i Malmö och han följde säkert som ung socialdemokrat Danielssons kritik av det borgerliga samhället.

1937 fyllde han 63 år och närmade sig pensionsåldern. Hans passion för att fotografera hade inte avtagit, och han förde även kameran med sig på sina resor, vilka föranleddes av hans fackliga engagemang inom Sverige men också i utlandet.

Detta år startade en fotorörelse i England som hade passat Nils Lind Jönsson som hand i handske. Mass-Observation var ett brett sociologiskt projekt att i bild dokumentera det engelska folkets liv och hade sin uppkomst i industristaden Bolton.

Bakom Mass-Observation stod flera intellektuella; antropologen Tom Harrisson, poeten Charles Madge, historikern, poeten och filmaren Humphery Jennings samt fotografen Humphrey Spender, bror till den berömde författaren Stephen Spender.

Humphrey Spender är en av dokumentärfotograferingens pionjärer och han lärde känna detta arbetssätt under sina studier i Tyskland i slutet av 1920-talet.

Mass-Observation engagerade även många icke professionella fotografer, deltagare kom från universiteten i Oxford och Cambridge, men även från arbetarklassen och andra sociala grupper i Bolton och andra städer. Mass-Observation utvecklades till en massrörelse, som har sitt säte i Bolton Museums Art Gallery & Aquarium. Dessutom bevaras »The Mass« samlingar från 1937 och framöver vid The University of Sussex.

Stefan Ersgård

I Malmö Museers samling ingår omkring 1 500 glasnegativ tagna av Nils Lind Jönsson.
Denna bild tog han av några vänner. Nils Lind Jönsson står längt till höger. 1921. Foto sidan 88–103: Nils Lind Jönsson.

Arbeterskor på Malmö Yllefabrik.

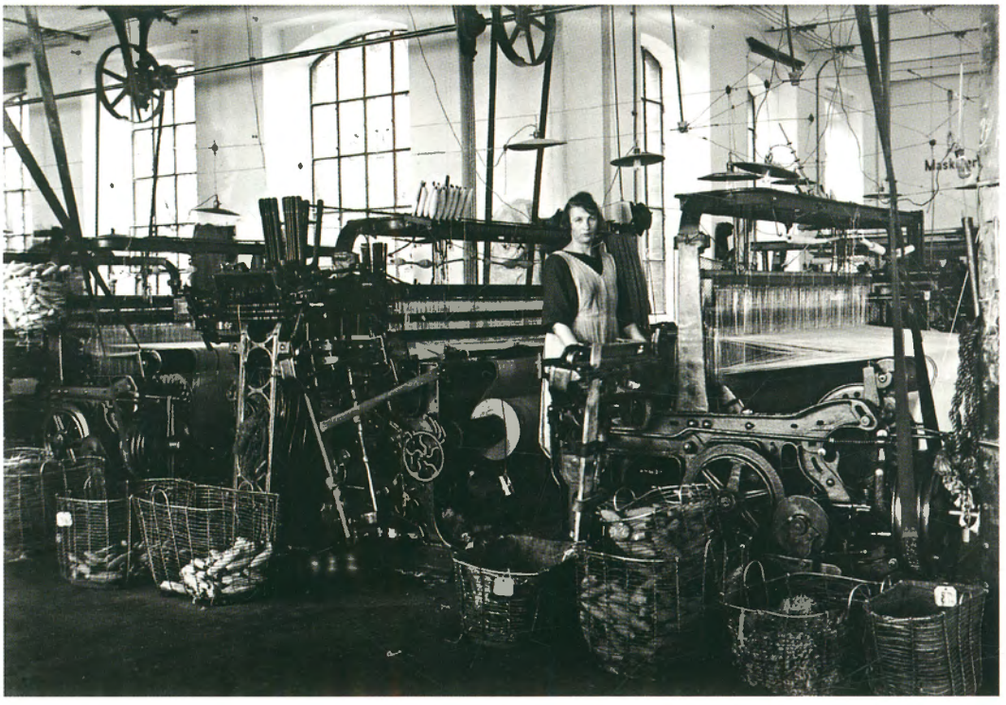

Arbeterskor på Malmö Yllefabrik.

Arbeterskor på Malmö Yllefabrik.

Ovan: Textilarbetarnas studiecirkel N64. 1921–1922.
Nedan: Cirkel i kommunalkunskap, ABF-hemmet. 1925.

Ovan: SGU:s (Sveriges Godtemplares Ungdomsförbund) sommarhem. 18 september 1921.
Nedan: SGU:s sommarhem. 7 maj 1922.

Malmö Yllefabrik. 26 maj 1921.

Hemmiljöer.

Hemmiljöer.

Koloniträdgårdar.

Koloniträdgårdar.

I det gröna.

Ovan: Interiör av restaurangen på Malmö Yllefabrik AB. 1942.
Nedan: Exteriör av restaurangen på Malmö Yllefabrik AB. 1938.

Egnahemsbebyggelse som växte fram i Malmö på 1920-talet.

Ovan: Spånehusvägen 46, kv. Tallen (västra Sorgenfri). 1 april 1917.
Nedan: Samma byggnad något år senare.

Ovan: Nya Egnahemshuset vid Mariagatan under uppbyggnad. 4 juli 1925. (Adressändring 1932 till Mäster Eriks plan.)
Nedan: Samma byggnad. 1926.

DAGENS NYHETER.

Pris för båda numren tillsammans 5 öre.

Nr 15799 (A) Stockholmsupplagan — Lördagen den 16 Maj — 1914

Bilder från Baltiska utställningens festliga öppnande i går, hitförda av d:r Thulin som Dagens Nyheters flygpostiljon.

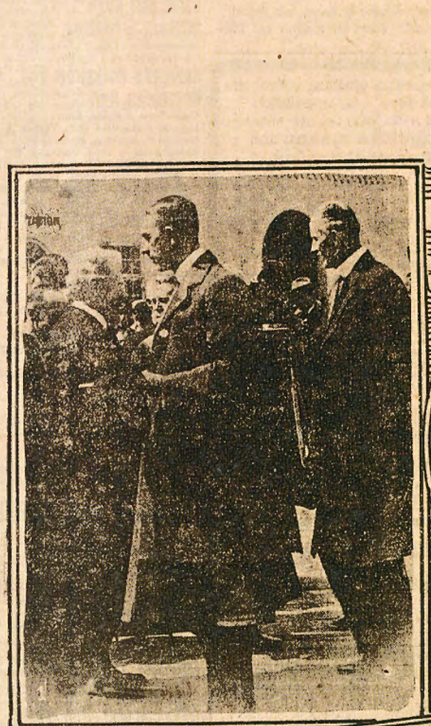

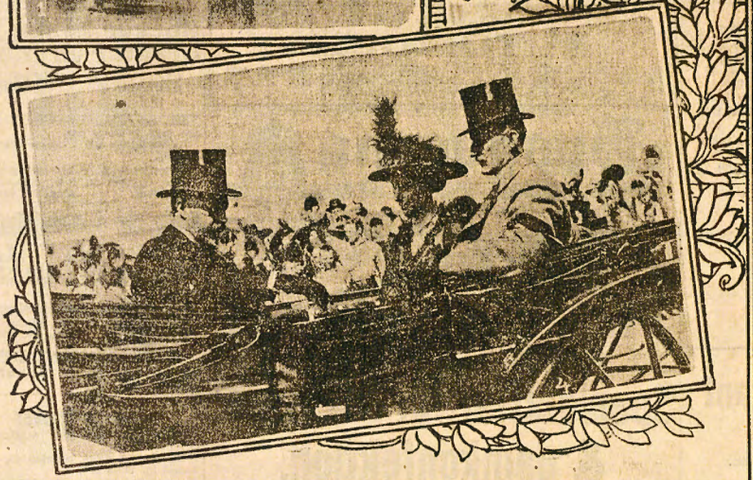

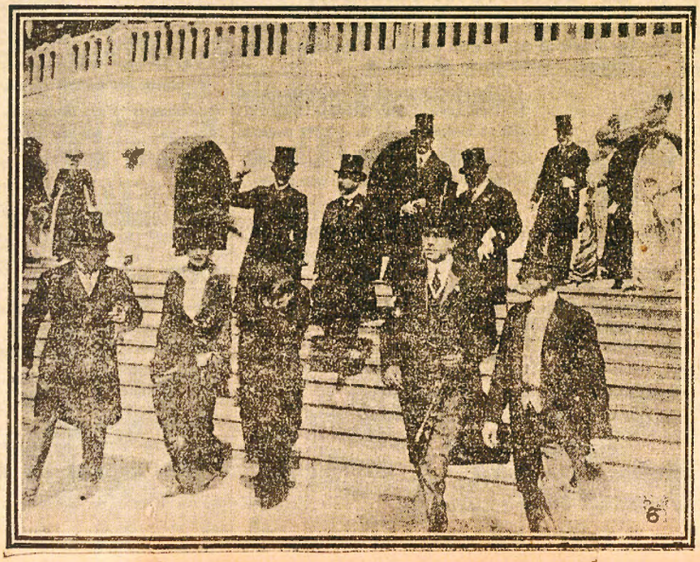

Doktor Thulins flygbragd i går — närmare omtalad inuti tidningen — att utan mellanlandning och på en tid av blott 4 timmar 20 minuter tillryggalägga den bortåt 550 kilometer långa luftvägen Malmö—Stockholm gör det för Dagens Nyheter möjligt att redan i dag, 24 timmar tidigare än någon annan Stockholmstidnings morgonupplaga, presentera bilder från Baltiska utställningens öppnande. Det var nämligen för Dagens Nyheters räkning som flygningen företogs och med det praktiska syftet att hitföra bilder från högtidligheterna snabbare än som på något annat sätt varit möjligt. De olika bilderna, tagna av Dagens Nyheters nedsända fotograf, behöva ej många ord till förklaring. Överst till vänster ser man prinsarna Wilhelm och Carl i samtal med konstutställningens kommissarie, professor Björck, därintill kronprinsparet i vagn på väg till utställningen, längst till höger en interiör från kongresshallen vid öppningsceremonien, i nästa rad till vänster prinsarna Carl och Eugen och prinsessan Ingeborg vid deras ankomst till utställningsområdet och till höger de kungliga och övriga hedersgäster på rundvandring efter invigningsceremoniens slut, i förgrunden närmast kronprinsen är Ferdinand Boberg. Nederst till vänster ännu en bild från rundvandringen och till höger en grupp andra hedersgäster.

Malmös sekelskifte – förväntan och realiteter

Välkomna till det slättland, som av Sundet
med Västerhav och Östersjö förbundet,
vad näringsflit och slöjd åvägabragt
från Malmö hamn för ut till fjärran trakt.

Stroferna är från den kände lundensiske festtalaren och professorn Nils Flensburgs kantat vid invigningen av Baltiska utställningen 15 maj 1914. De är dock mer än enbart festretorik. Det möte där utställningskommittén bakom Baltiskan konstituerades hölls i juni 1911, bara en månad efter ett entusiastiskt möte på Hipp där förslaget att bygga en frihamn i Malmö fick allmänt stöd. Utställningsplanerna och frihamnsfrågan gick några år bakåt i tiden till 1908. Det året kom både förslaget från Malmö Industriförening om en Baltisk utställning och stadsfullmäktiges utredning med planer på en frihamn i Malmö. Den skulle bli en knutpunkt för den oceangående trafiken och sjöfarten på Östersjön. Med en ökande trafik från Amerika, och med Ryssland som en väldig ny marknad (hit räknades även Finland, de baltiska områdena och större delen av Polen), kunde Malmö bli den nya transithamnen. Den anda av optimism och framstegstro som det här var uttryck för är typisk för staden Malmö vid tiden efter förra sekelskiftet. Med en befolkningsökning på 70 procent från 48 000 till 83 000 invånare mellan 1890 och 1910 fanns det grund för den optimismen. Hundra år senare beräknas befolkningsökningen under motsvarande tid bli cirka 25 procent. Också det är en källa till optimism hos Malmös politiker. Malmö under 1800-talet var över huvud taget en stad som växte snabbare än de allra flesta svenska städer. En viktig förklaring till den snabba utvecklingen ligger i stadens energisituation.

I det förindustriella samhället var begränsningen av människors energiomvandling tvåfaldig – i rum och i tid. Att omvandla värme till rörelse var före ångmaskinerna inte möjligt. Med undantag av vattenkraft och vindkraft, med alla deras begränsningar, kunde energi omvandlas till rörelse enbart genom människors och djurs muskelkraft. Men den låga effekten gjorde det nödvändigt att koncentrera många människor eller djur om det skulle genomföras mer energikrävande företag. Det innebar en begränsning i rummet. Även om det varit möjligt att omvandla värme till rörelse så var tillgången på värmeenergi begränsad genom fotosyntesen hos de växter som kunde förvandlas till bränsle. Träd växer relativt långsamt och kan dessutom behöva konkurrera med andra nödvändiga grödor. Därför begränsades energianvändning även i tid.

Den nya ångmaskinsteknologin sprängde dessa begränsningar i rum och tid som följt mänskligheten genom historien. Nu omvandlades värmeenergi till rörelseenergi med en mycket högre effekt än vad muskelkraften kunde ge.

Redan de första Newcomenmaskinerna, med en verkningsgrad på bara en procent, gjorde 300 mans jobb. Mekanisk energi kunde koncentreras i rummet. Och de nya maskinerna eldades med stenkol, energi vilken tillförts jorden under miljontals år av fotosyntes och som lagrats som fossil. Nu kunde energi koncentreras även i tiden. När de historiska begränsningarna i rum och tid för människors energiomvandlingar upphävdes började en ny era.

Den lilla residensstaden Malmö vid Öresund led i högre grad än de flesta svenska städer av det förindustriella samhällets begränsningar för energiomvandling. Viktigast var avsaknaden av ett stort strömmande vatten. Till skillnad från Göteborg med Göta älv och Stockholm med Mälaren, och båda med stora skärgårdar, saknade Malmö enkla och billiga sjö-

Beijerska tomten vid Skeppsbron och Carlsgatan.
På det lilla husets fasad: »C.&L. Beijer Ångbåtsexpedition«. 1909.
Foto: Victor Roikjer.

transporter från ett resursomland. Fast beläget mitt i ett rikt jordbruksområde isolerades staden under långa perioder på vinterhalvåret genom de usla landkommunikationerna. Det var lättare för stadens spannmålshandlare att handla med andra skånska sjöstäder än med socknarna några mil inåt landet. Men även här fanns det problem eftersom staden saknade en naturlig hamn. Först vid 1800-talets början startade mer omfattande utfyllnadsarbeten av hamnen vilka möjliggjorde anläggning direkt vid kaj. Genom sitt geografiska läge var det förindustriella Malmö i hög grad en energifattigdomens fånge.

Allt detta ändrades med ankomsten av det brittiska stenkolet. På koltomterna, först i Suellshamnen och sedan utmed kajerna på västra sidan av Inre hamnen och på Beijerskajen, växte små berg av stenkol och koks. En beräkning av energivärdet i Malmös stenkolsimport pekar på att det strax före första världskriget motsvarade energivärdet hos den årliga tillväxten av all skog i Skåne, Halland och Kronobergs län.

Edvard Trulssons staty av Frans Suell vid Norra Vallgatan står som ett monument över Malmö hamn. Betydligt mer symboliskt är egentligen huset snett bakom statyn med den föga anspråkslösa skylten på taket, G. & L. Beijer. Den firma som grundades 1866 med Gottfrid Beijer som drivande kraft och flyttade hit 1920, var Malmös stora kolimportfirma. Den stod 1913 för 30 procent av kolfrakterna till Malmö hamn. Det är dock inte Gottfrid Beijer utan hans farbror Carl Beijer, Malmös hamningenjör vilken ledde utbyggnaden av Inre hamnen, som gett namn åt Beijerskajen, den dåtida hamnens största kolkaj.

Ångmaskinsteknologin innebar en revolution för transporterna och 1898 utgick sju olika järnvägar från Malmö. I fyra av dem hade Gottfrid Beijer tidvis varit verkställande direktör. Området i sydvästra Skåne var ett av Europas järnvägstätaste. Det rika omlandet öppnades och med hamnutbyggnaderna och ångbåtarna också omvärlden. Med import av kol och råvaror och export av livsmedel började Malmö växa. Men med den ökade befolkningen kom nya problem, återigen beroende på stadens läge. Avsaknaden av ett stort strömmande vatten innebar tidigare problem med transporter till staden. Nu var problemet vad man vill transportera ut från staden: föroreningarna från den växande industrin och avloppet från den ökande befolkningen. Det samlades i de grunda diken runt gamla staden, ursprungligen mellan fem och sju meter breda och bara 60 till 120 centimeter djupa, som i omgångar breddades och fördjupades och som kallades Kanalen. Återkommande epidemier som dysenterin eller rödsoten som den kallades efter de blodiga diarréerna, tog över 2300 liv enbart 1882, främst i de fattiga södra och östra delarna av staden. I en befolkning på ungefär 40 000 betyder det att mer än var tjugonde Malmöbo det året dog i dysenteri. 1880-talet är också det enda decenniet under hela 1800-talet då Malmös befolkningsökning inte är större än både Stockholms och Göteborgs. Tillgången på fossil energi och ångmaskinsteknologin hade gjort det möjligt att överskrida de gamla gränserna för produktion, transporter och befolkningstillväxt. Men nu såg det ut att växa fram en ny gräns, den biologiska. Också den i form av ett transportproblem – som rent vatten till staden och avloppsvattnet därifrån. Först runt sekelskiftet 1900 med utbyggnaden av ett kloaknät fick problemen sin lösning. I april 1908 invigdes Rosendals avloppspumpstation som pumpade Malmös kloakvatten flera kilometer ut i Segeå och Öresund. Transportproblemet var löst men på ett sätt som visade mot en ny energiframtid. De fem stora pumparna drevs inte av ångmaskiner utan av elektriska motorer och med dieselmotorer som reservkraft.

Om kolet och ångan öppnat omlandet för staden Malmö så var det elektriciteten och oljan som öppnade världen. Redan 1887 hade ett bolag med några mindre elektriska generatorer, drivna av ångmaskiner, levererat elektricitet till belysning i Malmös centrala delar. En storindustri som Kockums hade redan på 1880-talet skaffat sig egna ångdrivna generatorstationer. En annan tidig användare av elektricitet var Malmö Yllefabrik. Men 1901 stod det av staden ägda nya elverket vid Södra promenaden klart. Det var placerat på den gamla gasverkstomten och fasaden lika stilblandad som monumental i rött tegel, kalksten och granit. Den monumentala inramningen kring den

nya kraftkällan går också igen i interiörerna. Därför har den stora maskinhallen passat för sin nuvarande användning som konsthall, först under namnet Rooseum och nu som Moderna Museet Malmö. Men när elektricitetsverket byggdes kom det att representera själva skarven mellan två energisystem. Två ångpannor eldade med kol gav kraft åt tre ångdrivna likströmsgeneratorer, med en kapacitet som redan när verket startade i oktober 1901 visade sig vara för låg. När hästspårvagnarna byttes mot elektriska spårvagnar 1906 byggdes verket ut med nya ångmaskiner. Samtidigt startade bygget av det nybildade Sydsvenska Kraftaktiebolagets vattenkraftverk i Lagan. Problemet med de stora kraftförlusterna vid överföring av elektricitet längre sträckor hade lösts med den högspända växelströmmen. Nu kunde vattenkraftverken i Lagan ge elkraft åt städerna i hela västra Skåne. Rörelseenergin i det stora strömmande vatten som Malmö saknat kunde nu med elektroteknikens hjälp överföras, först från Lagan och sedan från alltfler strömmande vattendrag i södra Sverige. Det var den energin som drev de elektriska pumparna i Rosendals avloppspumpstation från 1909 och förde avloppet ut i Öresund. Pumpstationens byggnad finns fortfarande kvar och ligger på vänster sida strax efter Hornsgatans trafikplats när man kör norrut.

Den rörelseenergi som naturen inte hade begåvat Malmö med kunde elektriciteten ge genom överföring. I själva verket var sambandet direkt mellan beslutet att bygga ut avloppsnätet i juni 1905 och grundandet av Sydkraft i augusti samma år. Det var professorn i vattenbyggnadskonst Johan Gustaf Richert, som utarbetat förslaget till utbyggnad av avloppsnätet och hans företag Vattenbyggnadsbyrån som genomförde den. Samtidigt var Richert drivande bakom utbyggnaden av Lagankraften och en av grundarna av Sydsvenska Kraftaktiebolaget. Även där var Vattenbyggnadsbyrån ansvarig för byggandet. Elkraftens stora betydelse för Malmöindustrin markerades av att August Schmitz, direktör för den tidigt elektrifierade Malmö Yllefabrik, också blev Sydkrafts första direktör och stannade på den posten ända till 1930.

Det var den trefas högspänningsström från Lagans vattenkraftverk vilken installerades och drev motorer i stadens alla större industrier och som nedtransformerad och omformad begåvade staden med belysning i bostäder och på gator och torg. När metalltrådslamporna ersatte koltråden minskade strömförbrukningen till en tredjedel och elektriskt ljus blev, om inte billigt så i alla fall överkomligt för alla. Under det följande decenniet elektrifierades Malmö och 1920 hade 73 procent av lägenheterna tillgång till elektrisk ström.

Den andra komponenten i det nya utvecklingsblock, som slog igenom med full kraft åren efter förra sekelskiftet är det som i hamnstatistiken kallas petroleumprodukter. Gasljuset, som var en del av kolteknologin, började användas i stor skala för gatubelysning och i hemmen från 1860-talet. Dess stora nackdel var att det var ledningsbundet och stationärt. Utanför ledningssystemen var det inget alternativ till vedstickor, tranlampor eller nymodigheten stearinljus. Med fotogenlamporna, där fotogen raffinerat ur mineralolja, eller petroleum som det också kallades, är bränslet, blev en stark och förhållandevis säker belysning möjlig var som helst. Efterfrågan på fotogen steg snabbt i takt med industrialiseringen och det gjorde också raffinaderikapaciteten. Den lättflyktiga och lättandtändliga bensinen var först en besvärlig och farlig biprodukt vid raffineringen för fotogen, men med förbränningsmotorn blev den snart en huvudprodukt. I Malmö var importen av bensin en sak för grosshandeln med kolonialvaror och det var också i den kretsen som det första större oljeimportföretaget bildades 1896, Sydsvenska Petroleum AB. Initiativet kom från den danska firma som hade agenturen för Rockefellers Standard Oil. Det var ett direkt resultat av det nya sättet att transportera petroleum i bulk, det vill säga i stora tankar på fartyg och på järnväg, istället för på fat. Det krävde stora mottagningscisterner i hamnarna och en utbyggd distributionskedja med specialfordon vilket innebar stora kapitalkostnader. Därför slog sig en grupp skånska grosshandlare, med direktören för Arlövs sockerfabrik Max Engeström i spetsen, samman och i Malmö byggdes den första oljehamnen med tre cisterner 1898 genom utfyllnad av området utanför Kockums verk-

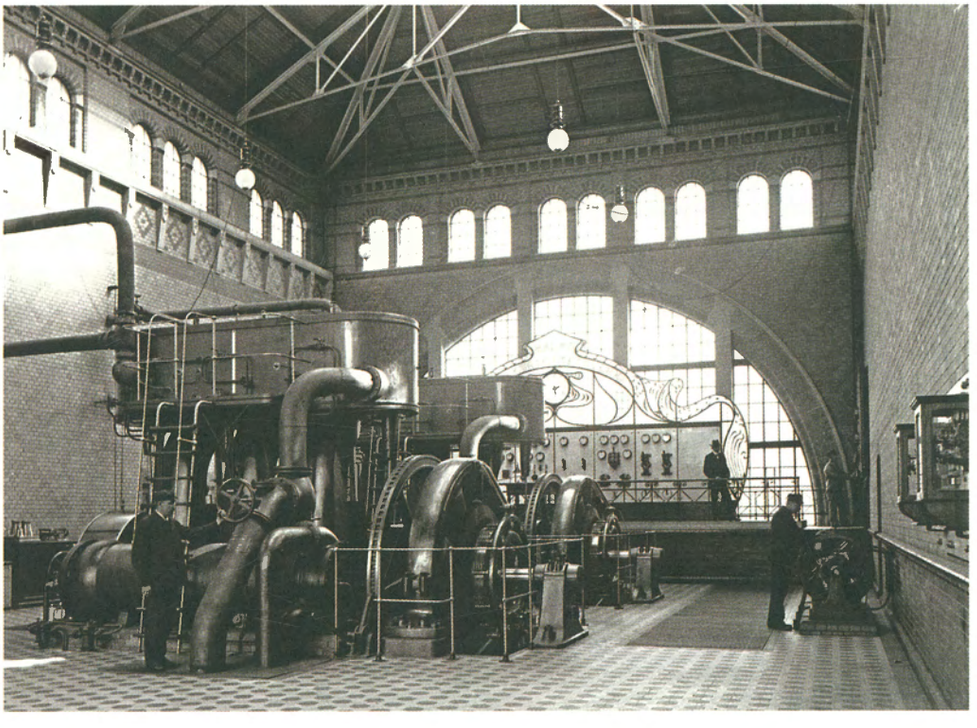

Elektricitetsverket, Stora Nygatan. 1914. Foto: Victor Roikjer.

Eldsvåda i Maria Nilssons Manufakturaffär vid Södra Förstadsgatan den 22. juli 1937. Foto: Otto Ohm

städer. Bensinen och fotogenen var av märket Pratt. Säkerhetsåtgärderna var rigorösa med belägenheten längst ut i hamnen, invallning av området och en avledande betongkanal för att hindra oljespill från att rinna ut i hamnen. En ångmaskin med generator levererade ström till ett eget elnät för att öppen eld skulle kunna undvikas på området. På fem år tredubblades nu importen av petroleum och var 1901 över 8 000 ton. Trots försiktighetsåtgärderna drabbades den nya oljehamnen av ett bakslag från oväntat håll. Julnatten 1902 gick en orkan över Sydsverige och två av de tre cisternerna, lyckligtvis tomma, lyftes av vind och vågor upp och kilades fast i den omgivande vallen. Som tur var för Sydsvenska Petroleum hade stormen också medfört en förlisning av ett skepp i Öresund fullastat med petroleum på fat, som direktören Carl Österberg kom över billigt. Petroleumdirektören Österberg hade för övrigt vid sin död 1907 testamenterat sin kvarlåtenskap till *»upprättande av ett hem för behövande änkor och oförsörjda döttrar till handelsmännen«* på en tomt i hörnet av Sankt Johannesgatan och Rådmansgatan. Ett tegelhus i nygotisk stil som ännu finns kvar att beskåda.

De tre cisternerna i den nya oljehamnen längst ut mot Öresund rymde tillsammans cirka 6 000 kubikmeter fotogen och bensin vilket idag motsvarar tankutrymmet på 35 stora bensinstationer. Nya cisterner byggdes snart ut och omkring 1910 fick bolaget detaljisterna, vanliga handelsbodar och speceriaffärer, att gå över från försäljning av bensin med fat och

Sydsvenska Petroleum AB, Malmö hamn. Foto: Victor Roikjer.

kanna till försäljning från cistern och med pump. Det gjorde att distributionen kunde ske med tankvagnar, antingen hästdragna eller som automobiler. Det dröjde till runt 1920 innan de första bensinstationerna byggdes och samtidigt började den inhemska industriella tillverkningen av bensinpumpar. En av de första och största tillverkarna var företaget Ljungmans verkstäder i Malmö med Vicipumpen. Den var försedd med ett mätglas om 25 liter som pumpades fullt och sedan tömdes med slang i tanken.

Med ett fast distributionsnät för bensin blev det också lättare att använda bil. När registrering av automobiler påbjöds med en förordning i september 1906 infördes registreringsbevis och nummerskyltar. När det första bilregistret upprättades 1907 fanns i hela landet 662 bilar varav 61 stycken i den första registerlängden över Malmöhus län. Tjugo av dem fanns i Malmö och M1 tillhörde byggmästare Frans Andersson på Amiralsgatan 6.

Vid tiden för Baltiska utställningen började bilen tillsammans med den elektriska spårvagnen att sätta en prägel på stadsbilden. Vid den första större trafikräkningen 1911 kunde inte mindre än 130 bilar registreras under en dag i korsningen Södergatan – Stortorget. Men då fanns också automobildroskstationen på Stortorget. Samtidigt passerade dock 1 000 velocipeder, 250 dragkärror samt 1 500 vanliga hästkärror. Så det skulle dröja till 1920-talet innan bilen blev ett dominerande inslag.

Det Malmö som slog upp sina portar för Baltiska

utställningen 1914 hade anledning till optimism. Det var den snabbast växande storstaden i landet och mitt inne i övergången till nya energislag som olja och elektricitet, påtagligt manifesterade i såväl det offentliga rummet som på arbetsplatser och i bostäder.

Men förhoppningarna infriades inte. När frihamnen stod klar 1922 uteblev trafiken. Ryssland, den tilltänkta nya marknaden, befann sig i revolution och inbördeskrig. Tyskland var slaget till marken och hade en ekonomi på väg mot hyperinflation. I Sverige var det kris och deflation. Under tio år gick frihamnen med förlust som täcktes genom anslag i stadsfullmäktige. Malmö var under 1920-talet en stad där antalet industriarbetare ökade men där också arbetslösheten var högre än riksgenomsnittet under krisåren och med en svagare återhämtning mellan krisperioderna. En viktig orsak fanns i det som föregått 1920-talets utveckling. Den teknologiska förändring som förbränningsmotorn och elektriciteten möjliggjorde blev det första stora teknikskiftet i den nya industriella ekonomin. Förbränningsmotorn ändrade i ett slag förutsättningarna för de lokala transporterna under 1920-talet. Mellan 1924 och 1931 tredubblades antalet lastbilar i Malmöhus län från cirka 1300 till drygt 4000 samtidigt som storleken ökade kraftigt. I en utredning om enskilda järnvägar i Skåne 1933 kallades konkurrensen från lastbilstrafiken för »mördande«. Det var nu järnvägsdöden började, först på mindre lokala järnvägar och sedan på allt större. På samma sätt konkurrerade de mer flexibla elmotorerna inom industrin ut ångmaskinerna med sina snurrande axlar och drivremmar. De elektriska motorernas effekt, mätt i antalet hästkrafter, ökade i Malmö inom flera branscher mer än genomsnittet i riket. Det innebar mekanisering, rationalisering och slutligen omstrukturering genom företagskoncentrationer och nedläggningar. De industrier som växte hade ofta en koppling till de nya energislagen och den nya teknologin. Kockums byggde sitt sista ångfartyg 1927 och sedan endast motorfartyg. En ny specialitet för Kockums blev också tankfartyg där den första beställningen lades 1926. Ljungmans blev en av de största mekaniska verkstäderna och den nya elektrotekniska industrin representerades av Nordiska Ackumulatorfabriken och Bjurhagens kabelfabrik.

Den genombrottstid som Malmös snabba expansion under sekelskiftets första år signalerade, kom förvisso på många sätt. Elektrifieringen som i grund förändrade vardagen, oljan som med bilismen och flyget på sikt upphävde människors urgamla begränsningar i rummet och den nya mekaniseringen och rationaliseringen av industriarbetet. Det är förändringar som hör det kommande 1900-talet till. Så försvann den sista koltomten från kolkajen i Industrihamnen 1973. De förändringarna har också varit förutsättningen för Malmös fortsatta tillväxt. Elektriciteten och elektroniken har möjliggjort en urban livsstil oavsett var man bor. Under efterkrigstiden ersattes järnvägarnas pulsådror i landskapet med ett finmaskigt nät av bilvägar och Malmös omland blev inte bara större utan också tätare. Det möjliggjorde dagens utspridda villasamhällen och shoppingcentra. Rationaliseringarna på 1920- och 1930-talen gjorde att Malmö stod bättre rustat än många andra svenska städer efter kriget. Men koncentrationen och nedläggningarna fortsatte och nu försvann hela branscher från staden. På 1960-talet var det tekoindustrin och under 1970- och 1980-talen varvs- och livsmedelsindustrin. Men oavsett alla förändringar har förutsättningen varit att vår energianvändning har kunnat fortsätta att växa. Kanske har vi nått en ny gräns nu, där även denna grundläggande förutsättning står inför en förändring.

PER ELIASSON

Per Eliasson (f. 1949) är universitetslektor och forskare vid Malmö högskola, där han undervisar i miljöhistoria. Han disputerade 2002 på avhandlingen *Skog, makt och människor. En miljöhistoria om svensk skog 1800–1875*, som behandlar introduktionen av skogsbruk i Sverige. År 2003 fick Eliasson för denna avhandling Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens pris för framstående doktorsarbeten.

Breddning av Rundelsgatan. 14 augusti 1937. Foto sidan 113–121: Otto Ohm.

Ovan: Gatuarbeten på Dalaplan. 14 augusti 1937.
Nedan: Stenläggning på Skeppsbron. 1938.

Kloakarbete på Östra Kristinelundsvägen. 8 mars 1938.

Ombyggnad av Malmö Centralstation. 1924.

Polering av Malmö Centralstations golv efter ombyggnaden. 1924.

Ovan: Bostadshus under uppförande på Östra Kristinelundsvägen 27 A–F. 3 mars 1938.
Nedan: Televerkets telegrafstation, Drottninggatan 34. 1929.

Triangeln förnyades 1931–1938. Fastigheten på bilden stod färdig 1940.

Ovan: Österportskolan byggs. Det lilla huset är Östra skolan. 1939.
Nedan: Östra sjukhuset byggs i Rostorp. 1933–1934.

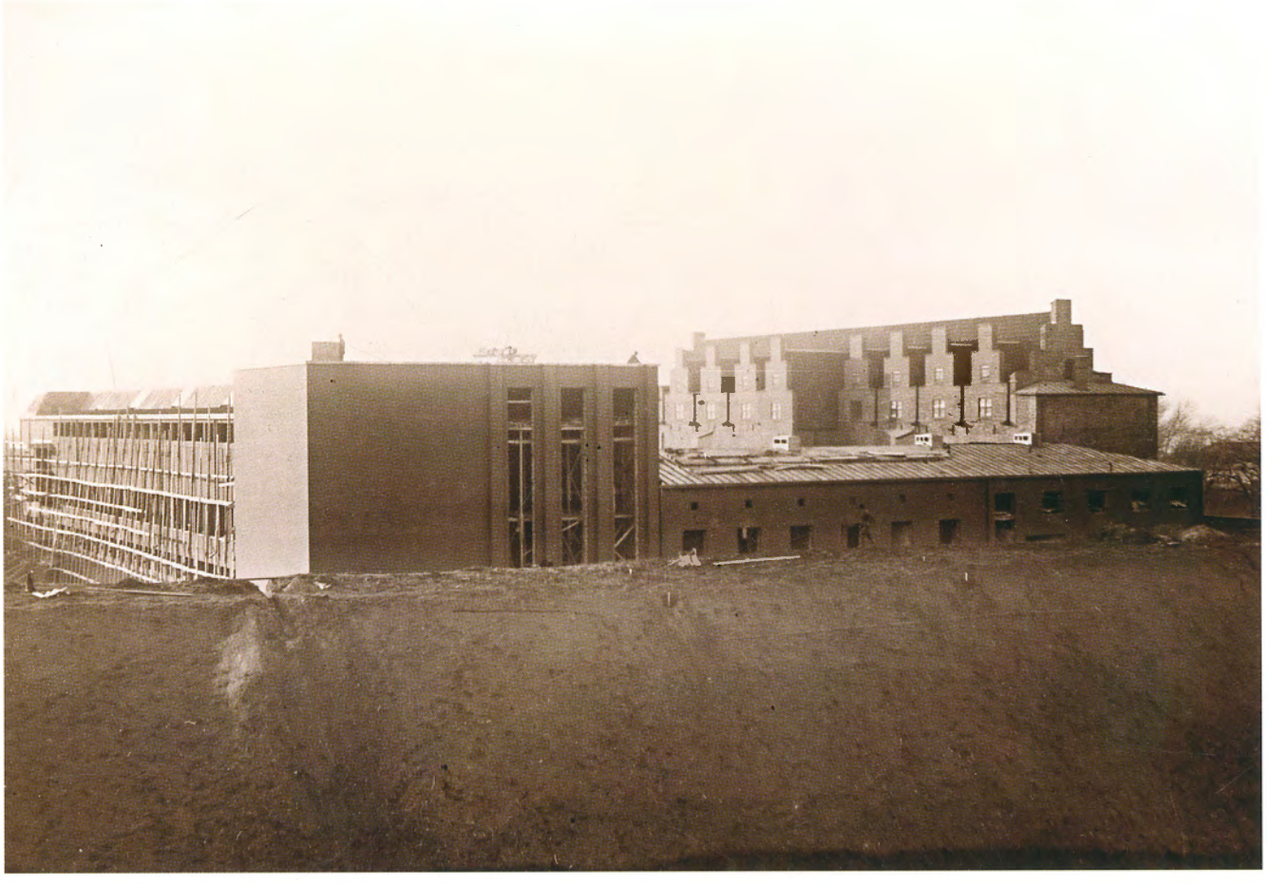

Malmö Museums nya byggnad under uppförande. 1936.

Malmö den 6 sept.

»Ur det drypande morgondiset över Malmö flammar plötsligt ett gyllene solsken, just då jag står på takterrassen till ett av de splitternya bostadskomplexen vid Ribershus och ser solen glimma i de ärggröna tornspirorna i Köpenhamn bortom Sundets sidenskimrande yta, över vilken de stora ångarnas rökplymer sväva. Det är en klassiskt vacker utsikt, och jag säger mig att ett mera idealiskt läge hade Svenska Slöjdföreningen inte kunnat välja för sin första stora bostadsutställning utanför Stockholm, som på onsdagen öppnas här i Ribershus.

Strax före utställningens öppnande kan det vara lämpligt att för rikspubliken presentera det nya märkliga bostadsområde, som håller på att bebyggas längs stranden mellan Malmö och Limhamn och som provisoriskt fått namnet Ribershus. Uppsvensken stannar ju inte mer än nödigt i Malmö på sin törstiga väg till de tusen fröjdernas stad på andra sidan Sundet, och han vet ingenting om hur det moderna Malmö ser ut. På sistone har staden utvecklats raskt över de stora slätterna inåt landet. HSB, lokala byggnadsföreningar och privata företagare ha stampat hela stadsdelar av hyreskvarter ur marken. Bebyggelsen har forgått efter en äldre stadsplan med i regel tätt hopbyggda kvarter, men förste stadsingenjören Bülow-Hübe strävar skickligt och smidigt efter modernare stadsplanelösningar, och en stor vacker seger har han firat i och med fastställandet av stadsplan för Ribershusområdet, som vidtar omedelbart söder om Malmöhus slott. Området skiljes från Öresundsstranden av ett smalt parkbälte med ringlande dammar och en yppig buskartad vegetation, som har lockat till sig ett synnerligen rikt fågelliv ...«

Näsström fortsätter: »... De utmärkta förutsättningarna i stadsplanen ha på ett mönstergillt sätt tillvaratagits av byggmästaren Eric Sigfrid Persson, en man med lycklig jämnvikt mellan praktisk handlingskraft och ideellt patos. Han har vinnlagt sig om att inte pressa byggnadsarealen på största möjliga bostadsutrymme utan att i stället ge varje bostad största möjliga kvantum av sol och luft och utsikt ...«

Hämtat från konst- och kulturhistorikern Gustaf Näsströms (1899–1979) artikel i *Stockholm-Tidningen* den 7 september 1938. Texten publicerades samma dag som utställningen *Vi bo i Ribershus* öppnades.

Sidan 123–127: Ribershus. Foto: Andreas Feininger.

VI BO I RIBERSHUS

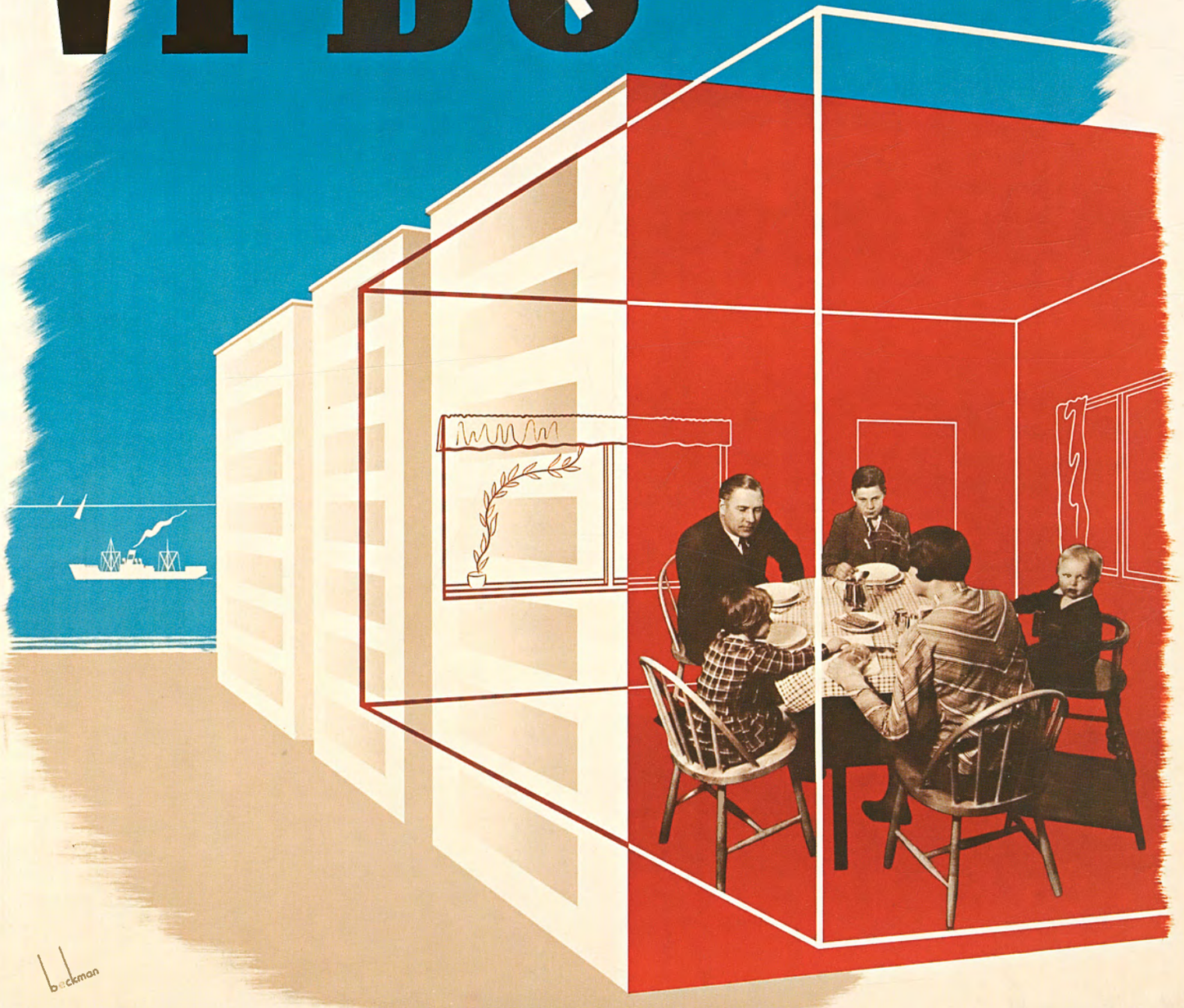

SVENSKA SLÖJDFÖRENINGENS UTSTÄLLNING AV MODERNA HEM

MALMÖ 7-28 sept

Öppet: vardagar kl. 11-21 · söndagar kl. 13-21

J. OLSÉNS LITOGRAFISKA ANSTALT, STHLM.

Vad hände sedan?

RIBERSHUS HAR UTAN tvekan stått sig väl genom tiderna. De majestätiska, vita niovåningshusen, som placerades fritt och öppet vid strandkanten mot Sundet, var ett genidrag av Eric Sigfrid Persson, byggmästaren som mer än någon annan förverkligade den nya tidens idéer. Året var 1938 och Ribershus hyllades som Sveriges modernaste bostadsanläggning av landets ledande arkitekturkritiker som Gotthard Johansson och Gustaf Näsström. Inspirationen kom från den internationella arkitektkårens stjärnor; le Corbusier på höstsalongen i Paris 1922 samt Stuttgartutställningen 1927 som samlade de främsta krafterna bland de radikala arkitekterna i Europa med le Corbusier, Walter Gropius, Bruno Taut, Josef Frank och Mies van der Rohe i spetsen.

Med Stockholmsutställningen 1930 slog funktionalismen igenom i Sverige.

Den var ett nytt arkitektoniskt stilideal format av ett stark socialt patos som sprängde alla konventionella gränser. Den var upptakten till det industriella byggandet med slätputsade ytor och funktionella planlösningar. Den moderna människan skulle befrias från 1800-talets mörka och tungarbetade bostäder med utedass och trånga bakgårdar. Sol, ljus och luft skulle prägla de nya bostadsområdena. Framtidens arkitektur skulle avskalas all onödig rekvisita, den förmodades lysa vit och lätt som de ulliga molnen på en knallblå sommarhimmel. Goodbye jugend och nationalromantik!

Funktionalismen fick dock en trög start i Malmö. Länge höll man fast vid senklassicismens rena ytor och sparsmakade dekor. Det var ju vackert så. Eller så satsade man på rustika romantiska tegelbyggnader med spröjsade fönster i malmöitisk tappning. Knappast förvånande att de första funkishusen i staden – med några få undantag – uppfördes som hybrider i gult tegel. Bakom de strama, funktionalistiska tegelfasaderna doldes dock de gamla och traditionella planlösningarna.

Men om arkitekterna i Malmö tvekade, tog byggmästare Eric Sigfrid Persson de nya idéerna till sitt hjärta. Han startade med Malmgården – ett storgårdskvarter med tennisbanor, stadens första underjordiska garage och kollektiva lokaler på vinden. Det blev inte bara hans första funktionalistiska byggnad, utan också Nordens största bostadshus med 300 lägenheter. Huset, som byggdes 1934 – 35, murades visserligen upp med gult tegel, men det var stramt och stilmässigt korrekt. Standarden var hög med »ultramoderna kök« med kylskåp och kryddhyllor samt exklusiv badrumsinredning i grönskimrande kakel. Trapphusen pryddes av grågrön marmor från Kinnekulle och fantasifulla ljusknappar och skulpturer. Komplexet Malmgården betraktades som fantastiskt modernt för sin tid, men lägenheterna såg ut som förr med mörka entréer och hallar, serveringsgångar, matrum och trånga kök med intilliggande jungfrukammare.

Det var först med funkishusen vid Ribersborg, som Eric Sigfrid Perssons framtidsvisioner om den moderna bostaden slog igenom. Husen som uppfördes med Perssons världspatent – det lättputsade, vändbara perspektivfönstret – skulle öppna bostäderna ut mot solen, vinden och havet. I de nya, vindspolade husen vid Sundet fanns det bostäder som man inte ens i sin vildaste fantasi kunde drömma om. Det var entresollägenheter byggda i två och tre plan, som badade i ljuset från de väldiga fönsterytorna. Där fanns hängande matsalar (avskurna våningsplan som hölls på plats genom ett stag), öppna spisar, snedställda väggar och halvcirkelformade matplatser. Fiffiga detaljer som porttelefon och intern telefon i

Utställningsaffisch av Anders Beckman.

© Sveriges Arkiv för Reklam och Grafisk Design, Landskrona.

lägenheten, nedfällbar strykbräda, linneskåp med fack och lådor för allt från lakan till pyttesmå kragknappar hade byggmästare Persson också satsat på.

Den nya tiden krävde också vidlyftiga balkonger. De hängde breda och stora i rytmiska mönster eller löpte som eleganta halvcirklar i vertikala led utmed husens fasader. De höga och släta huskropparna försågs också med ett variationsrikt mönster med utskjutande och indragna fasader i form av burspråk, vinklar och vrår. Nästan alla som flyttade in i de nya lägenheterna kunde få en glimt av Sundet. De generösa perspektivfönstren bjöd på en spektakulär utsikt mot Köpenhamns konturer på ena sidan och mot Kungsparkens lövmassor med Malmös stadssiluett på den andra.

Vid sidan om höghusen byggdes ett lägre komplex med u-formigt sammanställda lamellhus med eleganta balkonger i sick-sackmönster. Där fanns också ett lokalt centrum med butiker, restaurang och daghem – en så kallad storbarnkammare. Eric Sigfrid Perssons Ribershus var inte bara ett barn av sin tid, det var en framtidsvision av oanade mått, värdig en storstad som Stockholm eller Köpenhamn.

Det blev totalt åtta hus uppförda i en stadsplan signerad av förste stadsingenjör Eric Bülow Hübe och hans medarbetare, den unge arkitekten Hans Westman. Bülow Hübe var en av Malmös största stadsplanerare genom tiderna. Han skapade bland annat den moderna Pildammsparken, Ribersborgsstranden och Sibbarp och introducerade funktionalismens stadsplaneideal med tvärställda lamellhus. Stadsplanen för Ribersborg påbörjades under slutet av 1920-talet och blev den största av sitt slag i Malmö. Ingenting kunde matchat den bättre än Perssons magnifika funkishus. Det var två dynamiska herrar, den intellektuelle Bülow Hübe och den djärve entreprenören Persson, som formade det nya Malmö.

Eric Sigfrid Persson var så mycket före sin tid att man kan fråga sig om tiden någonsin hunnit i kapp honom. Med den stora bostadsutställningen *Vi bo i Ribershus*, arrangerad av Svenska Slöjdföreningen 1938 med lägenheter specialinredda av gräddan inom svensk heminredning; Svenskt Tenn, Atelier Domus och NK, lyftes den nya, lätta stilen upp. Modern möbeldesign av Alvar Aalto och Bruno Mathson exponerades tillsammans med smakfulla textilier i eleganta växtmönster formgivna av konstnärer som Elsa Gullberg och Astrid Sampe-Hultberg. Det är stilideal som fortfarande lever och som är mycket attraktiva även i nytillverkad form.

Visst fanns det kritiska synpunkter på olika detaljer och utformningen av Ribershus redan när det presenterades för fackfolk och journalister 1938. Sovrummen ansågs vara för små liksom barnkammarna och köken. Springet i de entresolerade lägenheternas trappor fick också en släng av sleven. Idag betraktas de ljusa och öppna trapporna som en estetisk tillgång av dem som bor i husen. De sicksackformade och skyddande repen som binder samman ledstänger och trappsteg vittnar om en enkel men arkitektonisk finess som överlevt alla trender. Få arkitekter och byggnadsentreprenörer i modern tid har lyckats så väl med det som var Perssons drivkraft till en god arkitektur – att fånga ljuset. Om de små sovrummen inte alltid har plats för moderna tiders breda dubbelsängar, så är de stora och luftiga rumslösningarna med öppna spisar och vinkelställda fönster en god kompensation.

De små och laboratoriesmala köken har dock fått många nya lägenhetsinnehavare att slå ut väggen mellan köket och den s.k. jungfrukammaren – ett av Perssons få och märkliga återfall i förgångna tiders tänkande. Jungfrukammaren släppte han inte förrän Friluftsstadens tillkomst i mitten av 1940-talet. Men han envisades in i det längsta med att bura in den stackars jungfrun i ett litet ensamrum i det nya så kallade community centret i området. Det var ett modernt servicecenter med värmeanläggning, butiker, tvättinrättning och garage där Persson inrättade en hemhjälpscentral med lägenheter för anställda. Därifrån skulle de boende snabbt och lätt kunna rekvirera hemhjälp för städning, matlagning eller barnpassning. Vid den tiden var dock den svenska jungfrun ett minne blott. Arbetsmarknaden fungerade inte enligt byggmästarens planer och de små lägenheterna omvandlades så småningom till kontor och därefter hotell.

Många av de smala köken i Ribershus, har kvar sina

utfällbara strykbrädor och välinredda skåp med kryddhyllor och andra finesser. Mycket har kanske försvunnit med ombyggnader och nya inredningar av de boende, men det finns flera fina exempel på ett pietetsfullt bevarande från minsta strömbrytare och dörrhandtag till de gamla interntelefonerna i de upprustade lägenheterna. Flera av de små sovrummen har också slagits samman med intilliggande rum för att skapa bättre möbleringsmöjligheter. De öppna spisarna fungerar ofta mest som dekor med eluppvärmda lågor istället för en doftande björkvedsbrasa. Men de upplevs som mycket värdefulla rumsbildande inslag, fiffigt insmugna i anslutning till trappor och hörn.

Persson satsade högt när det gällde kvalitet och utformning. De eleganta parkettgolven och de rustika entréerna i sten har överlevt trampet av många fötter. De stora perspektivfönstren med bakelitknoppen i öppningsvredet bildade förtrupp till många kopior i branschen. Av de många av de nya bostadsprojekt som växer upp vid Sundet i Västra Hamnen i Malmö finns det få som kan mäta sig med Ribershus när det gäller kvalitet och arkitektonisk skönhet. 2000-talets byggnader saknar ofta de intrikata och rytmiska fasadelementen med burspråk och balkonger som präglar Ribershus och som ger de boende en variationsrik inomhusmiljö. Nya hus saknar dessutom ofta en värdig avslutning i form av synliga tak. I Perssons hus gav de enorma skärmtaken ovan de breda gavlarna byggnaderna karaktär. Husen ser ut som om de står och spanar ut över Sundet, skuggade av en jättes hand.

Det kanske mest lockande med Ribershus är förutom den stilsäkra placeringen vid havet, de spännande planlösningarna i de olika bostäderna. Det första huset som byggdes, nummer två från turbinen, ritades av Nils Einar Eriksson och försågs med cirkelformade matplatser och snedställda väggar i vardagsrummen. Balkongerna var runda eller rektangulära, många med utgång både från vardagsrum och sovrum. De flesta av lägenheterna var försedda med öppen spis. Det var ett stramt och stilfullt hus som håller stilen än idag. Nils Einar Eriksson var en av de första funktionalisterna i Sverige. Han hade medverkat i Stockholmsutställningen 1930 och vunnit ett av förstaprisen i den internationella tävlingen om Nationernas Förbunds palats i Génève.

Han ritade också Göteborgs konserthus.

Hus nummer två, det vill säga nummer ett från turbinen, blev det mest spektakulära huset. Arkitekterna David Helldén och Stig Dranger övertygade byggmästare Persson att satsa på de nya och öppna planlösningarna i flera plan. Stockholmsarkitekten David Helldén, som lockades till Malmö av Eric Sigfrid Perssons finurliga annons »Sund arkitekt sökes« i *Svenska Dagbladet*, berättade att han fick väldigt fria händer. De ovanliga entresollägenheterna krävde också ett nytänkande inom byggnadstekniken. Byggmästare Persson fick utkämpa många dustar med den dåvarande stadsarkitekten för att få igenom sina planer. Det var inte bara de entresolerade lägenheterna som gjorde succé. Lägenheterna varierade stort, bland annat med en liten trappa mellan matrum och vardagsrum. Även här satsade byggmästaren på öppna spisar.

Det tredje höghuset fick också många sneda vinklar och vrår samt generösa balkonger. Det ritades också av arkitekterna Helldén och Dranger, men byggdes betydligt senare och stod inte färdigt förrän år 1942. Tillsammans med lägenheterna i de två första husen hör de fortfarande till de mest eftersökta i Malmö.

Eric Sigfrid Perssons rykte som nydanande och djärv byggmästare var vid det här laget starkt etablerat. Efter den stora bostadsutställningen i Ribershus for han till USA för att lansera det nya perspektivfönstret. Kriget kom dock emellan, fönstret såldes till Cellulosa AB och slog igenom på den svenska marknaden. Inspirerad av de amerikanska villaområdena med de låga husen och de vidsträckta gräsmattorna satsade Eric Sigfrid Persson på en helt ny typ av bostad – det marknära radhuset. Tillsammans med vännen och förste stadsingenjören Eric Bülow Hübe utvecklade han Friluftsstaden vid Erikslust i Malmö. Det blev ett annorlunda radhusområde med lyrformad stadsplan och bostadshus i sick-sack-form. Finessen var att husens entréer vändes åt olika håll, det enas baksida blev det andras framsida. Husen var

Friluftsstaden. Omkring 1945. Foto: Jaerke.

byggda i tegel, men fick även putsade fasader för att skapa variation. Varje hus fick en liten privat solgård. Resten av området bestod av gemensamma gräsmattor med en ymnig och rumsbildande grönska.

De stängselfria radhusen var en nyhet för Sverige där tomtgränserna noga bevakades och betraktades som ett välbehövligt skydd mot oönskade gäster. Pinnarna som markerade Friluftsstadens gränser hade byggmästare Persson grävt djupt ned i marken. Genom satsningen på gemensamma grönytorna fick barnen tillgång till gräsmattor och lekplatser där de kunde härja fritt och få det utrymme som bollekarna krävde. Det ökade också gemenskapen mellan de vuxna som dels träffades vid sandlådan, dels firade midsommar tillsammans.

Friluftsstaden var ett nytt genidrag av Persson.

Lägenheterna var visserligen små, men fulla av praktiska lösningar. De var byggda i två plan med vardagsrum, matrum och kök i bottenplanet och sovrum och badrum på ovanvåningen. I bottenvåningen fångades ljuset från olika håll av små och stora perspektivfönster. Den minsta lägenheten var 77 kvadratmeter med ett mycket litet kök på endast 7 kvadratmeter. I köken fanns det sopnedkast ovanför diskbänken och vid entrén installerades ett litet förvaringsutrymme med en lucka i väggen där mjölkbudet kunde ställa in sina flaskor som sedan bekvämt kunde hanteras från insidan. I köken installerades porslinsskåp som kunde öppnas från såväl köket som matrummet. I utrymmet under inomhustrappan

byggde Persson väggfasta bokhyllor och i hallen fick skorna en liknande hylla.

Husets sopor hämtades och fördes vidare till community centret och den gemensamma eldningscentralen. Värmeanläggningens skorsten formades som ett torn med klockspel. Tornet smyckades med en minnesplatta – en tavla med radhusen, skyddad av dörrar med klockspelets lilla melodi i en sirlig järnkonstruktion. Som pricken över i:et infogades byggmästarens emblem – en murslev – i väggen. Eric Sigfrid Persson överlämnade dessutom en silvermugg som dopgåva till de första barnen som föddes i området.

Även Friluftsstaden fick sin bostadsutställning.

År 1944, mitt under brinnande krig, fick Eric Sigfrid Persson storheter som Aino och Alvar Aalto från Finland att ställa ut tillsammans med Snedkerlauget från Danmark och formgivare som Bruno Mathson, Elsa Gullberg, Carl-Axel Acking och Märta Måås Fjetterström från Sverige. Elias Svedberg lanserade de första »paketmöblerna« i Sverige – en idé som banade väg för IKEAs storsatsning på inredningsmarknaden. Svedberg hade formgivit en safaristol med rutigt bomullstyg som man bekvämt kunde köpa i paket och montera där hemma.

Malmöborna, som till en början ställde sig lite tveksamma till de små lägenheterna lockades med glada annonser av byggmästare Persson. »Naturens tillgångar. Friluftsstadens bebyggelse har som ett av sina viktigaste riktmål satt att i rikligaste mått tillgodogöra bostäderna sol, ljus och luft och blommor och grönska. Naturtillgångar varmed alla borde slösa«. För de unga barnfamiljerna blev Friluftsstaden något av en sensation. De var stormförtjusta över den egna lilla solgården närmast huset som var lätt att underhålla och låg som en insynsskyddad oas i allt det gröna. Samtidigt kunde de släppa ut barnen på de stora öppna gräsmattorna där kunde leka med sina vänner.

Friluftsstaden blev det mest hyllade bostadsområdet av alla.

Det är fortfarande mycket attraktivt och populärt bland såväl yngre som äldre malmöbor. Beundrarna vallfärdar från när och fjärran. Hit söker sig ofta unga arkitekturstudenter för att få inspiration. Ingen hade lyckats så bra med det marknära boendet som Eric Sigfrid Persson. Kanske bottnade hans kärlek till jorden från uppväxten i Tomelilla. Han föddes i en stor barnaskara och började sin karriär som gåsapåg. Från pappan, som var murarmästare och byggde böndernas hus, lärde han sig att slå valv utan hållare och ställning. Sin bästa lärotid fick han genom gesällvandringar och studier vid Haslevs dagskole – en folkhögskola i Danmark. Han lärde sig rita villor per korrespondens genom Hermods i Malmö.

Under hela sin verksamhet som stor byggmästare, tappade han aldrig kontakten med det jordnära. Ett av hans hus vid Davidshallstorg smyckades med en fris av flygande gäss. Under andra världskriget höll han sig – i största hemlighet förstås – med egna gäss och höns på den stora takterrassen under skärmtaket på Ribershus.

Eric Sigfrid Persson gjorde som han ville. Hans styrka var den lidelse med vilken han fångade nya idéer och förverkligade dem. Han byggde bostäder för alla sorters människor med en fantasi och omtanke som fortfarande saknar motstycke.

Han var ingen vanlig byggmästare.

ULLA HÅRDE

Ulla Hårde (f. 1943) är journalist, författare och fotograf med arkitektur och trädgård som specialitet. Hon bor i Malmö och har själv en romantisk trädgård med rosor som klättrar i träden. Som mångårig medarbetare på *Sydsvenska Dagbladet* verkade hon framför allt som bostadsreporter och under slutet av 1980-talet som tidningens korrespondent i London. Ulla Hårde har skrivit ett flertal böcker, bland annat den kritikerrosade boken om byggmästare Eric Sigfrid Persson och hans livsverk, *Eric Sigfrid Persson Skånsk funktionalist, byggmästare och uppfinnare*, utgiven i ny upplaga 2008.

Hos Eric Sigfrid Persson i Ribershus

NIO TRAPPOR UPP med den sagolikaste utsikt åt tre väderstreck bor Malmös storbyggmästare Eric Sigfrid Persson, mannen med många djärva idéer och hus, den svenska arkitektvärldens enfant terrible och ljus, en högst märklig och uppfriskande företeelse både personligen och i sina verk. Han har byggt småhus på skånska landsbygden, konstruerat perspektivfönster, som blivit en svensk miljonindustri med internationella utlöpare, han har försett malmöborna med moderna komplex, som först kom dem att ställa sig tvivlande inför alla nymodigheterna, men sedan ställde dem i kö efter lägenheterna, han har satt högst personliga spår i stadens konturer och nu senast i höst har han visat upp Friluftsstadens tjusiga radhusbebyggelse. Och nu skall vi se hur denne byggherre själv bor med sin familj.

Adressen är Ribershus – naturligtvis säger den som känner till Malmö det minsta. Ty var annars skulle han bo om ej i sin egen väldiga och hypermoderna skyskrapa? Högst uppe på den västra gaveln, mitt emot Köpenhamn som skymtar nära och ändå så avlägset, har han sin våning med ett nittio kvadratmeter stort vardagsrum som mittpunkt. Och från det rummet och den långa balkongen utanför har man också en av Sveriges vackraste utsikter, vackrare än någon landskapsmålning därför att det är ständigt levande, skiftande och nytt. Fågelperspektivet fångar in stora delar av Malmö, som ser ut som en leksaksstad häruppifrån, Sundets växlande färgskala, det lilla Ven, det danska landet och så mycket himmel att man tycker sig titta ut från en flygmaskin. De väldiga fönstren som upptar nästan hela ytterväggarna släpper också in de fantastiska vyerna som en naturlig dekoration till rummen.

Man stiger in en cirkelrund hall, vars gröna sammetsdraperier mjukt kan dölja alla de sex dörrarna bildande en sammanhängande sammetsvägg. Det är inget rum att uppehålla sig i och den enda möbeln är ett litet telefonbord. Så stiger man in i det nästan kvadratiska vardagsrummet. Här finns inga gardiner, slingerväxter inramar den levande tavlan över Sundet. De flesta sittmöblerna vetter som sig bör mot utsikten: på kvällarna sitter man som på parkettplats i ett planetarium. Mitt emot fönstren skjuter en öppen spis ut från väggen och invid den på den väldiga stoppade vinkelsoffan ryms minst dussinet gäster – en pratvrå som heter duga! Belysningen är i detta rum liksom i våningens flesta andra indirekt, ty familjen Persson älskar inte synlig armatur. Just belysningen är en av de inredningsdetaljer byggmästare Persson intresserat sig särskilt för och i Friluftsstadens alla många villor har han liksom i sitt eget vardagsrum låtit lägga in en ljusramp med dolda lampor över fönstret: en slät vitlackerad plåtskärm som också kan tjäna som gardinfäste och ersätta gardinkappan. En kraftig vit keramikvas på flygeln döljer också glödlampor i sitt inre och strålar ut ett behagligt sken. Av de kraftiga bekväma fåtöljerna mitt på golvet är en grön, en blå och en rödtonad. De många färgerna i detta vackra rum smälter väl ihop och gör det omväxlande och levande. Det har också sin egen melodi, som var timme ljuder från en golvklocka, ett modernt intarsiaarbete utfört efter ägarens idé. Melodien har han själv fört med i sitt musikaliska minne från sin lärlingstid i Hilleröd i Danmark, från den tiden han var en fattig verkstadselev med högtflygande planer om en framtida byggnadsverksamhet som skulle förvåna skåningarna och föra honom själv ett bra stycke framåt.

Det gick som det gått: skåningarna vart häpna och imponerade och själv avancerade han till tiorums-

våning och berömmelse. Nu går han på sitt femtionde år och är mer idéspäckad än någonsin, flyger som ett torrt skinn mellan ritkontor och byggen. När han någon gång slår sig till ro är det halvliggande i en fåtölj intill biblioteket och då har han block och penna i knät. Mera sällan har han tid och ro att riktigt njuta av sin vackra våning; det får hustru och barn göra åt honom. Fru Persson har händerna fulla av praktiska bestyr, ty inte ens två hypermoderna nätta jungfrukammare med eget badrum utövar någon större lockelse på hembiträden, sonen går ännu i skolan och unga fröken Signe, som i somras varit sin fars sekreterare och högra hand, har nu rest iväg till Stockholm för att utbilda sig till keramiker.

På var sida om vardagsrummet ligger biblioteket och blomsterrummet, dit man kommer genom skjutbara etsade glasdörrar. I biblioteket märks byggmästare Perssons världsmedborgerliga intressen: här finns jordglob, två väggar täcks av kartor och bordet som står rakt ut från fönstret har på sin skiva en originell karta i intarsia. I blomsterrummet råder en underbar vegetation både vinter och sommar, men allra vackrast är här om våren och då är de citrongula kretongklädda rottingfåtöljerna familjens älsklingsplatser. Det här lilla blomsterrummet är som ett klipp ur en elegant svensk film. Elegant är hemmet alltigenom, men det är absolut mer praktisk och trivsam verklighet än film. Herrns och fruns två sovrum är genomtänkt praktiska med härliga förvaringsutrymmen, spegel inne i garderobsdörren och behagliga lättskötta golv av ljusgrå hård gummimassa, som inte kyler.

Sitter man vid det Perssonska frukostbordet vid matsalsfönstret har man nära nog känslan av att déjeunera ombord på en lågt flygande clipper. Den som vill studera Malmös geografi von oben har gott tillfälle till det från detta fönster och från matsalsbalkongen som är familjens höstliga och vårliga matrum. Den är inbyggd och vindskyddad och före den sista Fimbulvintern kunde man här plocka sig stora mogna druvor direkt på desserttallriken. Nu har just cobeans sista blå klockor för året vissnat ner och luktärterna gått i frö. Matsalens originella möbel är en lång byffé utan ben, för ögat ser det först ut som om den

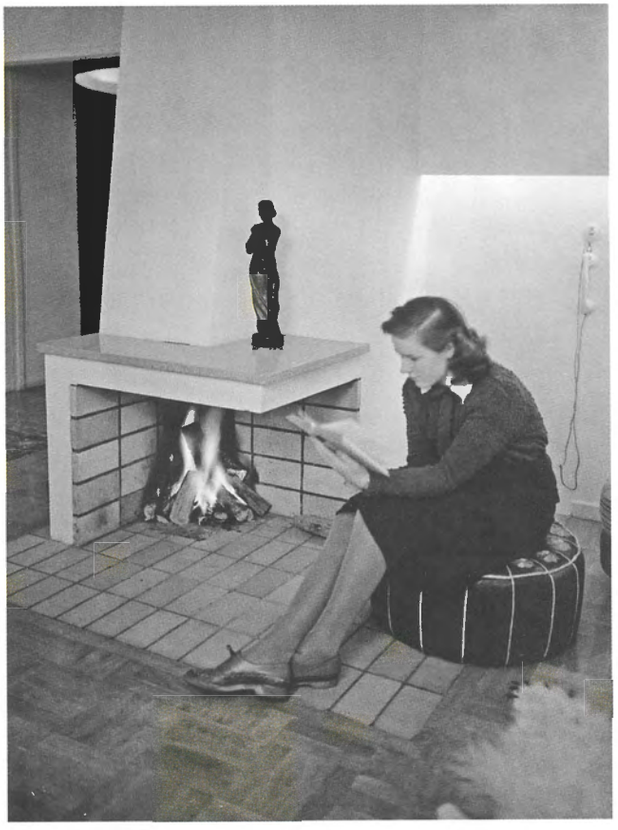

Bildtext i Idun: »Fröken Signe vid den öppna spisen i vardagsrummet. Jaerke foto.«

svävade i luften, men i själva verket är den upphängd i ett dolt stativ, fästat i väggen.

Det är klart att alla detaljer är praktiskt genomtänkta hemma hos en byggmästare, som alltid strävat att göra boendet till ett lättsamt nöje. Köket är koncentrerat men ändå rymligt och där finns allt som kan underlätta arbetet. Golvbeläggningen av grått hårdgummi är behaglig att gå på och lätt att hålla ren, strykbrädan fäller man ner från städskåpets innerdörr med ett enda handgrepp. En passage är tillvaratagen för linneskåp med backar, lådor, hyllor och skjutdörrar. Bibliotekets ljusa läderstolar är tvättbara med tvål och vatten. Överhuvudtaget är allt uttänkt för att inte snärjet med det jordiska skall bli onödigt betungande. Samma intresse för att underlätta husmoderns arbete går igen i byggmästare Perssons alla bostadshus. Detta och så kontakten mellan natur och våning är

hans patos just nu. I Friluftsstaden dominerade dessa två strävanden.

Redan innan Friluftsstaden ännu är fix och färdig leker nya projekt honom i hågen. Där har han nått fram till en kombination av höghusets fördelar och villans charm; han vill att människor skall bo bekvämt i ett eget litet lättskött enfamiljshus med en liten täppa till. Nu vill han förbilliga radhusidén utan att nämnvärt behöva släppa på kvalitet och utrymme. – Jag skulle vilja ha ett ännu större behovsområde, än det som Friluftsstaden motsvarar, att arbeta med, säger han. Därute är det för dyrt för arbetare att bo, men också deras bostadsfråga behöver lösas. De kan bara betala hälften så stor hyra, men de behöver ju också en bit jord, avskildhet, moderna bekvämligheter, ett hem att trivas i framför allt. Det är också ytterst viktigt att bostaden anknyter så omedelbart till jordytan som möjligt, till natur och växtlighet, till sol och luft.

Sålunda talar med övertygelse byggmästare Eric Sigfrid Persson från sin skyskrapevåning. Naturromantik? Ingalunda, han vet visst vad det betyder för både barn och vuxna att leva i nära kontakt med naturen. Han har växt upp på landet som ett av tolv syskon i ett enkelt hem – hur mycket tristare det skulle varit för de tolv och hur mycket svårare för deras mamma i en trång stadsvåning kan han lätt föreställa sig. Nu hör han inte själv längre till dem som behöver bo för gott med direkt utgång till trädgårdstäppa och lantliga omgivningar. Men det finns så många andra som är i behov av att någon planerar och bygger i stort för ett sundare, bättre och trivsammare boende. Byggmästare Persson har säkert ännu många strängar på sin båge och han har en klok och duktig fru; som på sitt stillsamma vis då och då kommer med små praktiska tips, som bara en husmor kan komma på, och som betyder så mycket för raden av andra husmödrar som flyttar in i nya hem signerade Eric Sigfrid Persson.

MARGIT VINBERG

Margit Vinberg (1907–1987) var en pionjär bland landets kvinnliga reportrar i kretsen av Kid Severin, Marianne Höök och Barbro Alving. Hon var född i Härnösand och efter studentexamen ägnade hon sig åt akademiska studier och åt journalistik. Hon anställdes på tidningen *Idun* 1936–1954 och flyttade därefter till *Veckojournalen*, som hon lämnade 1980. Margit Vinberg var en mångsidig reporter med ett brett arbetsfält och hon var dessutom en uppskattad krönikör.
Texten är hämtad ur *Idun* nr. 48, 1944.

Foto sidan 137–151: Gunnar Lundh. S:t Johannesgatan mot S:t Johanneskyrkan.

Bostadshusen i korsningen Köpenhamnsvägen – Major Nilssonsgatan/Bellevuevägen, sett från nuvarande Nordlinds väg.

Östergatan vid Drottningtorget.

Gottfridsgatan på Lugnet. Huset i fonden ligger vid Västra Långgatan.

Sofielundsskolan.

Västergatan.

Från Folkets hus tak – hörnhuset Nobeltorget – Lantmannagatan.

Dragonstigen mellan Östra Ryttmästaregatan och Regementsgatan.

Roskildevägen mot Pildammsparken.

Tessins väg.

Torghandel på Drottningtorget.

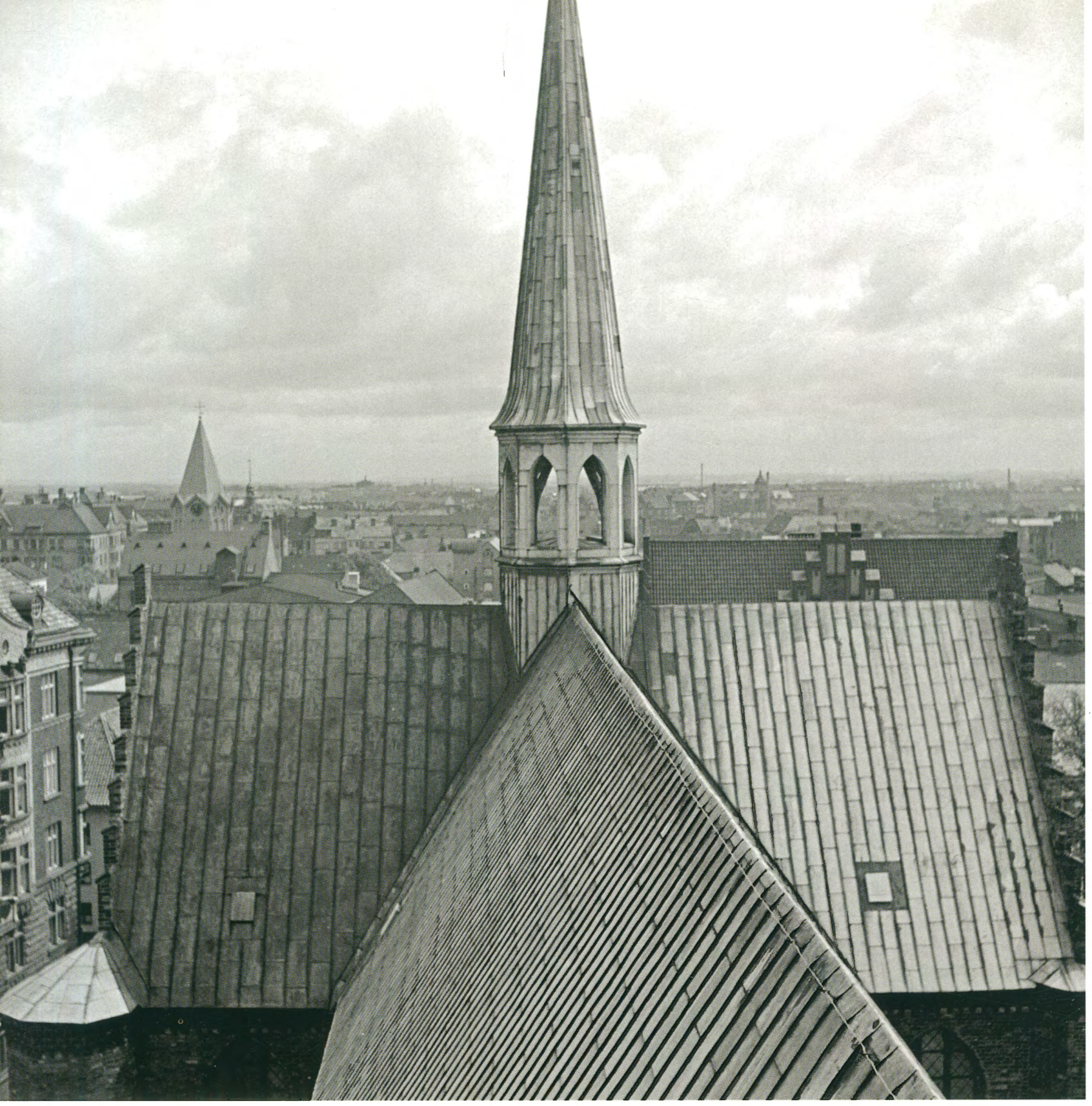

S:t Petri kyrka.

Färjan *Malmöhus* i Inre hamnen.

Södergatan.

Stortorget.

Bo Widerberg på Stortorget i början av 1960-talet. Foto: Sixten Sandgren.

Utdrag ur Bo Widerbergs *Hösttermin*

Buss nummer 15, som hela dagen, i den ovanligt kvava värmen innan regnet kom, hade kört med fråndragna takluckor så att luften i en sval kanal spolat genom vagnen och fläktat bort all stillastående hetta, dundrade nu fram i regnet med vinkande vindrutetorkare. Den sprängde, bred och tung, genom Hamngatans trängsel av bilar, cyklister och fotgängare för att några sekunder senare bromsa in framför Centralstationen, mjukt och säkert så att de stående passagerarna bara med ett aningen hårdare tag om ledstängerna kunde hålla sig stadigt på fötter. Vagnen stod vid hållplatsen, otåligt brummande, tills den släppt av alla som skulle till Centralen varifrån tågen grenade ut sig solfjäderslikt i olika riktningar. Sen vecklade bussdörrarna ut sig med ett pysande ljud och passagerarna som var kvar i bussen rullade vidare mot ändstationen, Tågfärjeplan, för att kanske spridas ut över kontinenten.

Några av dem som steg av vid de här hållplatserna skulle kanske fortsätta söderut till Ystad, några norrut till Stockholm eller Göteborg. Några skulle kanske via färjan till Paris (ända dit!).

Det var sådana funderingar som i början av hans konduktörstid sysselsatte Bertil, som nu satt och kände sig lite dåsig i den tunga luft som bussen skakat samman av många människors andedräkt och regnvåta kläder. Nu var det inte så – nu var det bara ett jobb för honom. Han fann inte längre något nöje i att låta sin fantasi följa med ett stycke på de olika människornas färd. Och bussens färd genom staden, som första tiden var ett äventyr i färg och ljus, hade med tiden blivit en vana. Stadens ljus flöt för honom ihop till en sörja; de kulörta ljusreklamerna blev med tiden likafärgade och likformiga. Tandkrämstuben som kramade ut sin kräm av neon, släcktes och kramade ut den på nytt, hade upphört att fånga hans intresse han såg den inte längre, helt enkelt.

Vid Tågfärjeplan, där bussen höll i ett par minuter, fick han tid att hoppa av och räta på benen medan han sög på en cigarrettfimp. Han stod skyddad för regnet under ett träd och såg på jepparna som steg på vagnen, och när han hörde hur Hjalle började rusa motorn där framme drog han de sista blossen. Han slängde fimpen och gick in. De började på sin färd genom staden i motsatt riktning, Hjalle och han. Så vänder vi på skivan igen då, grinade han för sig själv.

Att fara genom staden hade blivit hans jobb, och genom att kväll efter kväll rulla fram bland de smältande ljusen hade han också förlorat förmågan att om frikvällarna uppleva något av storstadens färgglädje. Det var beklagligt att han förlorat den förmågan; han beklagade det själv, men med honom var det som med grabben som föråt sig på marsipan. Att tala vackert om stadens ljus med honom hade verkligen varit att bjuda ett bagarbarn på bullar.

För henne där, jäntungen som hade så bråttom att torka av rutan, är det annorlunda, tänkte han. Det är Äventyret för henne, det syns!

Lise, som stigit på bussen vid Centralen, klappade händer åt allt det nya hon såg genom fönstret. Hon upplevde det som rörde sig utanför bussrutan som färg och rytm, som det nyas, det okändas och för första gången seddas uppenbarelse. Lise hade bråttom att torka bort imman allt eftersom den fastnade på rutan, så att hon inte skulle gå miste om något av allt det som rörde sig över gator och torg. Hennes ögon rutschade över drivorna av paraplyer på trottoarerna, fastnade för ett ögonblick inne i ett upplyst skyltfönster, men inte länge (här fanns ju massor att titta på!).

Fullproppat på bakre, såg Bertil. Nu kommer jag inte åt att klämma jäntorna borta i hörnet på deras

tioöringar, och där gör spårvägsbolaget en kännbar förlust. Flytt på er kärringar! tänkte han.

Jag minns hur tam jag var i början. En gång tappade jag ut alla mynten jag hade i handen i en kurva. Jag fick krypa omkring på alla fyra och be folk lyfta på fötterna och det var läskigt förargligt när jag sekunden innan muttrat GÅ LÄNGRE FRAM I VAGNEN! Men det var i början, det! Nu vet jag hur man står i en kurva. Det är bara att ta emot den med knäna. Det är i knäna det sitter alltihop! Nu är krängningarna en lätt match för Balle.

Jag försöker göra det bästa av det för en annan sak också; jag vet vad den här kärran betyder för Hjalle. Han vårdar den som en baby, som en jävla jättebaby vårdar han den sen gumman hans stack sin väg och tog hans egen unge med sig. Han hade kunnat få barnet om han velat bråka, men jag skulle vilja se honom handskas med en kil. Sin kärra är han fin på att sköta, men en unge ... ja, jäää ...

Och nu kör vi genom regnet, Hjalle och jag, och det hjälper inte för det är jävla tjusigt ändå med lyktorna gula och blöta och brummar gör vi utav bara den! Hör ni oss när vi kommer? Här kommer vi, Hjalle och jag. HÄR KOMMER VI!

Alla kände det häftiga rycket vid inbromsningen; de som stod i gången kastades framåt och de som stod packade på bakre plattformen pressade än mer ihop – som en redan hopklämd dragharmonika som ger sin sista suckande ton ifrån sig. Sune, som tillsammans med sin mamma stod i gången, föll framåt ett stycke och måste ta tag om axeln på en flickkappa för att inte ramla omkull. Lise vände på huvudet och såg rätt upp i Sunes ansikte. Hon vände sig till mamman och viskade:

– Mamma, där är den där pojken med kattungen på tåget.

– Jaså, sa mamman och såg på Sune utan att känna igen honom.

*

– Usch, så det regnar, sa Vanja till konduktören, som hon kände igen någonstans ifrån.

– Ja tvi tusan, sa Bertil och grinade mot henne. Men det skall väl rensa upp lite i luften. I dag har det varit bra kvavt. Hela veckan likadant ... puh! Varit på bio?

– Ja. På Alcazar.

– Var det något att se?

– Javars, sa hon. Fast bättre har man ju sett. Det är så dyrt också, nuförtiden.

– Ja.

– Åka buss har också blivit dyrt, log hon.

– Ja

– Nu kommer väl alla bissingar hem från sommarlovet, sa hon. De flesta har förstås varit på landet. De har det bra den sorten.

– Tja. Vi som jobbar vi får ju pengarna. Vi tjänar ju pengar. Vad skulle man gjort utan stålar, va?

– Åja, de har nog. Fickpengar, vet jag.

– Vad gör ni om kvällarna, sa Bertil. Eller du! För jag har sett dig förr.

– Olika. Jag brukar gå och dansa.

– Var?

– I parken.

– Då ses vi kanske där. Går du dit på lördag?

– Kanske det du, sa hon.

– Då får vi kanske syn på varandra, va?

– Det kan hända, det! Men nu måste jag av. Jag skall ta ettan härifrån.

I dörren vände hon sig om på trappsteget. Hon hörde, nej vänta, hörde hon inte en katt jama någonstans i bussen! Hon sträckte på halsen för att se efter vad det var, men sen trängde folk på och ville ut. Hon ryckte på axlarna när hon kom ner på trottoaren och tänkte inte vidare på det. En katt ... phhh ... ! Där stod ettan; nu fick hon skynda sig över gatan.

Bo Widerberg

Hämtat från Bo Widerbergs (1930–1997) första roman *Höstterminen* (Natur & Kultur, 1952) efter debuten med novellsamlingen *Kyssas*, 1952. Widerberg, född och uppvuxen i Malmö, ägnade några år på 1950-talet åt sitt författarskap och förlade gärna handlingen till miljöer i Malmö. Hans karriär som filmregissör inleddes år 1963 med *Barnvagnen*.

Självförvållat i högsta grad

Stockholm, måndag [annandag pingst 1944]

DET BÄSTA med MFF:s slutseger i dag är, att den i högsta grad var självförvållad, d. v. s. nåddes av egen kraft och utan den tur, som anses oundgänglig för en serievinst.

Redan i det närmaste föregåendet var det AIK som hade fördel av Fortunas nycker: den avgörande straffsparken mot Halmstads BK och Norrköpingskamraternas missade straff i fredags.

Kom så härtill straffen n:r 3 under andra halvleken i dag, som spelade AIK guldmedaljerna »halvvägs« i händerna. Men tredje gången blev ingalunda gill – tvärtom öppnade den vägen för MFF:s verkligt avgörande stöt: sedan Leander från 11-meterspunkten gjort 1–1 kom AIK knappast en enda gång över mittlinjen, innan MFF – slutgiltigt som sedan skulle visa sig – återtagit ledningen.

Denna strålande offensivperiod på åtta minuter (från den 17:de till den 25:e efter pausen) kom att bli matchens stora behållning, den bringade den ytterst sympatiska publiken i formlig extas, stämningen på läktarna var sådan som man blott sett (och hört) maken till vid enstaka minnesvärda landskamper, domaren kunde ibland icke alls göra sin pipa hörd i jublet. Tre hörnor forcerade MFF till sig, och på den tredje och sista satte Tapper prick med nick.

MATCHEN var en Stor Seriefinal ur alla synpunkter, till kvalitet, spänning och anslutning. Den hade samlat 35,920 åskådare, den högsta officiella siffran svenska lag emellan (1937 hade mötet AIK–Brage haft 34,000 personer inom vändkorsen innan publiken sprängde portarna) och överträffas blott av noteringar i landskamper.

Cirka 5,000 fingo stanna utanför, det var stört omöjligt att bereda plats för dem, ty Fotbollsstadion, som enligt ritningarna rymmer 40,000, är i praktiken betydligt trängre, och det var helt omöjligt att få folk på läktarna att packa ihop sig till gemensam nytta. Svensken är nu en gång sådan, han vill gärna breda sig, även norr om Skåne.

Aldrig anade vi, att MFF skulle nå en sådan triumf på denna bana, där de ljusblå börjat med serien 0–4, 0–4, 0–2, 0–0, fyra matcher som vi hade den sorgliga plikten att bevittna. Det var en revansch, som hette duga, och för det uppresta pressvittnet ingenting mer eller mindre än en upplevelse.

SJÄLVA SPELET hade man icke möjligheter att referera mer än just i de styckade delar, som betingades av rapportverksamheten till SDS-Centralen i Malmö.

Den sönderföll i följande koncentrerade avsnitt:

Kl. 13,20: idealiskt fotbollsväder, över 30,000 på plats halvtimmen före avsparken, dementerat rykte om att Leander insjuknat i blindtarmsinflammation.

Kl. 13,40: 0–0 sedan 8 minuter. MFF:arna fingo minst lika starka entréovationer som AIK men förlorade lotten. Jämnt spel.

Kl. 13,52: Just i samma minut som vi fingo telefonförbindelse tog MFF ledningen. Sven Hjertsson på hörna. Sedan AIK dessförinnan haft det mesta av spelet.

Kl. 14,07: Fortfarande 1–0 och 1–1 i straffsparkstillfällen. Domaren föreföll – vid denna tidpunkten – rädd för att ingripa med bestämdhet. MFF började att utjämna AIK:s ledning »på poäng«, två fantastiska

räddningar av »Gurra« Sjöberg.

Kl. 14,29 (en minut in på andra halvlek): MFF hade i det stora hela gjort »poängställningen« jämn och Sjöberg var fortfarande omöjlig att överlista.

Kl. 14,46 – telefonen var ännu en gång punktlig och inregistrerade precis AIK-kvitteringen på straffspark. En »fintad« långsam boll av Leander. Icke direkt oförtjänt med tanke på att Arne Andersson fem minuter dessförinnan hade en upplagd chans men missade framför öppet mål.

Kl. 15,14: Nu var det MFF som tog hand om initiativet till en grad, som man icke kunde levandegöra i telefonen, men som det klickade med varje-kvart-kontakten hann man i alla fall att få med segermålet i 25:e min., och under de tre minuter, som voro kvar av matchen, »tjuvhöll« man på mikrofonen på det att Malmö skulle få slutresultatet på sekunden: 2–1. Ekot av jublet på Gustav Adolfs torg klingade lika övertygande som ovationerna på Råsunda.

En vacker vinjett skall räddas åt slutskeendet: vid avblåsningen skyndade AIK-arna sig att gratulera sina motståndare en efter en, och i omklädningsrummet efter matchen var Stockholms ledare och tränare »Banken« Ohlsson och Vaclav Simon de första att erkänna det rättvisa i moståndarens seger. Goda sportsmän, AIK-arna liksom publiken.

Bedömningen av spelarna ha vi överlåtit åt en annan mera »neutral« penna, men för egen del skulle vi vilja i största korthet och hast skissera följande rangordning bland de främsta:

1) »Gurra« Sjöberg, AIK:s målvakt.
2) Hans Malmström, MFF:s högerback.
3) Stellan Nilsson, MFF:s vänsterytter.
4) Kjell Rosén, MFF:s högerhalv.
5) »Garvis« Carlsson, AIK:s vänsterinner.

Det finns stockholmsexperter, som förfäkta att Rosén var matchens »outstanding player«. Vi ha svårt att gå med härpå, ty all sin virtuositet till trots var han nära att äventyra sitt lags seger, nämligen då han föredrog att roa sig själv och åskådarna just under den period, då MFF:arna i övrigt satsade allt för segern efter AIK:s kvittering.

Efter matchen samlade seriemästarna sig kring ett glas champagne på Hotell Regina och lagledaren Eric Persson höll ett kort men uttömmande tal för de aktiva.

Senare på eftermiddagen i det klassiska Pariserrummet på Lilla Hasselbacken var festkretsen mindre intim och talen flera.

Eric Persson apostroferade stockholmspressen.

Torsten Tegnér svarade med en hyllning åt MFF:s sångförmåga (!) och segerkoncentration, vilken senare hade andra målet som logisk följd.

Hilding Hallgren, Fotbollsförbundets VU-ordförande, höll före att han i dag bevittnat allsvenska seriens största match genom tiderna (icke ens mötet AIK–Brage kunde enligt hans mening konkurrera).

Paul Brewitz, Idrottsbladet, hade goda poänger att komma med; liksom finnarnas Mannerheimlinje ligger MFF:s »hemliga vapen« i hjärtat, fighterhjärtat. Han citerade ett yttrande av Degerforstränaren Wampetits: »Nästa år blir MFF:s seger ännu mera överlägsen«.

»Utlänningarna« Berman och Kaplan frambar sin hyllning till lagledaren Eric P.

Sture Mårtensson, till slut, talade för de aktiva segerherrarna, kort, koncist och med »stil«.

... Sedan reste MFF-arna huvudstupa hem, in i det sista följda av sina stockholmsvänners lyckönskningar och av otaliga små autografjägare. Och med en viss behärskning emotseende sina landsmäns mottagande i en tidig morgonstund.

S.H.
Sven Hansson

Sven Hansson (1905–1970) var i många år *Sydsvenska Dagbladets* sportchef och krönikör (signaturen *S.H.*). Han var en framstående stilist till glädje för sina läsare samt en inspiratör för sina kollegor. Han besökte många platser i världen för att bevaka sporthändelser, som Olympiska spel samt VM och EM i olika sportgrenar. Men han uppskattade lika mycket att, utomhus i kylan, samla intryck till en krönika från en svensk bandymatch.

Och snart är framtiden här igen

När Malmö FF tog sitt första allsvenska guld 1944 var det också en *social* seger, en seger över den fattigdom och de sociala orättvisor som präglade Malmö i början av 1900-talet och Malmö FF:s ordförande, Eric Persson, utgjorde själva inkarnationen av symbiosen mellan idrottens och politikens världar. Med tiden och »folkhemmets« allt solidare fogar blev de sociala motsättningarna mindre. Gamla Idrottsplatsen var det gemensamma hjärta som pumpade glädje, gemenskap och idrottsupplevelser åt alla malmöbor, oavsett samhällsklass. Det var här Malmö FF grundlade sin storhet, det var här »di gule« tog sig tillbaka till Allsvenskan, det var här som MAI och den malmöitiska friidrotten iscensatte några av svensk friidrotts största händelser: Lennart Strands tangerade världsrekord på 1 500 meter 1947, Lennart Strandbergs tangerade världsrekord på 100 meter (10,3) 1936, Gunder Häggs världsrekord på en engelsk mil och på 200 meter, 1945 och 1942, Dan Waerns »drömmil« i augusti 1957 men också andra, mindre kända uppgörelser, som kulstötar-rysaren i juli 1969 mellan en ung Ricky Bruch och en ung Bengt Bendéus, eller besök av legendarer som Owe Jonsson eller Abebe Bikila.

Det var på Gamla IP, bakom den nybyggda stadsteatern (1944), som folkets *verkliga* teaterföreställningar ägde rum och som den första legendariska Malmö FF-uppställningen, med spelare som Kjell Rosén, »Gripen« Bengtsson, Börje Tapper, Calle Palmér, Stellan Nilsson, Ingvar Rydell, Egon »Todde« Jönsson m.fl., spelade sin ljusblåa teater inför ett publiksnitt på 17 000 åskådare, år efter år, det var här som hälften i den makalösa sviten matcher 1949–1951 (49 matcher i rad utan förlust) spelades och som Jönköping Södra utklassades med 12–0 1949, (än idag allsvenskt rekord), det var här Sveriges då populäraste fotbollslag grundmurade sitt europeiska rykte, ett rykte som flög ut över Europa och lockade storklubbar som Milan, Inter, Liverpool, Flamengo och Vasco da Gama att ta vägen över Malmö när de var ute på sina träningsturnéer, det var här i den lummiga grönskan som publikrekord sattes den första juni 1956 mot HIF (22 620) och där den lille *pågabläran* Werup uppfattade den idag klassiska repliken: »Ah du, gå po match i en sån rockajävel!«, det var här i den paradisiska grönskan som det gavs inspiration åt så många malmöbor, kraft och lust att fullfölja den dagliga gärningen på Kockums, PLM och Malmö Strumpfabrik (*Strumpan*) eller vad industrin hette där man arbetade, det var här homogeniteten gick att studera (kepsarna och hattarna) men också den »skötsamhetskultur« som var det mentala kittet hos den klass som tagit över kommandobryggan (politiskt åtminstone), ett kitt som formulerades på ett brutalt och korthugget sätt av »Hövdingen« själv: »Bara svin dricker mer än två snapsar till maten!«, en inställning som satt i ryggraden hos många och som fick staden Malmö att blomstra men som också gjorde det möjligt att sätta tre rader med bänkar på löparbanan, ända fram till planen, utan att det någonsin kom till några större problem mellan supportrarna, det är här som vi tänker oss att Ingmar Bergman öppnar luckan uppe i Thaliabyggnadens rygg och under en paus i repetitionerna – *Glada Änkan* eller *Misantropen*? – kikar ut över folkets verkliga teater och tänker, fa-an, det kallar jag teAter, tänk om man kunde nå alla dessa med sin konst, tänk, tänk, tänk! tänker jag att han tänkte och kanske mumlar han något till någon av de tre som står vid hans sida: Bibi Andersson, Max von Sydow eller Gunnel Lindblom, något om sin vilja att nå ut. Han har ännu inte insett att han satt Malmö på Europas karta men det han gör därinne, i denna väl-

diga teaterbyggnad, får strålkastarljuset från Europa att nå den lilla, sketna arbetarstaden vid ena sidan av Öresund. De gick hand i hand men märkte det förmodligen inte, Ingmar Bergman och Malmö FF.

»Näringslivet blomstrade och arbetslösheten lyste med sin frånvaro«, som historikern Peter Billing skriver i *Hundra år av gemenskap*, boken om Gamla IP. Världarna satt ihop och den broder Hjertsson som du mötte på Ribban var en del av ditt eget liv, på din arbetsplats, i ditt bostadsområde på Öster, vid Möllan eller på Söder. Det mesta var hemvävt men nu kom italienarna och jugoslaverna till Kockums och stadens homogena struktur luckrades upp. Världen krympte. Malmö växte. Och som ett resultat av stadens växande befolkning beslöt man att med en keynesianskt inspirerad vilja satsa på infrastruktur och bygga Malmö Stadion och med statliga pengar och beredskapsarbeten stod Stadion klar i maj 1958 lagom till VM. Fotbolls-VM kom till folkhemmet och Malmö var en av de – genom sina lag, MFF och IFK – självklara värdarna för arrangemanget. Så flyttade fotbollen och friidrotten från det gamla, sekelskiftesnostalgiska Gamla IP (med minnen av dans och *birmatcher* i brottning på *Boston*, restaurang *Conditan* och Häggs och Kälarnes dueller) till den av Sten Samuelsson ritade, moderna arenan. IFK Malmö, MFF och MAI tog därmed steget in i en mer modern idrottsvärld.

Det Malmö FF som sedan några decennier regerat fotbollen i staden hade vid det här laget också tagit över ishockeyscenen från IFK Malmö och när Malmö Konstfrusna Isbana (Södra Isbanan) invigdes 1956 tog Malmö FF sig för första gången steget upp i Allsvenskan (dagens Elitserie) året därpå. I spetsen stod Folke Lindström, eldsjälen och »barnmorskan« för malmöishockeyn. Med hjälp av värvningar och en ny konstisbana föddes elitishockeyn i Malmö och det var kallt men härligt och man köpte varm korv och det rykte om korven och där kommer Putte Brännström farande och nu är *Tumba* på besök och ibland far pucken ut i publiken eller snön och det är tätt och det är nära här också, ishockeyn lever om än inte lika starkt som fotbollen och därinne, alldeles intill, i Tennishallen går det ännu värre till, det är därför hallen kallas *Dårhuset*, där håller IFK Malmö till. Och MBI, det anrika MBI. Där är det handboll och där kommer Sven Malmfält ångande och publiken sitter i stort sett inne på planen och att man kan klämma in 1300 personer där är ofattbart men det gör man och där kommer Kjell Jönsson, dubbel världsmästare i denna sport, och inom denna gren är IFK ohotade kungar i stan men även de här idrotterna växer ur sina arenakläder och 1964 flyttar handbollen till Baltiska Hallen (där IFK blir svenska mästare tio år senare med Kjell Jönsson som tränare) och ishockeyn flyttar till Malmö Isstadion 1970 och därmed har stadens idrottsliga hjärta definitivt flyttats söderut.

Malmö Stadion invigs den 28 maj 1958 med VM-matchen Argentina mot Västtyskland inför det som kom att bli Stadions publikrekord, 31 156 åskådare. Här slår IFK Malmö Malmö FF med 1–0 i ett minnesvärt allsvenskt derby 1960 inför 25 000 åskådare och det är här som samma IFK utför en del av sin bedrift att ta sig till kvartsfinal i Europacupen och som Malmö FF lägger grunden till sin andra storhetstid när Bosse Larsson springer in på Malmö Stadion 17 år gammal, i april 1963, mot IFK Norrköping, och slår an det första ackordet på sin långa lyra av matcher, mål, landskamper och glänsande insatser som innefattade sex allsvenska guld, två guldbollar och tre VM-slutspel. Bosse *är* Malmö FF, ett lag som på den tiden satte skräck i de andra allsvenska lagen bara genom Bosses, Kristenssons och »Puskas'« ansikten, ett lag som för min generation var det Ultimata Laget: Ingvar Svahns dribblingskonst, Bosses målsinne, Granströms precisa passningar, Kristenssons brytningar, Nisse Hults vänliga utstrålning mellan stolparna.

Malmö Stadion är världens medelpunkt för många av oss, borgen, lyckan, livet. Det är också här som IFK Malmö spelar den spännande seriefinalen i div II 1969, mot HIF (som trillat ur allsvenskan året innan) – inför 25 000 åskådare! En match »di gule« förlorade med 2–1 efter mål av Inge Danielsson och Tom »Lappen« Johansson. Och i bakgrunden av detta, i mediemörker, startar samma IFK det första damlaget i fotboll i Malmö, ett lag som på bara några år blev ett av Sveriges bästa. Så går sextiotalet över i

sjuttiotal. Gruvstrejken vintern 1970 får samhället att skaka till och en annan, mindre folkhemsk socialdemokrati att visa sitt ansikte. Palme är »maktens« representant, inte en självklar representant för samhällets »förtryckta« och SAP är plötsligt del av en överhet som utmanas underifrån på olika vis. Strejker, demonstrationer, Vietnam – det sipprar in en oro från alla håll. Idrotten och fotbollen ifrågasätts. Vi tvivlar på idrotten! Och nu börjar både samhälle och idrottens folkrörelsekaraktär att krackelera och »Hövdingen« lämnar över rodret till en bankdirektör, Hans Cavalli-Björkman. Kapitalet höjer hyrorna och staten bostadsbidragen. Vad är det som håller på att hända?

Och där borta viner Rickys diskus över stadionplanerna! På Gamla IP blev han plötsligt en fara för malmöbor i stadens centrala delar, vilket gjorde att hans övningar flyttades till Stadionområdet. Nu tar han brons i OS i München och där vinner Gunnar Larsson två guld i simning, på 200 och 400 meter medley, och dessa två är de enda som kan konkurrera om idrottsuppmärksamheten i Malmö med det mäktiga Malmö FF. Eva Twedberg vinner 25 SM-guld och två All Englandtitlar i badminton men fotbollen härskar oinskränkt och nu kommer Bob Houghton, en okänd engelsman som pratar lustig svengelska och med honom i spetsen inleder MFF en tredje storhetsperiod och engelsmannen pratar och pratar och de vinner knappt hela tiden men de vinner och plötsligt har han tagit dem till kvartsfinal i Europacupen men här åker de väl ut? Wisla Krakow leder ju med 1–0 på Stadion en bit in i andra halvlek och har 2–1 med sig hemifrån. Nej, nu händer något, en gnista, ett något i den ljusblåa kroppen som sprakar till och får allt att vända denna vinterlika marskväll och nu syns Tore Cervin – från lilla Lydia/Marathon –, överlycklig ute i snödrivorna och Puskas sätter ytterligare en straff och vi vinner med 4–1 och är i *semi* i Europacupen, fattar ni? Nä, ni fattar inte! Vi är bäst, bäst, bäst och nu kommer Austria Wien till Malmö Stadion och vi laddar upp i en lägenhet på Lorensborg, halva Vintries A-lag, och vi sitter längst upp under taket och ser hur vackert Tommy Hansson går upp i luften och nickskarvar in 1–0 på Tappers perfekt avvägda frispark och nu lyfter hela Stadion och vi svävar ut i den underbara aprilkvällen, över Pildammarna, ut och in i historien och det är det största ett svenskt klubblag någonsin gjort, vi – just det, vi! – är i final i Europacupen och jag ser Tommy Hansson landa efter nicken, hans glädje och minns honom från Sorgenfriplanen femton år tidigare när vi spelade i Kicks pojklag och hans far och DKW:n och hur han redan då *visste var målet stod* och Möller »håller nollan« och nyss spelade vi i samma juniorlag men nu spelar jag i Vintrie och han där och nu ska han ut på OS-stadion i München och möta Nottingham och där förlorar de men det gör inget för Bosse, Tapper och Puskas är skadade, så det gör inget, vi är bäst ändå och nu blev det åttiotal och hjälp, där försvann folkhemmet, *det började som en skakning på nedre däck*, sedan föll Kockums, det väldiga Kockums där Bosses far arbetade och där halva Vintrie arbetade, nu försvann det, hur kan så stora företag plötsligt bara försvinna? Som om ett helt samhälle bara slöks i en jordbävning. I Latinamerika, visst, men här, hos oss? Och här börjar en ny tid: krackeleringens och krisens tid, men också den nya identitetstörstens tid, flyktingar, invandring och Skånepartiet (skylla på invandrare och vara sej själv nock) men här föds det nya Malmö, mitt i detta väldiga fall (bockkranen), i värken, i blodet, tas nya språng: Öresundsbron, Högskolan, Booi – och så föds Zlatan Ibrahimovic, Bosses arvtagare på tronen, den tredje oktober 1981.

Sedan kommer en ny engelsman med samma dialekt som den förre, Roy Hodgson, och den fjärde (och senaste) storhetstiden är ett ljusblått faktum med fem raka allsvenska seriesegrar, 1985–89. Och vid det här laget har Malmö FFs damer detroniserat IFKs och 1986 tar den delen av klubben sitt första allsvenska guld, ett guld som följs av flera och även där har klubben kommit till toppskiktet för att stanna. Det är en tid då professionaliseringen av fotbollen äger rum, *pengarna tar över* både fotbollen och ishockeyn på det att Malmö FF förmodligen aldrig mer kommer att kunna uträtta under som 1979, det är nu som det internationella kapitalet söker sig till fotbollen och där hänger den gamla arbetarstadens flaggskepp inte med men ishockeyn, som lämnat Malmö FF och blivit

MIF och *Redhawks* anpassar sig fort till tidens marknadsmelodi, klubben får en *entreprenör*, Percy Nilsson, också han med förankring inom *rörelsen* men med lika stadig förankring i Mammons värld och plötsligt har han öppnat plånboken och köpt ett ishockeylag som vinner SM två gånger. Det är 90-tal. Tjosan, hur gick det till? Får man verkligen göra så där? Har du ingen känsla för idrottens fiiiling, Pösy?

En gång om året är det friidrottsfest i Malmö, organiserad av landets mest meriterade klubb, MAI. Världsstjärnor som Carl Lewis och Florence Griffith-Joyner går då att studera på nära håll och 1991 sätts världsrekord när den ryske stavhopparen Sergej Bubka glider över 6.10 inför 21 000 åskådare, en svåröverträffad *höjd*punkt i den moderna, malmöitiska friidrottens historia. Mot slutet av 90-talet börjar flaggskeppet Malmö FF att slira i allsvenskan. Hösten 1999 debuterar Zlatan i allsvenskan men det hjälper inte. Det *ofattbara* är ett faktum: Malmö FF åker ur allsvenskan, en händelse lika otänkbar som det socialdemokratiska valnederlaget fjorton år tidigare. Men »död« innebär ofta pånyttfödelse, inte bara i den kristna mytologin. Malmö FFs degradering innebär också en pånyttfödelse, om än mer ekonomisk än sportslig, tack vare Zlatan Ibrahimovics genombrott. En av svensk fotbolls största talanger någonsin inkarnerar det nya Malmö lika tydligt som Bosse Larsson det gamla, homogena folkhemmet – Zlatan *är* det nya, mångkulturella Malmö. Med all den kaxighet som detta Malmö kan visa upp, en kaxighet som går stick i stäv med den blygsamma framtoning (Jantelagen) som ingick i det ideologiska kittet till folkhemmet. Zlatan slår igenom som ingen och försäljningen av honom gör plötsligt Malmö FF till Sveriges rikaste klubb.

När detta skrivs, vintern 2008–2009, är dock klubbens sportsliga framgångar klena och ett allsvenskt guld 2004 förändrar inte bilden av en klubb som famlar efter en ny identitet och en ny plattform att stå på. Den gamla *Eric Perssonska* är sedan länge borta, den nya, mer marknadsanpassade känns främmande för många och räcker inte heller till men som ett resultat av den schackrar klubben bort sin framgångsrika damsektion, en klar degradering av klubbens *varumärke* (MFF Dam tog sig ett nytt, tidsenligt namn: Lait de Beauté FC). Malmö FF *svajar* på samma sätt som staden tycks svaja, pessimism och optimism brottas med varandra i en stad där framtidskulten odlas lika starkt som i USA men där vi hela tiden påminns om verklighetens bistra ansikte, med segregation, marginalisering, gängkrig och rädsla. Idrotten i Malmö anno 2008 är inte av den kvalitet en stad av Malmös rang bör ha. IFK är Malmö på nytt degraderat, Limhamn/Bunkeflo likaså, MIF med sin nya, fantastiska arena är inte ens i elitserien och IFK Malmös handbollslag (omdöpt till HK Malmö) inte heller det i elitserien.

Dystert. Men nu går Bosse till La Barca och tar en öl. Han sitter där, ensam och tittar ut över Triangeln. Anita spelar bingo borta på Spångatan. Nu väller en våg av MFF-supportrar fram ur Södra Förstadsgatans mynning, från Gloria's på väg till Stadion. Bosse dricker upp och betalar, kryssar sedan obemärkt genom det ljusblåa havet av flaggor. Ingen lägger märke till 60- och 70-talets kung på Malmö Stadion. Nu stänker Zlatan dit två vidunderliga strutar mot Sampdoria och nu klackar han in kvitteringen mot Italien i EM och hans lyckliga leende lyfter en hel nation. Nu fylls Limhamnsfältet med hundratals korplirare i alla färger, de myllrar och leker i sommarskymningen. Här upptäcktes Bosse en gång, i en skollagsturnering. Nu är Zlatans villa klar. Från verandan längst upp kan han sitta med sin familj och titta ut över Öresund och tittar han noga framför sig kan han se den där skollagsmatchen för längesen när Bosse upptäcktes.

Nu glider då och nu ihop. Vi lever. Vi drömmer. Och snart är framtiden här igen.

FREDRIK EKELUND

Fredrik Ekelund (f. 1953) debuterade 1984 med *Stuv Malmö, kom!* Ekelund är en mångsidig författare och han har även skrivit lyrik, dramatik samt reportageböcker om fotboll. Bland hans kända romaner finns *Taxi sju-två bland drömmare och dårar* (1993), *Jag vill ha hela världen!* (1996), *Nina och sundet* (1999). Hans senaste roman, *M/S Tiden*, utkom 2008. Fredrik Ekelund fick *Stig Sjödinpriset* 1999 och *ABF:s litteraturpris* 2004. I januari 2009 fick han fackföreningsrörelsens *Ivar Lo-Johansson-pris* på 125 000 kronor.

Foto sidan 161–175: Georg Oddner. Malmö Stadion 1958. Reklambild för Skånska Cementgjuteriet.

Damernas Värld, modereportage, Malmö Stadion. 1958.

Damernas Värld, modereportage, Malmö Stadion. 1958.

Damernas Värld, modereportage, Malmö Stadion. 1958.

Damernas Värld, modereportage, Malmö Stadion. 1958.

Till höger: Reklambild för Skånska Cementgjuteriet.
Följande uppslag: Hermodsdal sett från Fosie kyrkogård.

THEODOR LUNDELL
IRMA LUNDELL

ANDERS PERSSON
SIGRID

Lorensborg. 1959.

Lorensborg. 1959.

Följande uppslag: Reklambild för Skånska Cementgjuteriet.

Lorensborg. 1959.

Lorensborg. 1959.

Fotografen och konstnären Max E. Ohlsson var en försvarare av Malmös kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer. Här poserar Ohlsson framför Rönneholm i Rönneholmsparken i juni 1966. Den lilla herrgården hade räddats åt eftervärlden mycket tack vare hans envisa kampvilja. Max E. Ohlsson (1902–1979) var en mångsidig person som fotograf, konstnär, journalist och tecknare. Han fick 1921 sin utbildning i Malmö hos fotograf Leon Fagercrantz (1866–1935), som har tagit bilden av cyklisterna på Rörsjöslätten på sidan 82. Max E. Ohlsson ägnade sig också åt att med kameran dokumentera Malmö, se sidan 180–183, och efterlämnade en värdefull samling fotografier från 1930-talet.
Foto: Sydsvenskan/Arkiv.

»Huvudsaken är att Rönneholm räddats«

Sydsvenska Dagbladet Snällposten tisdagen den 7 juni 1966

Rönneholm återinvigdes i går: och svenska flaggan buktade sig i blågula reverenser för borgmästare Nordlindh och hans smultronrosa herrgård av år 1798. Hela det officiella Malmö deltog i evenemanget. Kommunalpamparna lyssnade med augurleenden på varandras orationer om den kulturbedrift som slutförts, till stadens ära. Byggnadsminnesvårdarna läppjade på sherry och bet tankfullt i småkakor.

Alla var där som skulle vara där – utom Max Ohlsson.

Alla var där – utom Max Ohlsson som i allmänna medvetandet är Rönneholms räddare. (Det kan diskuteras något om han har ensamrätt till glorian; men i varje fall förtjänar han mer glans än någon annan privatperson.)

Han var inte bjuden. Eller rättare sagt, och ännu värre: först var han bjuden, sedan togs invitationen tillbaka.

Han bär sitt öde som en man. Fadäsen drabbar ju inte honom utan värdarna.

– Vad bryr jag mig om lite kaffeblask och lite ära? Huvudsaken är att Rönneholm blev räddat.

För att hedra den som hedras bör ska vi inte heller visa några bilder av hr Svenning och Rönneholm, eller av hr Stenberg och Rönneholm: hur utmärkt dessa kommunala stöttepelare än gör sig i kliché, och hur duktigt de än till sist har effektuerat vad varje malmöbo tiggt och bett om de senaste tio åren. Hade hr Svenning, hade hr Stenberg bara kunnat visa ett uns generositet mot sin besegrare! Hade hr Svenning, hade hr Stenberg bara kunnat dela med sig ett uns av den heder varmed de bekrönte sig! Hade de bara kunnat nämna Max Ohlsson med ett ord!

Men så storsinta var de aldrig: och därför ska här den rättvisan skipas att Max Ohlsson i ensamt majestät framför Rönneholm får symbolisera den invigningen som han inte var bjuden till.

Restaureringen (eller låt oss ärligare säga: rekonstruktionen) av Rönneholm har kostat i runt tal en miljon kronor – alltså inte mer än den förfärliga omläggningen av Stortorget häromåret.

Huset är räddat, det är det viktigaste. Rönneholm är Malmö-historia. Rönneholm är ett äreminne över en av stadens största borgmästare. Rönneholm är en skön arkitektur. Rönneholm har fått en funktion att fylla: som »kultur- och trivselgård« (hr Svennings uttryck), som möteslokal för olika organisationer, som studiehögborg för kursverksamheter.

Men man kan invända mot ett och annat i den nuvarande utformningen. Punschverandans värde förefaller inte helt omistligt. Exteriören hade vunnit på om träskrället hade försvunnit. Gaveldörrarna ser stillösa ut med sina stora gångjärnskrusiduller à la nyrenoverat sommartorp. Cementlejonen framför entrén borde snarast grävas ner i en grop.

Invändigt är det främst armaturen som man reagerar mot. Den stora salen på övre våningen vanprydes av en serie hidösa taklampor: oroliga mellanting i glas mellan cylinder och polyeder, hängande i klasar från skinande ekrar av mässing. Väggdekorationerna är inte heller helt övertygande. Av originalen, målade 1798 av den trätsjuke Christian Lundberg, fanns bara fragment kvar. Med ledning av dem har en nutida yrkesman, Arne Thryvelli (samme man som så förtjänstfullt har återställt den inre färgornamentiken i rådhuset) gjort en pastisch vars hållning – som inte han behöver vara ansvarig för – verkar en smula dubiös. Koloriten tyckes mig alltför blek och alltför karamellsöt; formerna inte tillräckligt distinkta. Jag har gott minne av originalfragmenten (och gott om fotografier att liva upp minnena). Dovare nyanser,

hårdare konturer hade varit mera i den rätta goûten. Och de fyra fälten med idyllisk-heroiska landskap är ren fantasi: mycket vag sådan. Man hade kunnat undvara dem.

Standardstolarna doftar folkhem. Har inte museet i sina lagerutrymmen sengustavianska sittmöbler nog för att kunna göra en deposition? Över huvud taget saknas periodstycken, på få undantag när. Här blir en angelägen kompletteringsuppgift.

Så långt klankandet. Det rör på sätt och vis andrahandsdetaljer. Misstagen kan lätt rättas till: stilvidrigheter fjärmas, stilriktigheter adderas. Huvudsaken är – för att citera Max Ohlssons ord – att Rönneholm har räddats.

Jag minns en kväll 1959. Malmö Fornminnesförening firade femtioårsjubileum. Mötesförhandlingarna i museets Skovgaard-sal hade avverkats med raskhet; middagen väntade i Riddarsalen. Ordföranden höjde klubban, för vad som enligt tågordningen skulle vara sista gången, och frågade pliktskyldigast: – Är det någon bland de närvarande som har något att tillägga? Om så inte är fallet förklarar jag härmed sammanträdet avslu ...

– Herr ordförande! Herr ordförande!

Alla vände på huvudet. Längst nere i salen, under läktaren till världens äldsta spelbara orgel, hade en man rest sig. Hans tillbakakastade ansikte lyste rött som en stoppsignal, hans vita hår svallade, hans blåa ögon brann. Det var på något sätt ett otidsenligt utseende. Man kunde komma att tänka på en skådespelare från medio av förra seklet, i begrepp att begynna en högromantisk tirade.

Två följeslagare bar fram ett föremål täckt med en duk. Mannen med de blåbrinnande ögonen slet av täckelset. Man varseblev en modell av ett hus.

– Herr ordförande! Mina damer och herrar! började den okände (viskningsvägen snart identifierad som bråkstaken Max Ohlsson). – Se på Rönneholm! (Han pekade på byggnadsmodellen.) Se hur hon ligger där, skändad som en brud i sin vita skrud, skamlöst tillspillogiven åt vanvård och förfall! Mina damer och herrar, vid ett tillfälle som detta, då Malmö Fornminnesförening står i begrepp att fira halvsekelminnet av sin tillblivelse: är det inte nu rätta ögonblicket att tala om för stadens myndigheter ...

Han hade en genomträngande röst, och han hade arbetat sig upp i talarfuria. Folk vred sig oroligt. Denne man iakttog inte spelreglerna; och maten kunde kallna om han skulle hålla på. Ordföranden knackade också för fulla krafter med klubban. Slagen ekade under Skovgaards fresk.

Max Ohlsson tystnade.

Ordföranden förklarade med någon fjärhet att ärendet Rönneholm sedan åtskillig tid varit föremål för föreningens ömhet och att vädjande skrivelser i saken redan avlåtits till berörda myndigheter. Föreningen hade således gjort vad den kunnat, deklarerade ordföranden (och han lät tonfallsledes förstå att detta inte var någon sorts agitationsklubb utan ett samfund som höll på vedertagna former). Menade de närvarande att mötet borde avslutas? frågade ordföranden: och alla de hundra hungriga fornminnesvårdarna svarade ja så att det skallade i överakustiken.

Max Ohlsson avtågade med vredessteg, han och hans bägge drabanter med Rönneholms-modellen.

Jag kände mig den gången sliten mellan lojaliteterna.

Där var fornminnesföreningen, solid, högborgerlig, försiktig. Den vilade på lagrarna av ett otal diskret utförda räddningsaktioner: åvägabragta genom de gamla familjernas privata pengar, privata inflytande, privata talanger att kompromissa lyckligt. Detta var folk som kände världen och dess vägar (inte minst dess ekonomiska). Detta var idealister, men inga med blåbrinnande ögon.

Men räckte deras metoder längre?

Se vad som hade börjat hända med Malmö! Välståndssyndafloden var över oss redan: den som här i landet bara tycks kunna manifestera sig materiellt. Kvarter efter kvarter raserades, mer än ofta i en oombedd sanerings namn. (Och hyresregleringen är väl skuld till den mesta förödelsen: så länge hyrorna i gamla fastigheter är låsta måste det bli mer lukrativt för tomtägaren att riva och bygga nytt och hösta in skälig ränta.) Caterpillars stångade, grävmaskiner grävde. Gator breddades för att bereda plats åt en trafik som ändå, efter en tio–tjugu år, skulle blir för kraftig för att kunna rymmas; man kunde redan räkna

ut att dessa hus som fick vika för bilarna lika gärna kunde ha fått stå kvar – om man drog ut perspektivet till den dag då bilar måste helt och hållet bannlysas i centrum, om kommunikationsmaskineriet ska fungera.

Fornminnesföreningens outtalade motto hade hittills varit: fortiter in re, suaviter in modo. Men räckte det längre att vara mild i sätt? Räckte längre några gamla gentlemannaregler? Räckte längre ett stillsamt underhandlande? Räckte längre de gamla familjernas inflytande i ett samhälle av socialdemokratisk maktfullkomlighet och skrupelfri nyrikedom? Båtade längre en punktaktion här, en punktaktion där: mot denna Jaggernaut av spekulation, likriktning, kompakt materialism, kommunal självgodhet, traditionslöshet och dålig smak som vällde över oss?

Skyndade inte Malmö Fornminnesförening alltför långsamt? Nöjde den sig inte alltför mycket med att i årsskrift efter årsskrift beskriva vad som varit – i stället för att sätta in alla krafter på att rädda vad som ännu återstod av det förflutnas minnesmärken?

Men å andra sidan: denne Max Ohlsson!

Han var stark i sak, åtminstone vad Rönneholm beträffade. Naturligtvis hade han rätt. Den store borgmästare Nordlindhs lilla herrgård var värd att bevara; i vilket kulturland som helst hade det varit en självklarhet. Sedan stället övergått i stadens ägo hade det utsatts för en vanvård så grov som endast avsiktligheten förmår. (Man ville bli kvitt skrället, krasst sagt.) Mot sådana kommunala åtgärder i Malmö kämpar vanligtvis själva gudarna förgäves. Man kunde föreställa sig hur stadens fäder skulle läsa igenom fornminnesföreningens inlagor med en överseende godmodighet; och lägga dem på hyllan.

Räckte ett milt sätt längre?

Men Max Ohlsson gick till överdrifter på sitt håll. Han var så häftig i sättet att det nästan kunde ge dubier på den sanna styrkan i hans sak. Han hängav sig åt ett känslosvall; men dög offentligt luftade passioner som argument i en antikvarisk-ekonomisk debatt? Och älskade han inte striden en smula för dess egen skull?

Han var patetiskt ensam den kvällen när Malmö Fornminnesförening firade femtioårsjubileum. Han hade varit obekväm. Han hade brutit mot den goda tonen. Han kändes kompromitterande.

Men han fortsatte att väsnas; och han fick Sydsvenskan till språkrör; och han lyckades väcka en opinion. Jag vet fortfarande inte vilken linje som i det långa loppet segrade: fornminnesföreningens mjuka eller Max Ohlssons hårda. Antagligen var det kombinationen av bägge. Och det är kanske receptet. Dels en städad organisation av kulturminnesvårdare som kan upprätthålla de diplomatiska förbindelserna med kommunalmyndigheterna, dels en agitatoriskt begåvad ensamvarg (lyst i veum av bägge förhandlingsparterna) som bearbetar folkstämningen och skapar en stark pressure group – under förutsättning, naturligtvis, att de officiella fornvännerna och ensamvargen trots skilda uppfattningar om medel och sätt har ett gemensamt mål, och ett värdigt mål.

BERTIL WIDERBERG

Bertil Widerberg (1925–1992) var en av *Sydsvenska Dagbladets* kända reportrar sedan 1940-talet. Han var en strålande stilist och hans texter var mycket personliga. Widerberg kunde var hård i sina omdömen, framförallt när han granskade beslut som drabbade stadens kulturhistoria. Den lilla egendomen Rönneholm är ett sådant exempel. Bertil Widerberg hade stor kännedom om Malmös historia och han var dessutom vän med Einar Bager, som bidrog med sina kunskaper. Här ses de båda tillsammans i en farkost på ett upprört vatten (Widerberg till vänster).

Foto sidan 180–183: Max E. Ohlsson. Korsgatan – Malmgatan.

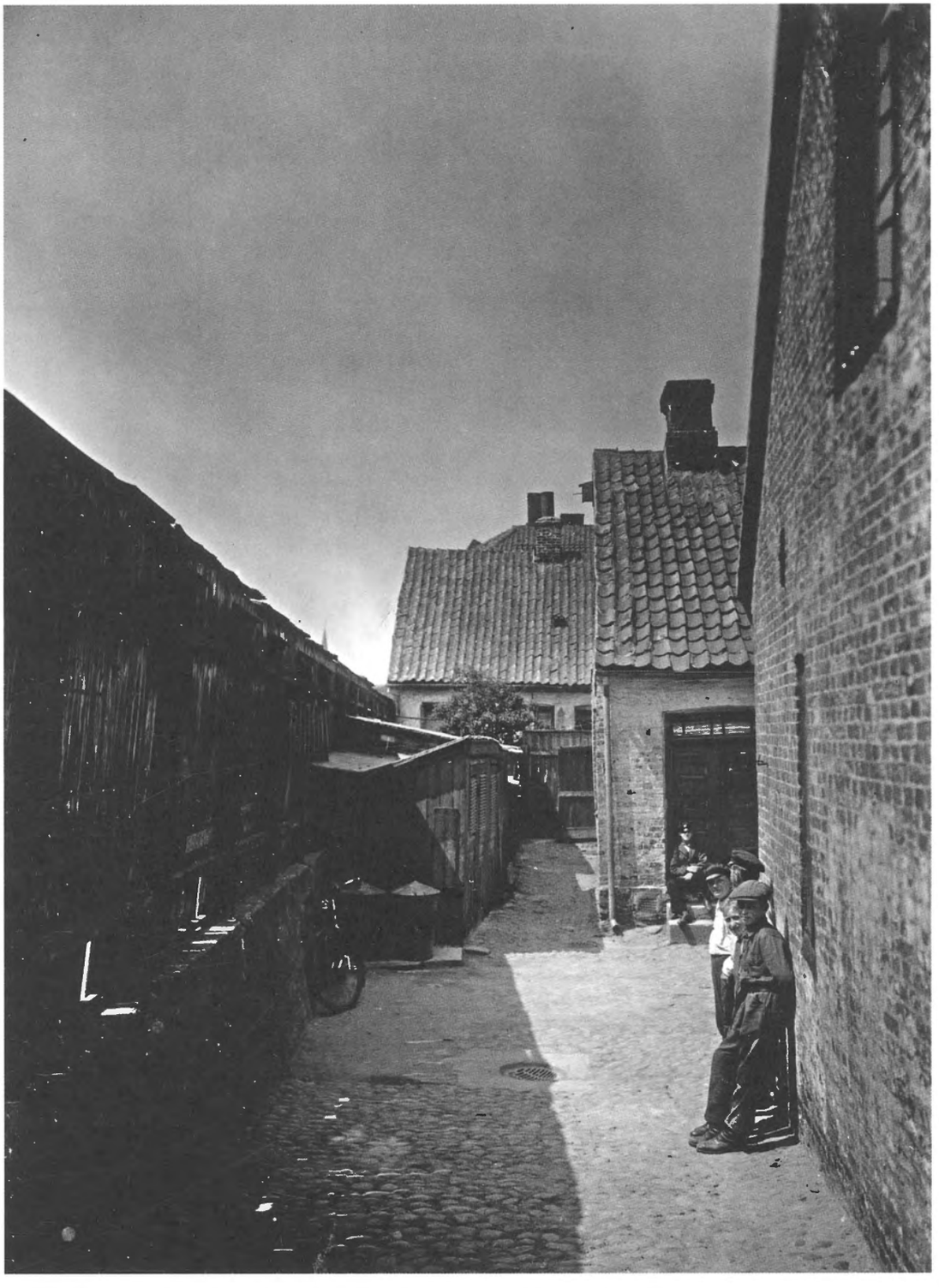

Korsgatan, »Gamlegård«.

Ovan: Lilla Torg 9, Hedmanska gården. Nedan: Stora Kvarngatan – Norregatan.

Stora Nygatan 10–14.

»Rivningsfotograferna«

I SLUTET AV 1960-talet inleddes den ofta mycket hårt kritiserade rivningen av många äldre fastigheter vilka offrades för att lämna plats för ny bebyggelse i Malmös stadskärna. Bland de arga kritikerna märktes bland andra *Sydsvenska Dagbladets* reporter Bertil Widerberg, men också konstnären Max E. Ohlsson höjde rösten för att göra beslutfattare och allmänheten medvetna om vad som hände. Deras engagemang för egendomen Rönneholm har ju omvittnats i en tidigare artikel i denna bok.

Hela kvarter där det nuvarande Caroli City står jämnades med marken. Även stadsdelen Lugnet gick småningom samma öde till mötes. I båda områdena har endast ett fåtal fastigheter bevarats, som påminner om hur det gamla Malmö en gång såg ut.

Liksom pionjärerna hade gjort 1909, insåg föreningens styrelse i början av 1970-talet vikten av att dokumentera staden i bild för att, som nu sker i denna skrift, påminna senare generationer om hur Malmö har förändrats.

Malmö Fornminnesförening inledde därför ett samarbete med Malmö Förskönings- och Planteringsförening och Malmö Museum kring projektet *Fotodokumentation Malmö* 1974. Fotograferna, till antalet 16 stycken, engagerades från Malmö Fotoklubb och Kockums Fotoklubb. När deras arbete avslutades kunde man redovisa 7 000 bilder som tagits runtom i staden.

I uppdraget ingick bland annat att alla hustyper i de områden som fördelats bland fotograferna skulle dokumenteras och att varje fotograf dessutom skulle fånga karaktären i respektive område.

De medverkande fotograferna gjorde en betydande kulturhistorisk insats när de med sina kameror fångade de till sanering dömda husen och historiskt vär-defulla miljöer som därmed försvann. Men det var viktigt för eftervärlden att man i detta projekt även dokumenterade platser som, inte minst i den dagliga politiska debatten under 1970-talet och in i det följande decenniet, karakteriserades som »bombhål«.

Malmö Förskönings- och Planteringsförenings representant i kommittén, direktör Jörgen Faxe, följde nära fotografernas arbete. Faxe, som hade ett stort fotokunnande, medverkade vid bedömningen av det material som lämnades in till kommittén. Han var även ett värdefullt stöd för fotograferna och gav dem instruktioner om nödvändiga kompletteringar av bildmaterialet.

Intendent Ingeborg Roth vid Malmö Museum ansvarade för hanteringen av de inlämnade bilderna och upprätthöll kontakten med allmänheten. Museet saknade vid den här tiden bilder av äldre datum i sin samling. Därför uppmanades Malmö Fornminnesförenings medlemmar, och även andra malmöbor som ägde sådant material, att kontakta museet.

I maj månad 1974 arrangerades en utställning på Malmö Museum av fotografernas nya bilder. I denna expo ingick också äldre bilder ur museets samling. Därmed kunde publiken tydligt se vilka stora förändringar som skedde i stadsmiljön.

STEFAN ERSGÅRD

Foto sidan 185–200: Bo F. Mårtensson om ej annat anges.
Kvarteret Ripan.

Kvarteret Elefanten (baksidan), Västra Långgatan 1.

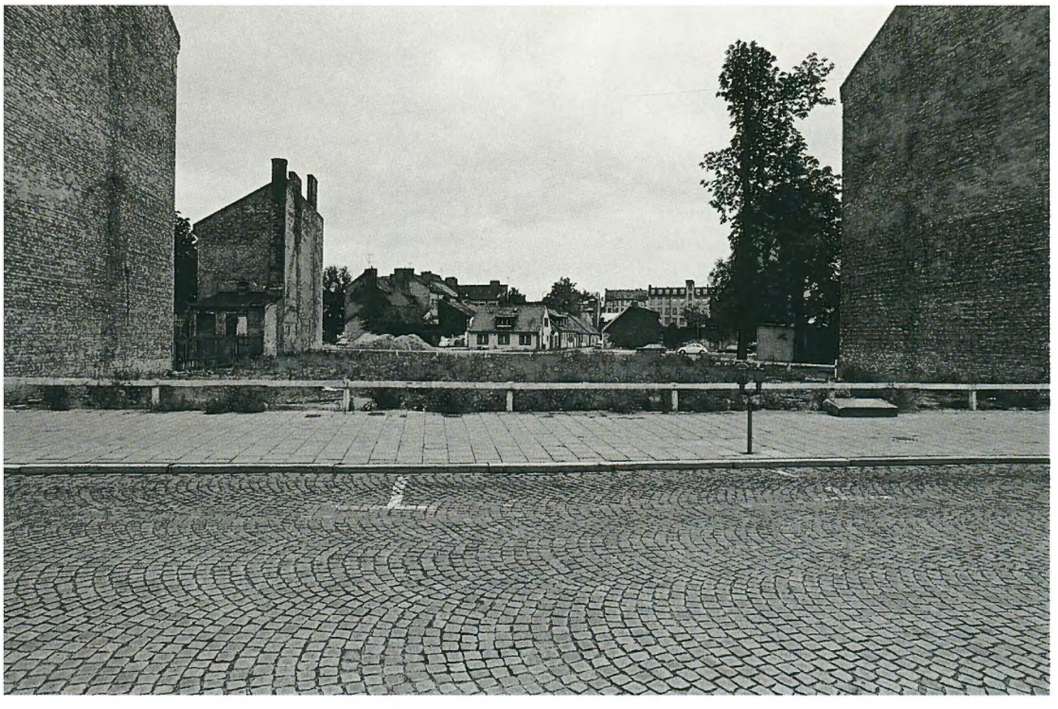

Ovan: Lugnet från Kaptensgatan genom kvarteret Uven.
Nedan: Lugnet från Kaptensgatan genom kvarteret Näktergalen.

Ovan: Lugnet, panorama.
Nedan: Kvarteret Pantern, Östra Långgatan 11.

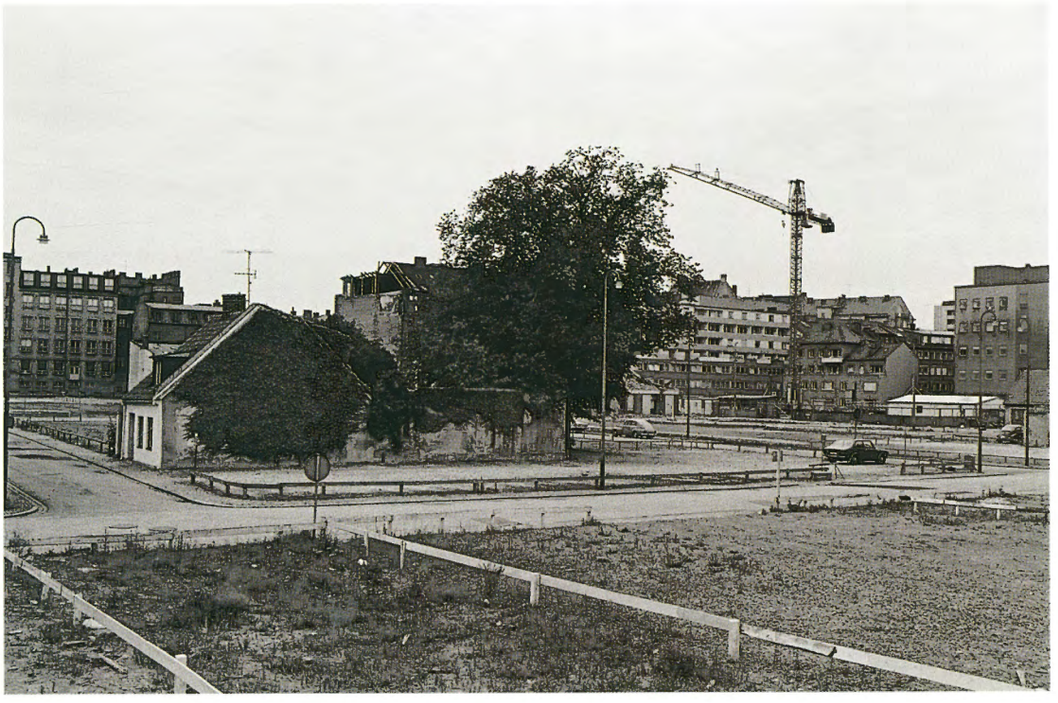

Ovan: Kvarteret Orren, Östra Långgatan 9.
Nedan: Kvarteret Trasten och Lärkan, från Brogatan.

Kvarteret Höken, Fabriksgatan.

Ovan till vänster: Kvarteret Renen, Södra Långgatan 14.
Ovan till höger: Kvarteret Biet, Slottsgatan – Repslagaregatan.
Nedan till vänster: Kvarteret Stralsund, Stora Kvarngatan 13–15. 1967. Foto: okänd.
Nedan till höger: Rivningshus. 1967. Foto: okänd.

Ät mer filmjölk
i sommar!
Filmjölk är
billig mat.
Ät mer filmjölk
i sommar!
Filmjölk är
billig mat.

Ovan: Kvarteret Granen, Norra Långgatan 4–6.
Nedan: Kvarteret Orren, Gottfridsgatan 32.

Kvarteret Jerusalem, baksidan Stora Kvarngatan 49.

Kvarteret Höken. 1965. Foto: okänd.

Kvarteret Höken, Rörsjögatan 13–9, Södra Rörsjögränd 1–9.

Ovan: Kvarteret Humle, Gröneg 15 – Humlegatan.
Nedan: Kvarteret Bror, Porslinsgatan – Viktoriagatan från Malmgatan.

Ovan: Kvarteret Stettin, Stora Trädgårdsgatan 22 – Stora Kvarngatan 16.
Nedan: Kvarteret Carl, Korsgatan – Viktoriagatan (baksidan av Malmgatan).

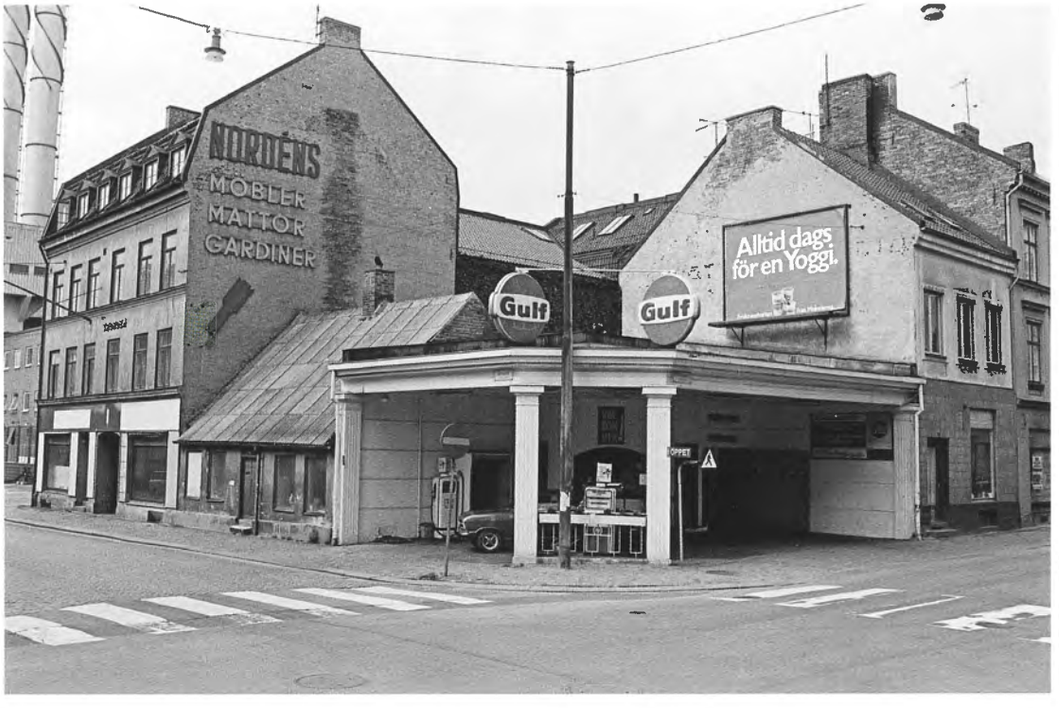

Ovan: Kvarteret Möllebacken, Stora Kvarngatan – Vallgränd.
Nedan: Kvarteret Storken, Norregatan 25 – Stora Kvarngatan 26.

Kvarteret Vallen, Gasverksgatan.

Kvarteret Korpen. 1965. Foto: okänd.

Nuet

NÄSTA GÅNG du öppnar boken kommer du att minnas att du gjort det förr. Att ljuset var annorlunda, lukten en annan. Att du den gången erfor aktualitet, men att du också, redan då, kunde erfara ett avstånd, en frånvaro. Och du kommer att minnas första stycket i Birgitta Trotzigs *Dykungens dotter*: »Jag har en historia att berätta. En kvinna kommer vandrande. Hon kommer utifrån yttersta landsbygden, där allting är underliga burar. Hon är på väg till staden. Hon har sina skäl.« Du kommer att minnas sorgen, det som ordet betecknar. Du kommer att minnas att Verner von Heidenstam diktade: »Vi äro endast bladen, / som ingen räknar höst och vår, / blott trädet lövas och består. / Det hette: staden, staden!« Du kommer att minnas Driton, att han presenterade sig som *kosovobanan*. Du kommer att minnas stammarna, frusen dy på bakgårdarna, ett snötäckt tak sista dagen i december. Du kommer att minnas: »Få stadssamhällen torde haft så växlande öden som Malmö. Än har det varit rikt och mäktigt, än fattigt och obetydligt. Än har det gått framåt i utveckling, än tillbaka; och detta har skett än i svindlande fart, än helt långsamt. Långa tider har det stått stilla och stampat utan att komma ur fläcken.« Du kommer att minnas ditt första telefonnummer. Du kommer att minnas Tore, att hans pappa brukade sitta vid köksbordet i vitt linne och kalsonger och lyssna på radio och dricka öl, och att han själv läste HA-ledaren Thomas Möllers självbiografi och sa att han var satanist och drack hembränt innan han började med heroin, för att så småningom sluta med det och bli bagare. Du kommer att minnas: »Malmö, jag älskar dig. Varför älskar du inte mig?« Du kommer att minnas: »Malmö är sålunda i befolkningshänseende en verklig kosmopolis eller kanske hellre ett litet internationellt näste. Härom vittna ej blott de många från olika nationer hämtade släktnamnen utan ock de talrika främmande dopnamnen, i synnerhet kvinnornas. Sådana äro: Appolona, Abelona, Marena, Tala, Gesche, Mona, Sibilla, Babba, Briella, Deliana, Riisa, Gesa, Christenze, Liciniana, Utilia, Lekovia, Aida, Boritta, Baptizata. Ock manliga förnamn såsom Ovidius, Homerus, Hebanius, Putzenius, Bonaventura.« Du kommer att minnas pappersnäsdukar, inköpta i Diyarbakir. Du kommer att minnas Elsa, att hon sa: »Sånt är det ingen som minns. För kvinnors historia skrivs i vatten.« Du kommer att minnas spelet mellan färgerna på Munkhätteskolans skolgård. Du kommer att minnas rapporter från kriget i Irak. Du kommer att minnas Hotell Astoria på Gråbrödersgatan, att det en gång bodde flyktingar där. Du kommer att minnas den ryske cellisten som sov i buskarna utanför S:t Matteus kyrka. Du kommer att minnas hur iskall vind känns. Du kommer att minnas: »I Malmö behöver man bara *tänka* övergångsställe för att bilarna ska stanna.« Du kommer att minnas jordbävningen 2008 och de obetänksamma jämförelserna med den i Lissabon 1755. Du kommer att minnas hur busskorten såg ut. Du kommer att minnas att Malmö FF mötte Djurgårdens IF på Malmö Stadion, den 11 september 2001. Du kommer att minnas uppfattningen att varje punkt, om än aldrig så omsorgsfullt vald, måste bli godtycklig och villkorlig och därmed ett ämne för diskussion. Du kommer att minnas att Linné skrev att Malmö stad var »en av de ansenligaste i riket«. Du kommer att minnas Shaila, att hennes pappa dog när hon gick i mellanstadiet och att hon då flyttade tillbaka till Pakistan. Du kommer att minnas SU-EN och *The Chicken Project*. Du kommer att minnas »den småländska kolonin« i Malmö. Du kommer att minnas: »Mina ord gör i ingen mån anspråk på att vara ett

stycke systematisk skånsk kulturhistoria. Mitt syfte är endast att teckna några spridda drag av skånskt väsen och samhällsliv från en tidsrymd, som är av genomgripande, helt omvälvande, betydelse för detta landskaps liv.« Du kommer att minnas: »Någonting flyter bort.« Du kommer att minnas ett punkterat cykeldäck i Fosie Industriby. Du kommer att minnas: »Om något land är uppfyllt av tiggare, så är det detta land, där det icke hålles för skam att tigga utan snarare att arbeta.« Du kommer att minnas att Sten Andersson sa: »Jag tyckte det fanns för många orättvisor i samhället som jag sen lärde mig ingick i systemet. Om du till exempel har en hel stapel med konservburkar och den understa är kass så kan du inte bara riva bort den för då faller alla andra. Det var sånt som jag uppfattade som orättvisor som gjorde att jag blev intresserad av politik.« Du kommer att minnas Magdalena, att hon var intresserad av hästar och att hennes mamma kom från Brasilien och hade en bokhylla full av porrfilmer i sitt sovrum. Du kommer att minnas: »Tillträde förbjudet – Målsmän ansvarar för sina barn.« Du kommer att minnas Svinaryssland. Du kommer att minnas Darko, att han var från Banja Luka och bodde vid Dalaplan, att han sade sig ha deserterat två gånger, att han ville göra filmer, som Jim Jarmusch, eller musikvideos, men du kommer inte att minnas ordvitsen som han upprepade gång på gång. Du kommer att minnas liftarna som stod vid Midhem. Du kommer att minnas: »Och jag ser hissen gå upp i Scandic Hotell, men / kan inte dra någon metaforisk parallell.« Du kommer att minnas Katrinjn, belgiskan som studerade svenska i Gent, att hon stod utanför Centralstationen och sa: »Det finner jag frapperande!« Du kommer att minnas när »polackerna stod och sålde« på Möllevångstorget, utanför Mobilia, på Norra Grängesbergsgatan. Du kommer att minnas stormen Carola 1999. Du kommer att minnas Sören, att han sa »Hvis man ikke kan lide en anden 'race' så det at råbe skide svensker er sådan set lige så racistisk hvis det skal være rigtigt.« Du kommer att minnas: »Operationen är våldsam, förenad med värk och vånda. Under hårda yttre och inre strider fortgår steg för steg denna process.« Du kommer att minnas: »Ursäkta, men tror du att vi skulle kunna skippa militarismerna? Jag ser inget krig. Jag ser bagare, jäst och kardemumma, höga temperaturer.« Du kommer att minnas Hertha Wiréns *En bit bröd med Anna*, och framför allt den handskrivna raden »Ock utan bröd med Carl«. Du kommer att minnas isdans på Kockum Fritid. Du kommer att minnas färgen på Mosippans baracker. Du kommer att minnas Rolf, att han satt och spelade Rolling Stones i sitt kök hela nätterna och skrek förolämpningar mot kommunister och blattar. Du kommer att minnas: »Vi få och må intet inretta grammatikor och skrivarten effter vårt hufvud, utan effter som språket med dess skrifning och uttal öfver allt vedertagit och af klokt folk brukat och fastställt är.« Du kommer att minnas att din första cykel var orange, och att den senare blev stulen. Du kommer att minnas en julmiddag på Översten. Du kommer att minnas att Malmö Fria Kvinnouniversitet hade lokaler på Spångatan. Du kommer att minnas Anders, att han jobbade i videobutik och rökte hasch varje dag och bara åt spaghetti med salt och margarin. Du kommer att minnas trähuset som stod i ena hörnet av Pildammsparken. Du kommer att minnas att Jenka och Shake kostade femtio öre. Du kommer att minnas *Jag minns* av Georges Perec, att några sidor i slutet lämnats blanka så att läsaren kan skriva ner sina »Jag minns«, och att Malmö Stadsbiblioteks exemplar innehåller följande anteckning: »Jag minns ingenting (jo, att 'Etyder; om musik' ligger på bordet, tillsammans med Francis Ponges 'Ur tingens synpunkt' + en skrivbok, och att Gilles Deleuze & Guattari citeras i 'Etyder': Från Mille Plateax [sic]. 'Hjärnan är en population.' Och att Perecs vän Harry Matthews [sic] översatte Georges Batailles 'Himlens blå' till engelska. Att Perec avslutar med orden: 'An ideal scene. Space as reassurance.' i den engelska Species of Spaces and Other Pieces.).« Du kommer att minnas joggingrundor i Pildammsparken. Du kommer att minnas att Lambchop spelat minst två gånger i Malmö. Du kommer att minnas Adam, att han rymde när han inte fick uppehållstillstånd och att hans föräldrar och syskon skickades tillbaka till Polen. Du kommer att minnas lukten av svartklubb i korsningen Industrigatan/ Östra Farmvägen, på cykeln, i mörkret, klockan halv fem på mor-

gonen, på väg till fabriken. Du kommer att minnas att det brukade snöa i december. Du kommer att minnas Elma Danielsson, att somliga kallade henne Axels fru. Du kommer att minnas Nydala Kickers. Du kommer att minnas prosten Bagges uttalande om den lilla fågeln biet och biskop Spegel, som bland fiskarna räknade »valfisken, skilpaddan, valrossen och then ludna själhunden«. Du kommer att minnas följande kommentar: »Vid dessa zoologiska klassifieringar torde herrarna Bagge och Spegel hava resonerat på samma sätt, som den berömde dialektikern Erasmus Montanus, när han bevisade, att mor Nilla var en sten och Peer Degn en 'hane'. 'En steen kan ikke flyve, I kan ikke flyve, ergo er Morlille en Steen' och: 'En hane galer, I, Peer Degn, galer ogsaa, ergo er I en Hane'.« Du kommer att minnas namnet på de personer som vann det sista Broloppet. Du kommer att minnas: »Varför skola vi alltid kuvas, när vi se de mäktige aldrig bry sig om att leva efter lagen utan få den saklöst överträda?« Du kommer att minnas fotbollsträningar i mörkret på Dekanen. Du kommer att minnas en buss full av skolbarn. Du kommer att minnas: »Dryckenskap är nationallytet, tidslytet, ej minst i Norden.« Du kommer att minnas att Inkonst låg på Ängelholmsgatan, mitt emot ett ställe där man kunde kopiera papper billigt, och att man i en lägenhet tvärs över gatan kunde köpa öl, också det billigt. Du kommer att minnas Kockumskranens siluett. Du kommer att minnas demonstrationen mot massakern i Gaza, vintern 2008/2009. Du kommer att minnas: »Ett muntert liv fördes på krogar och kaffehus, eller besökte man varandra i hemmen, där, liksom, på krogarna, man förfriskade sig med öl och brännvin, ofta med resultat av ett duktigt rus, ej sällan åtföljt av gräl och slagsmål. Även på gator och torg förekommo uppiggande slagsmål. Borgaren, där han vandrade på gatorna på väg till krogen eller ämbetsbrodern eller till sitt hem, iklädd peruk, trekantig hatt, knäbyxor, värja och käpp, tyckte nog, att livet trots skatter, tullar, inkvartering, och fastän kanske just då exekutionsbetjänten gjorde utmätning på hans möbler och verktyg, dock hade sina behag, och att han själv var en betydande person.« Du kommer att minnas att det en gång fanns ett postkontor på Claesgatan. Du kommer att minnas: »Tjenahejsan, tjenixen, läget? / Vi är från andra sidan ringvägen / Tjenahejsan, tjenixen, läget? / Ta det lugnt, jag är inte våldsbenägen.« Du kommer att minnas de övergivna och vildvuxna tennisplanerna. Du kommer att minnas att det som nu heter Migrationsverket en gång hette Invandrarverket. Du kommer att minnas att Niklas Qvarnström skrev en bok om sitt förhållande till Malmö, att han kallade den *Memento Malmö*, och att han i denna bok skrev: »I Malmö är allting *istället för* något annat.« Du kommer att minnas insidan av Kirsebergsanstalten. Du kommer att minnas Swedenborgs ord: »Vad beträffar det svenska folket i allmänhet, så tillhör det de elaka folken. Det goda hos dem är oäkta, och även det sanna. De tänka nämligen mera från sitt innersta än andra nationer. Emedan de numera leva i frihet i jämförelse med förr, då de voro under envälde, så framträder deras inre och blir fortare än förr synligt i det andra livet.« Du kommer att minnas hur Södervärn såg ut innan det byggdes om. Du kommer att minnas att *Arbetets* kultursida regelbundet recenserade demokassetter. Du kommer att minnas begreppet *Chicago*. Du kommer att minnas kaféet Svarta Katten på Bergsgatan. Du kommer att minnas: »Men fanns då ej hyggligt och ordentligt folk på den tiden? Jo, utan tvivel. Helt säkert utgjordes flertalet av såväl präster som lekmän av oförvitliga, laglydiga människor – samhället fortfor ju att äga bestånd – men undantagen voro så många och av så ondartad natur, att de gåvo tiden en alldeles särskild prägel.« Du kommer att minnas nyårsfirandet på Möllevångstorget, lukten av bränt hår. Du kommer att minnas att barnen rökte *Elixyr* medan de vuxna rökte *Commerce*. Du kommer att minnas tre uniformerade polismän som står och tittar på matchen mellan Åsa Sandell och Laila Ali. Du kommer att minnas hundratals kaniner. Du kommer att minnas tre självmord: Atterdag Wermelins, Hjalmar Gullbergs och Eric Svennings. Du kommer att minnas anteckningarna i Nathalie Sarrautes *Tropismer*: »den ensamma (identitetslösa?) människan i staden. / Staden som skydd och frihet / (förf. känner tvivel inför detta).« Du kommer att minnas ödetomterna: den bortom Hyllie vattentorn, den på Lantmannagatan, den vid Östervärn och

den vid Möllevångskolan. Du kommer att minnas när Irak vann Asiatiska mästerskapet i fotboll. Du kommer att minnas Mieszko Talarczyk, att han bodde i Malmö som barn. Du kommer att minnas: »Arbetet med hushållstvätten, som vanligen utföres av kvinnor, är mer energikrävande än exempelvis snickeri- och metallindustriarbete. I de flesta fall utföres det under så primitiva förhållande att det anses innebära allvarliga vådor ur personhygienisk och folkhälsosynpunkt.« Du kommer att minnas frisbeegolf i Bulltoftaparken. Du kommer att minnas Säpos bilar på Storgatan. Du kommer att minnas Del LaGrace Volcanos föreläsning på Biograf Panora. Du kommer att minnas namnet *Malmhauger*. Du kommer att minnas att Mats Nileskär sa: »Varför musiken gjordes är intressantare än hur musiken låter.« Du kommer att minnas att alla har glömt hungerkravallerna på Stortorget 1917. Du kommer att minnas bloggen norragrangesbergsgatan.blogspot.com. Du kommer att minnas Paul Jacksons film »Vi är skit för er«. Du kommer att minnas hur stämpelklockan såg ut innan den digitaliserades. Du kommer att minnas en konsert med Aynur. Du kommer att minnas simultanschack på andra våningen i Stadsbiblioteket. Du kommer att minnas en hel skolklass som skrattar år ordet *optimistjolle*. Du kommer att minnas hur bussarna såg ut 1983. Du kommer att minnas »det sätt på vilket en svag och svårlokaliserbar doft svepte genom vårt hus igår klockan 14:37«. Du kommer att minnas statyn av Frans Suell med en orange kon på huvudet. Du kommer att minnas svalkan och lukten av rökelse i Vår Frälsares kyrka. Du kommer att minnas: »De människor, som om 200 år giva sig till att snoka i vår tids handlingar, komma att tycka, att vi vore några mycket underliga figurer.« Du kommer att minnas detta nu.

ANDRZEJ TICHÝ

Andrzej Tichý (f. 1978) är bosatt i Malmö. Han debuterade 2005 med romanen *Sex liter luft*, som belönades med *Borås Tidnings debutantspris*. Författarens andra roman *Fält* utkom 2008. Andrzej Tichý har nominerats till *Nordiska Rådets litteraturpris* 2009 och han är även nominerad till *Sveriges Radios romanpris* 2009.

Foto sidan 204–208: Åke Hedström. Agnesgatan, gamla väster.
Följande sida: »Kinesiska muren«, Rosengård.

Blekingsborg.

Följande sida:
Färjeläge, Hamnen.
Pildammsparken.
Limhamn.

Rosengård.

Foto sidan 209–214: Andreas Nilsson. Ribersborgsstranden.

Malmö Syd, Svågertorp.

Öresundståget, Sofielunds industriområde – Rosengårdsfältet.

Ovan till vänster: David, Spårvägsgatan, Södervärn. Ovan till höger: Regementsgatan – Slottsparken.
Nedan till vänster: Alexander, Nils Perssons plan. Nedan till höger: Slottsparken.

Värnhemstorget.

Området Höja i Rosengård, sett från Västra Skrävlinge Kyrkoväg.

Foto sidan 215–220: Jenny Lindhe. Sagolekplatsen, Malmö stadsbibliotek.

Ovan: Ekologilekplatsen, Västra Hamnen.
Nedan: Cirkuslekplatsen, Nydalaparken.

Ovan: Sagolekplatsen, Stadsbiblioteket.
Nedan: Ribersborgsstranden.

Boulebana, Pildammsparken.

Cirkuslekplatsen, Nydalaparken.

Afrikaparken, Bunkeflostrand.

Klätterklippa, Stapelbäddsparken.

Foto sidan 221–226: Jenny Thornell. Ovan: Augustenborgs torg.
Nedan: Värnhemstorget.

Ovan: Videdals torg.
Nedan: Hermodsdals torg.

Ovan: Fridhemstorget.
Nedan: Nydalatorget.

Ovan: Kattarpstorget.
Nedan: Kirsebergs torg.

Ovan: Persborgs torg.
Nedan: S:t Knuts torg.

Ovan: Kronprinsen.
Nedan: Dockplatsen.

Foto sidan 227–232: Merja Díaz. Svågertorp.

Ikea Bulltofta.

Roland Sxabo.

Eriksfältsgatan – Fosievägen.

Fosievägen.

Ovan: Svågertorp.
Nedan: Coop Forum Stadiongatan.

Ovan: Turning Torso – Västra Varvsgatan.
Nedan: Turning Torso Gallery.

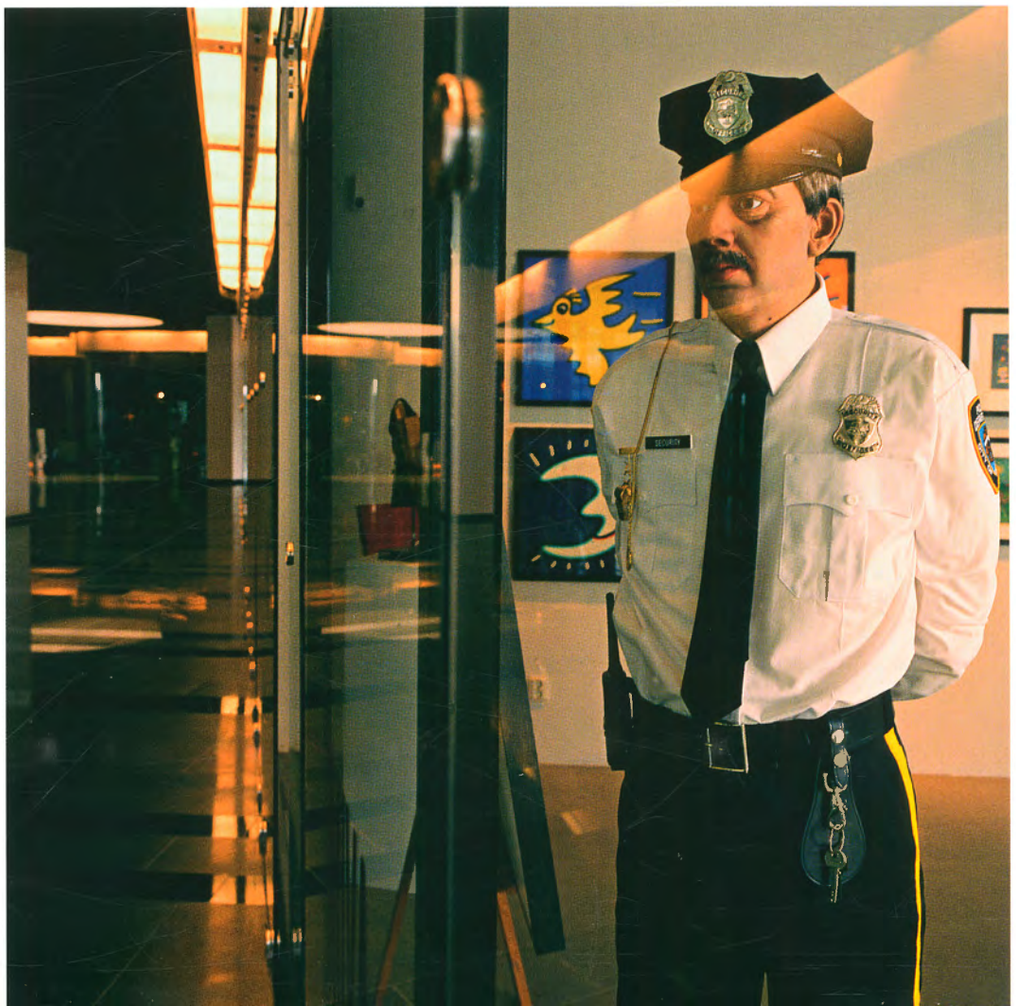

Willy:s parkeringstak
på Limhamn.

Intervju med fyra fotografer

FLERA GENERATIONER av fotografer är representerade i denna skrift. Deras respektive teknik har förändrats genom decennierna. Även sättet att närma sig olika miljöer varierar beroende på var de befinner sig i tiden. Utifrån denna gedigna samling av publicerade bilder undrar vi vad som sker i fotografins värld och vad som kommer att hända i framtiden. Vi har frågat Malmö Museers fotografer Merja Díaz, MD, Jenny Lindhe, JL, Andreas Nilsson, AN och Jenny Thornell, JT.

Hur har den fotografiska bilden förändrats under 100 år?

MD: Fotografiet har utvecklats till att vara ett demokratiskt allemansmedia. Det bekräftar vår existens – att vi har levat. Från att ha varit nära besläktat med förfluten tid, och haft en aura av förgänglighet och nostalgi, är fotografiet nu en flyktig ström av miljoner bilder som finns i vårt medvetande. Det avbildar verkligheten och utgör ett otvivelaktigt dokument om livet.

JL: Vår begreppsvärld är ju i mycket uppbyggd av de bilder vi ser och har sett. I dagens samhälle översköljs vi av bilder, ett hopkok av familjebilder, mediala bilder och så vidare. Från att ha varit något unikt, nästan mytiskt, har den fotografiska bilden blivit var mans egendom. Den har gått från att ses som en dokumentär sanningssägare till att allt som oftast manipuleras i ett datorprogram. Tidigt användes fotografiet i ett dokumenterande syfte, som ett öga utåt om man så vill. Genom att använda kameran som ögat/blicken trodde man sig kunna fånga en objektiv sanning. Detta är i dag en förlegad syn på fotografiets roll, för vad är egentligen ett fotografiskt dokument, vad är sanning? Den fotografiska bilden har i dag tagit klivet in i konstens värld och ses som ett konstverk.

AN: En aspekt är utvecklingen av kameror. I begynnelsen var det vanligast med stora negativformat och att fotografen tog en bild i taget med ett glasnegativ eller bladfilm som monterats i en kassett som sedan byttes mot en annan efter att den exponerats. Med tiden utvecklades kamerorna så att man kunde ta fler bilder på kortare tid, vilket också innebar att det var möjligt att ta flera bilder i en serie. En annan aspekt är utvecklingen av den fotografiska bilden, som jag skulle vilja säga har gått från ett hantverk in i minsta beståndsdel med kontroll över hela händelseförloppet, som tillverkning av emulsion och fotografiska vätskor, till den senare tidens fotografer som lägger större tyngdpunkt på bilden som en personlig berättelse/upplevelse. I och med den digitala fotografins inmarsch måste man lita på att kameratillverkarna har gjort sitt jobb, så att fotografen kan lägga energi på fotograferingsögonblicket samt efterarbetet. Den fotografiska bilden har förändrats parallellt med teknikens utveckling; från porträtt tagna i dagsljus där de porträtterade var tvungna att stå stilla i flera sekunder, till optikens utveckling och möjligheten till snabbare exponeringstider.

JT: Rent praktiskt har det ju skett stora förändringar i själva den fotografiska processen: glasnegativ – film – digitalt. Dessa stora förändringar har så klart påverkat både den fotografiska bilden och fotografens sätt att arbeta. Sedan har ju hela samhället förändrats under dessa 100 år, liksom den fotografiska bilden och synen på denna.

I denna bok framträder en grupp fotografer från olika epoker. Utöver att tekniken har förfinats genom decennierna, tycker du att fotografens sätt att arbeta påverkas av yttre omständigheter och rörelser i samhället som

arkitektur, stadsplanering, bildkonst, litteratur, politik eller ideologier?

MD: Fotografen är en spegel av sin tid samtidigt som hon eller han medverkar till att forma sin tid. Jag anser att fotografen inte skiljer sig från andra konstutövare och alla är vi väldigt påverkade av den värld och tid som omger oss. Trender, politik och inte minst ekonomi är påfallande starka styrmedel som påverkar vårt sett att arbeta och se världen.

JL: Precis som andra uttrycksformer förändras även fotografin och fotografens arbete genom att samhället förändras. Framförallt har väl dokumentärfotografens jobb påverkats av ideologier och politiska rörelser, till exempel när krigsfotot ersatte det skrivna ordet som den främsta nyhetskällan.

AN: Ja, det är klart att fotografer påverkas av yttre omständigheter. Det är det som gör varje fotograf unik.

JT: Ja, allt har förändrats under dessa 100 år och självklart har även fotografens sätt att arbeta förändrats. Man påverkas ju av allt som man upplever runt omkring sig.

Finns det en skillnad mellan en fotografisk bild i en konstnärlig genre och en rent dokumentär bild? Eller är gränsen flytande?

MD: Jag tror att skillnaden mellan dokumentär fotografi och konstfotografi är ganska flytande just nu. Vi kan inte riktigt hantera denna fråga. All fotografi har sitt ursprung i en fysisk verklighet. Men den så kallade konstfotografin är fri från sanningskravet, som styr den dokumentära bilden. Konstfotografi kan vara arrangerad och fiktion även om den till synes verkar reflektera autentisk verklighet och problematik. Jag tror att autenticiteten och den dokumentära bildens ursprung så väl som kraven på upphovsmannen blir viktigare i framtiden. Vi kan dra paralleller till litteraturen och debatten om Liza Marklunds bok *Gömda*. Både konst- och dokumentärbild kan, enligt mitt sett att se, vara konst. Det beror på den enskilda bildens kvalitéer och den kontext som de visas och betraktas i.

JL: Gränsen är definitivt flytande i och med att man övergav idén om den dokumentära bilden som sanningssägare. Ta upp en kamera och sikta mot något, och du har redan där styrt bilden subjektivt.

AN: Jag skulle vilja säga att gränsen är flytande. En konstnär med fotografi som uttrycksmedel kan lika väl ta dokumentära bilder som att en dokumentärfotograf tar bilder som man tycker är konstnärliga. Däremot kan infallsvinkeln skilja sig, beroende på vilken utbildning fotografen har.

JT: Gränserna är mycket flytande. Det är svårt att säga vad som är rent dokumentära bilder. Så fort fotografen tar en bild, gör hon eller han ett val av vad som ska finnas med och vad som ska vara utanför bilden. En bild kan aldrig vara rent dokumentär, tycker jag. Många fotografer/konstnärer ställer ju ut vad de tycker är »dokumentära« bilder.

Vi blickar framåt över framtidens horisontlinje. Vilken uppgift har fotografen om 20–50 år och vilket betydelsefullt uppdrag väntar en kommande generation fotografer?

MD: Jag tror att man på webben kan hitta den dokumentära bild som ger en riktig verklighetsbild av vår tid och värld i framtiden. Webben är det stora arkivet som rymmer en mångfald av bilder som vi fortfarande inte har förstått innebörden av. Utmaningen är att förvalta en del av detta superarkiv till kommande generationer. Vad ska då fotograferna göra när »alla« fotograferar? Jag hoppas att dokumentärfotograferna kommer att arbeta med långa ingående projekt som bygger på långsiktighet. Projekt som är opåverkade av kravet på snabbhet och så oberoende som möjligt. Projekt som har ambitionen att tränga under huden på verkligheten och berätta det som inte kan berättas.

JL: Jag tror att framtidens fotografer kommer att jobba med större bredd, till exempel ser man redan i dag en tendens till att formgivare också är fotografer, och tvärtom.

AN: Jag tror inte att det kommer att förändras så mycket jämfört med dagens sätt att fotografera och använda fotografi. Den största förändringen generellt

är när det gäller insamlandet av fotografi i framtiden, då tror jag att det i stort sett bara handlar om att ta hand om digitala filer. Fotografers arbetssituation tror jag kommer vara ungefär detsamma. För cirka tio år sedan när den digitala fotografin kom spekulerades det om att det skulle bli enklare för alla att fotografera; att journalisterna på små tidningar själva skulle ta bilderna och att till exempel mäklarbyråer skulle kunna ta sina bilder själva, för att det var så enkelt med den nya tekniken och i den vevan trodde man att en massa fotografer skulle bli arbetslösa. Men det där floppade ju ganska snabbt när man insåg att fotograf faktiskt är ett yrke som kräver lite mer än att bara trycka på en knapp. Det är svårt att spekulera i hur framtidens uppdrag kommer att se ut. Men jag skulle kunna tänka mig att det är ytterligheterna som hamnar i fokus. Kanske blir det populärt att fotografera med film igen? De flesta trender kommer väl igen.

JT: Det beror mycket på vilken typ av fotograf vi talar om. Jag som arbetar som museifotograf tycker ju att det är viktigt att fotografera samtiden för kommande generationer.

STEFAN ERSGÅRD

Från vänster: Jenny Lindhe, Andreas Nilsson, Jenny Thornell samt Merja Díaz. Foto: Ingrid Nilsson.

Malmö Fornminnesförening 1909–1989
Elbogen Malmö Fornminnesförening 1990– 2000
Malmö Kulturhistoriska Förening 2001–

År	*Ordförande*	*Vice ordförande*	*Sekreterare*	*Skattmästare*
1909	Nils Djurklou	Fredrik Jungbeck	Knut Ek	Johan Cronquist
1910	Nils Djurklou	Fredrik Jungbeck	Knut Ek	Johan Cronquist
1911	Nils Djurklou	Fredrik Jungbeck	Knut Ek	Johan Cronquist
1912	Nils Djurklou	Fredrik Jungbeck	Georg Cronquist	Gillis Arfwidson
1913	Nils Djurklou	Fredrik Jungbeck	John af Klercker	Gillis Arfwidson
1914	Nils Djurklou	Fredrik Jungbeck	Nils Djurklou tjänsteför.	Gillis Arfwidson
1915	Nils Djurklou	Fritz W. Hallberg	Ossian Lindskoug	Gillis Arfwidson
1916	Nils Djurklou	Fritz W. Hallberg	Ossian Lindskoug	Gillis Arfwidson
1917	Nils Djurklou	Per Hj. Söderbaum	Ossian Lindskoug	Gillis Arfwidson
1918	Nils Djurklou	Per Hj. Söderbaum	Ossian Lindskoug	Gillis Arfwidson
1919	Nils Djurklou	Per Hj. Söderbaum	Ossian Lindskoug	Gillis Arfwidson
1920	Nils Djurklou	Per Hj. Söderbaum	Ossian Lindskoug	Gillis Arfwidson
1921	Nils Djurklou	Per Hj. Söderbaum	Olof Kjällström	Gillis Arfwidson
1922	Nils Djurklou	Per Hj. Söderbaum	Olof Kjällström	Gillis Arfwidson
1923	Nils Djurklou	Per Hj. Söderbaum	Olof Kjällström	Gillis Arfwidson
1924	Nils Djurklou	Karl Berlin	Nils Djurklou tjänsteför.	Gillis Arfwidson
1925	Nils Djurklou	Carl Melin (1924)	Nils Djurklou tjänsteför.	Gillis Arfwidson
1926	Nils Djurklou	Carl Melin	Nils Djurklou tjänsteför.	Gillis Arfwidson
1927	Nils Djurklou	Carl Melin	Nils Djurklou tjänsteför.	Gillis Arfwidson
1928	Nils Djurklou	Carl Melin	Nils Djurklou tjänsteför.	Gillis Arfwidson
1929	Nils Djurklou	Carl Melin	Nils Djurklou tjänsteför.	Gillis Arfwidson
1930	Nils Djurklou	Carl Melin	Nils Djurklou tjänsteför.	Gillis Arfwidson
1931	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Einar Bager	Armin Hattendorf
1932	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Einar Bager	Armin Hattendorf
1933	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1934	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1935	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1936	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1937	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1938	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1939	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1940	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1941	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1942	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1943	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1944	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1945	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1946	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1947	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1948	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1949	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1950	Yngve Schaar	Ernst Fischer	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1951	Yngve Schaar	Thomas Munck af Rosenschöld	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1952	Yngve Schaar	Thomas Munck af Rosenschöld	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1953	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf

1954	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	Armin Hattendorf
1955	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1956	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1957	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1958	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1959	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1960	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1961	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1962	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1963	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1964	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1965	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1966	Thomas Munck af Rosenschöld	Einar Bager	Leif Ljungberg	John Hain
1967	Thomas Munck af Rosenschöld	Vakant	Leif Ljungberg	John Hain
1968	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Leif Ljungberg	John Hain
1969	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Kjell Å. Modéer	John Hain
1970	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Kjell Å. Modéer	John Hain
1971	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Kjell Å. Modéer	John Hain
1972	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Kjell Å. Modéer	John Hain
1973	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Kjell Å. Modéer	John Hain
1974	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Kjell Å. Modéer	John Hain
1975	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Kjell Å. Modéer	John Hain
1976	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Kjell Å. Modéer	John Hain
1977	Thomas Munck af Rosenschöld	John Hain	Kjell Å. Modéer	John Hain
1978	Kjell Å. Modéer	John Hain	Helge Andersson	John Hain
1979	Kjell Å. Modéer	John Hain	Helge Andersson	John Hain
1980	Kjell Å. Modéer	John Hain	Helge Andersson	John Hain
1981	Kjell Å. Modéer	John Hain	Helge Andersson	John Hain
1982	Kjell Å. Modéer	John Hain	Bengt Berggren	John Hain
1983	Kjell Å. Modéer	John Hain	Bengt Berggren	John Hain
1984	Kjell Å. Modéer	John Hain	Bengt Berggren	John Hain
1985	Kjell Å. Modéer	John Hain	Bengt Berggren	John Hain
1986	Kjell Å. Modéer	John Hain	Bengt Berggren	John Hain
1987	Kjell Å. Modéer	John Hain	Bengt Berggren	John Hain
1988	Kjell Å. Modéer	John Hain	Bengt Berggren	John Hain
1989	Kjell Å. Modéer	John Hain	Bengt Berggren	John Hain
1990	Elsebeth Bager	Hans Ersgård	Hans Janstad	John Hain
1991	Elsebeth Bager	Hans Ersgård	Hans Janstad	John Hain
1992	Elsebeth Bager	Bengt Liljenberg	Jutta Behnstedt	John Hain
1993	Elsebeth Bager	Bengt Liljenberg	Kjell Asp	John Hain
1994	Elsebeth Bager	Bengt Liljenberg	Kjell Asp	Ingmar Billberg
1995	Elsebeth Bager	Bengt Liljenberg	Kjell Asp	Ingmar Billberg
1996	Elsebeth Bager	Bengt Liljenberg	Kjell Asp	Ingmar Billberg
1997	Elsebeth Bager	Ulla Hårde	Peter Billing	Ingmar Billberg
1998	Elsebeth Bager	Ulla Hårde	Peter Billing	Ingmar Billberg
1999	Elsebeth Bager	Ulla Hårde	Peter Billing	Ingmar Billberg
2000	Jan Hain	Ulla Hårde	Rita Abrahamsson	Ingmar Billberg
2001	Jan Hain	Göran Larsson	Rita Abrahamsson	Ingmar Billberg
2002	Göran Larsson	Peter Bager	Rita Abrahamsson	Ingmar Billberg
2003	Göran Larsson	Peter Bager	Rita Abrahamsson	Ingmar Billberg
2004	Göran Larsson	Peter Bager	Rita Rohlin	Ingmar Billberg
2005	Göran Larsson	Peter Bager	Rita Rohlin	Anders Reisnert
2006	Göran Larsson	Peter Bager	Rita Rohlin	Robert Herslow
2007	Göran Larsson	Peter Bager	Rita Rohlin	Robert Herslow
2008	Göran Larsson	Peter Bager	Rita Rohlin	Robert Herslow
2009				

Hamnen sedd utifrån. 2009. Foto: Jenny Thornell.

© Malmö Kulturhistoriska Förening 2009

REDAKTIONSKOMMITTÉ: Stefan Ersgård som varit bokens redaktör
samt Rita Rohlin, Christer Strandberg, Ingrid Nilsson,
Kerstin Martinsdotter och Anders Reisnert.
GRAFISK FORM: Christer Strandberg
TEXT- OCH BILDMONTAGE: Karin Strandberg
REPRO OCH TRYCK: Fälth och Hässler, Värnamo 2009
BOKBINDERI: Carl Svanbergs bokbinderi, Lessebo
PAPPER: Lessebo Linné 150 g och MultiArt silk 170 g
för- och eftersättsblad: Kaskad
TYPSNITT: Hoefler

ISBN 978–91–633–4148–7

Adelgatan – Foto 1913 s. 33
Afrikaparken, Bunkeflostrand – Foto 2008 s. 219
Agnesgatan – Foto 1995 s. 204
Alexander, Nils Perssons plan – Foto 2008 s. 212
Amiralsgatan – Foto 1900 s. 51
Apoteket Lejonet – Foto 1890 s. 19
Arbeterskor, Malmö Yllefabrik s. 89–91
Aspegrenska huset – Foto 1885 s. 37
Augustenborgs torg – Foto 2008 s. 221

Bad- och tvättrum, Mellersta Förstadsskolan – Foto 1902 s. 49
Bager, Einar s. 12, 179
Baltzarsgatan 19 – Snapperupsgatan 2 – Foto 1912 s. 64
Beijerska tomten s. 106
Berg von Lindes hus – Foto 1900 s. 43
Biet, kvarter s. 191
Blekingsborg – Foto 1959 s. 206
Bostadshus, korsningen Köpenhamnsvägen – Major Nilssonsgatan/ Bellevuevägen från nuvarande Nordlinds väg s. 138
Boulebana, Pildammsparken – Foto 2008 s. 218
Brand- och Livförsäkring AB – Foto 1913 s. 68
Bror, kvarter s. 196

C & M Fougstedts Pälsvarufabrik, råvarulager – Foto 1903 s. 59
Carl, kvarter s. 197
Cementfabriken, Limhamn s. 77
Chokladfabriken Bröderna Cloetta s. 60
Cirkel i kommunalkunskap, ABF-hemmet – Foto 1925 s. 92
Cirkuslekplatsen, Nydalaparken – Foto 2008 s. 216, 219
Claus Mortensens hus – Foto 1907 s. 62
Conowska stiftelsen, se von Conowska stiftelsen
Coop Forum, Stadiongatan – Foto 2008 s. 230

Dagens Nyheter: Bilder från Baltiska utställningen. 1914 s. 104
Dahlströms Ångfärgeri- & Kemiska Konsttvättsanstalt, stryksalen respektive butiksinteriör s. 47
Dalaplan, gatuarbete – Foto 1937 s. 114
Danielsson, Axel s. 81
David, Spårvägsgatan, Södervärn – Foto 2008 s. 212
Davidshallsbron s. 57
Díaz, Merja – Foto 2009 s. 235
Djurklou, Nils s. 8, 11
Dockplatsen – Foto 2008 s. 226
Dragonstigen s. 144
Drottningtorget s. 147

Egnahemsbebyggelse – Foto 1920-talet s. 101
Ekologilekplatsen, Västra Hamnen – Foto 2008 s. 216
Eldsvåda i Maria Nilssons Manufakturaffär – Foto 1937 s. 110
Elefanten, kvarter s. 186
Elektricitetsverket – Foto 1914 s. 109
Engelbrektsgatan mot söder – Foto omkring 1910 s. 58
Eriksfältsgatan – Fosievägen – Foto 2008 s. 229
Ersgård, Hans s. 13, 15
Eskil Metzéns Färgeri, se Metzéns Färgeri

Faxeska gården – Foto 1900 s. 25
Fiskhandel inne på gården, Skomakaregatan 8 s. 4
Flensburgska huset s. 28
Folkets Hus (från taket) – hörnhuset Nobeltorget – Lantmannagatan s. 143
Fosievägen – Foto 2008 s. 229
Fotografgrupp – Foto 2009 s. 235
Fougstedts hus s. 21
Fridhemstorget – Foto 2008 s. 223
Friiska tomten, Skeppsbron 13 – Foto 1908 s. 71
Friluftsstaden – Foto omkring 1945 s. 132
Färjeläge, hamnen – Foto 1995 s. 207
Försäljningskontor, Joh. Sjöströms – Foto 1904 s. 65

Gottfridsgatan s. 140
Granen, kvarter s. 192
Gruppbild – Foto 1921 s. 88
Gustav Adolfs torg, östra delen – Foto omkring 1910 s. 84
Gustav Adolfs torg. Södergatan 21 – Gustav Adolfs torg 41 s. 31
Gustav Wolkers vinfirma – Foto 1904 s. 55
Gård, bryggare Malmqvists – Foto 1904 s. 56
Gårdsinteriör, Kalendegatan – Foto 1929 s. 39

Hagerman & Malmgren, lagerinteriör s. 46
Hamnen sedd utifrån – Foto 1885 s. 2–3
Hamnen sedd utifrån – Foto 2009 s. 238–239
Hamnen, utsikt från Norra Vallgatan s. 70
Hansson, Sven [signatur: S. H.] s. 155
Hedmanska gården – Foto 1886 s. 23
Hedmanska gården s. 182
Hedström, Anna s. 13, 15
Helander, Olle 13
Hemmiljöer – Foto 1920-talet s. 95, 96
Hermodsdal, från Fosie kyrkogård s. 168–169
Hermodsdals torg – Foto 2008 s. 222
Hjulhamnsgatan – Foto 1900 s. 26
Hotell Savoy, kök s. 67
Hotell Tunneln – Foto 1913 s. 33
Hultmans Choklad & Konfektfabrik s. 61
Humle, kvarter s. 196
Höja, Rosengård, från Västra Skrävlinge kyrkoväg – Foto 2008 s. 214
Höken, kvarter – Foto 1965 s. 194
Höken, kvarter s. 190 (Fabriksgatan), 195 (Rörsjögatan, Södra Rörsjögränd)

I det gröna – Foto 1925 s. 99
Ikea, Bulltofta – Foto 2008 s. 228
Inre hamnen s. 149

Jerusalem, kvarter s. 193
Jerusalemsgatan 2 – Stora Kvarngatan – Foto 1900 s. 45
Joh. Sjöströms försäljningskontor – Foto 1904 s. 65

Kallbadhus, Malmö gamla, uppfört 1867 s. 75
Karlsson, Kjell-Åke s. 15
Kattarpstorget – Foto 2008 s. 224
"Kinesiska muren", Rosengård – Foto 1970 s. 205
Kirsebergs torg – Foto 2008 s. 224
Klätterklippa, Stapelbäddsparken – Foto 2008 s. 220
Koloniträdgårdar s. 97, 98
Korpen, kvarter – Foto 1965 s. 200
Korsgatan – Malmgatan s. 180
Korsgatan, "Gamlegård" s. 181
Kronprinsen – Foto 2008 s. 226
Kungsgatan – Amiralsgatan – Foto 1900 s. 51

Larsson, Göran – Foto 2009 s. 6
Lekrum, Malmö Barnsjukhus – Foto 1917 s. 74
Lilla torg s. 24
Lilla torg – Foto 1886 s. 23
Lilla torg – Foto 1899 s. 22
Lilla torg – Foto 1900 s. 25
Limhamn (med cementfabriken) – Foto 1996 s. 207
Lindhe, Jenny – Foto 2009 s. 235
Ljungberg, Leif s. 11, 12, 13, 15
Lorensborg – Foto 1959 s. 170–171, 174–175
Lugnet, från Kaptensgatan genom kvarteren Uven och Näktergalen s. 187
Lugnet, panormabild s. 188
Lundavägen 1 – Foto 1910 s. 48
Lyttkens, Alice s. 83
Långgårdsgatan – Foto 1900 s. 66

Malmö Allmänna Sjukhus, sjuksal – Foto 1900 s. 73
Malmö barnsjukhus – Foto 1900 s. 72
Malmö barnsjukhus, västra lekrummet – Foto 1917 s. 74
Malmö Bryggeri AB – Foto 1883 s. 78
Malmö Centralstation, ombyggnad – Foto 1924 s. 116
Malmö Centralstation, polering efter ombyggnad – Foto 1924 s. 117
Malmö Museum, nybyggnation – Foto 1936 s. 121

Malmö Stadion – Foto 1958 s. 161
Malmö Stadion, modereportage – Foto 1958 s. 162–166
Malmö Stads Bibliotek – Foto 1913 s. 33
Malmö Stråhattsfabrik s. 35
Malmö Syd, Svågertorp – Foto 2008 s. 210
Malmö Yllefabrik s. 89, 90, 91
Malmö Yllefabrik – Foto 1921 s. 94
Malmö Yllefabrik, exteriör av restaurangen – Foto 1938 s. 100
Malmö Yllefabrik, interiör av restaurangen – Foto 1942 s. 100
Malmöhus, färja, Inre hamnen s. 149
Mattsonska bryggeriet – Foto omkring 1880 s. 79
Mellersta Förstadsskolan, bad- och tvättrum – Foto 1902 s. 49
Metzéns Färgeri & Kemiska Tvättanstalt, strykrummet s. 54
Mjölkförsäljningslokal, Näsbyholms s. 63
Mortensen, Claus, se Claus Mortensens
Möllebacken, kvarter s. 198
Möllevångstorget – Foto omkring 1915 s. 86

Nilsson, Andreas – Foto 2009 s. 235
Nya Egnahemshuset, Mariagatan – Foto 1925, 1926 s. 103
Nydalatorget – Foto 2008 s. 223
Nyströmska villan – Foto 1899 s. 22
Näsbyholms mjölkförsäljningslokal s. 63

Offentlig toalett, Möllevångstorget – Foto omkring 1915 s. 86
Ohlsson, Max. E. s. 176
Orren, kvarter s. 189, 192

P. Dahlström, se Dahlströms
Pantern, kvarter s. 188
Parkeringstak, Willys, Limhamn – Foto 2008 s. 232
Persborgs torg – Foto 2008 s. 225
Persson, Signe s. 13
Pildammsparken – Foto 1977 s. 207

Regementsgatan – Slottsparken – Foto 2008 s. 212
Renen, kvarter s. 191
Ribersborgsstranden – Foto 2008 s. 209, 217
Ribershus s. 123–127
Ribershus, interiör från vardagsrum s. 135
Ribershus, se även Vi bo i Ribershus
Ripan, kvarter s. 185
Rivningshus – Foto 1967 s. 191
Roikjer, Carl Vilhelm s. 10
Rosengård – Foto 1967 respektive 1970 s. 208, s. 205
Roskildevägen med Pildammsparken s. 145
Rundelsgatan – Foto 1937 s. 113
Rönneholm s. 176
Rörsjöbanan för velocipeder – Foto 1890 s. 82
Rörsjögatan 24 – Stora Nygatan 7 s. 44

Sagolekplatsen, Malmö stadsbibliotek – Foto 2008 s. 215, 217
Sallerupsvägen 2 – Foto 1910 s. 48
Saluhallen, Lilla torg s. 24
Sankt Johannesgatan mot Sankt Johanneskyrkan s. 137
Sankt Johanneskyrkan s. 137
Sankt Knuts torg – Foto 2008 s. 225
Sankt Petri kyrka s. 148
Savoy, se Hotell Savoy
Schaar, Yngve s. 11
SGU:s (Sveriges Godtemplares Ungdomsförbunds) sommarhem – Foto 1921, 1922 s. 93
Sillbåtar, Västra hamnkanalen – Foto 1910 s. 69
Skeppsbron 13 – Foto 1908 s. 71
Skeppsbron, stenläggning – Foto 1938 s. 114
Skomakaregatan, södra sidan – Foto 1900 s. 27
Skånska Aftonbladets valbilder – Foto 1908 s. 18
Skånska Cementgjuteriet, reklambild s. 167, 172–173
Skånska velocipedfabriken s. 80
Slottsparken – Foto 2008 s. 212
Slöjdgatan – Foto 1920 s. 53
Sofielundsskolan s. 141
Spånehusvägen 46 – Foto 1917, ca 1920 s. 102
Stadsarkivet i Rådhusets källare, forskarsalen s. 13
Stettin, kvarter s. 197
Stora Kvarngatan – Norregatan s. 182
Stora Nygatan 10–14 s. 183
Storken, kvarter s. 198
Stortorget s. 21, 151
Stortorget, västra sidan – Foto 1890 s. 19
Stortorget – Foto 1897–98 s. 20
Stortorget – Foto 1907 s. 17
Stortorget – Foto 1908 s. 18
Stortorget – Foto 1960-talet s. 152
Stralsund, kvarter – Foto 1967 s. 191
Strandgatan, Limhamn – Foto 1896 s. 76
Svågertorp (handels- och industriområde) – Foto 2008 s. 227, 230
Svågertorp (station), se Malmö Syd, Svågertorp
Sxabo, Roland – Foto 2008 s. 228
Sydsvenska Dagbladet Snällposten, sätteriet, Östergatan 32 s. 34
Sydsvenska Petroleum AB, Malmö hamn s. 111
Södergatan s. 150
Södergatan 16 – Foto 1928 s. 30
Södergatan från norr – Foto 1915–1918 s. 32
Södergatan, västra delen – Foto 1884 s. 29
Södra Förstadsgatan 2 – Foto 1904 s. 56
Södra Förstadsgatan – Slöjdgatan – Foto 1920 s. 53

Tekniska elementarskolan – Foto 1899 s. 50
Televerkets telegrafstation – Foto 1929 s. 118
Tessins väg s. 146
Textilarbetarnas studiecirkel N64 – Foto 1921–1922 s. 92
Thornell, Jenny – Foto 2009 s. 235
Tomner, Lennart s. 15
Torghandel, Drottningtorget s. 147
Torghandel, Stortorget – Foto 1897–98 s. 20
Torghandel, Stortorget – Foto 1907 s. 17
Torpgatan sedd från Föreningsgatan – Foto 1901 s. 52
Trasten och Lärkan, kvarter s. 189
Triangeln 1931–1938 s. 119
Tunneln, se Hotell Tunneln
Turning Torso – Foto 2008 s. 231
Turning Torso Gallery – Foto 2008 s. 231

Utflykt 16 september 1933 s. 11
Utsikt från Leif Ljungbergs arbetsrum i Riksbankens gamla fastighet s. 14

Vallen, kvarter s. 199
Vi bo i Ribershus [ur tidningsartikel om utställningens öppnande med bild] – Foto 1938 s. 122
Vi bo i Ribershus, utställningsaffisch – Foto 1938 s. 128
Videdals torg – Foto 2008 s. 222
Widerberg, Bertil s. 179
Widerberg, Bo – Foto 1960-talet s. 152
Wirén, Herta s. 85
Wolker, se Gustav Wolker
von Conowska stiftelsen, gårdsinteriör s. 38
Värnhemstorget – Foto 2008 s. 213, 221
Västergatan s. 142
Västergatan – Långgårdsgatan – Foto 1900 s. 66
Västra hamnkanalen – Foto 1910 s. 69

Öresundståget, Sofielunds industriområde – Rosengårdsfältet – Foto 2008 s. 211
Östergatan 19 – Foto 1911 s. 41
Östergatan 24 – Mäster Nilsgatan 2 – Foto 1900 s. 36
Östergatan från Caroli kyrka mot väster – Foto 1900 s. 40
Östergatan vid Drottningtorget s. 139
Österportskolan, under uppbyggnad – Foto 1939 s. 120
Östervärnsgatan 2 – Foto 1910 s. 48
Östra Kristinelundsvägen 27, under uppförande – Foto 1938 s. 118
Östra Kristinelundsvägen, kloakarbete – Foto 1938 s. 115
Östra Sjukhuset, under uppbyggnad – Foto 1933–1934 s. 120
Östra skolan – Foto 1939 s. 120
Östra Tullgatan – Foto 1900 s. 42